תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע

בן יהוידע על מגילה

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על מגילה

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-מגילה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב: 4
דף ג 4
דף ג: 10
דף ד 11
דף ו 13
דף ו: 16
דף ז 16
דף ז: 19
דף ט 23
דף י: 27
דף יא 33
דף יא: 37
דף יב 38
דף יב: 42
דף יג 47
דף יג: 52
דף יד 60
דף יד: 66
דף טו 69
דף טו: 75
דף טז 80
דף טז: 86
דף יז 89
דף יז: 90
דף יח 91
דף יט 92
דף כא 94
דף כא: 95
דף כג 96
דף כה: 97
דף כו 99
דף כז 100
דף כז: 101
דף כח 103
דף כח: 105
דף כט 107
דף לא 108
דף לא: 108
דף לב 110

דף ב:

מַנְצְפַּ"ךְ צוֹפִים אֲמָרוּם. לעיל במסכת שבת דף ק"ד כתבתי טעם בהא דנקטי להו שלא כסדרן יעוין שם. ובשם הראב"ע [הרבי אברהם בן עזרא] ז"ל כתבו דנקטי להו על פי סדר ה' מֶלֶךְ, ה' מָלַךְ, ה' יִמְלוֹךְ, והוא דרך הסוד ורמז דק.

מֵ"ם וְסַמֵּ"ךְ שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין. נראה לי בס"ד הטעם שהעמיד השם יתברך אותיות אלו בנס, לרמוז שיעשה לנו נס להצילנו מן מ"ס דפלוני [סמא"ל] ומקליפת כלב הנקרא 'מס' ומשר השכחה שנקרא 'מס' בסוד מה שאמרו רבותינו ז"ל (חגיגה ט:) אינו דומה שונה פרקו מאה לשונה מאה ואחד דגובר על מס [100] ואנחנו ניצולים מן שלשה מיני מס הנזכר על ידי מֵ"ם וְסַמֵּ"ךְ שֶׁבַּלּוּחוֹת שהם רומזים לבינה ותבונה, כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל שבינה ותבונה מסמים עיניהם של הקליפות כידוע, ולכך בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין.

דף ג.

שַׁכְּחוּם וְחָזְרוּ וְיַסְּדוּם. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל כאן משמע כל דלא הוי אלא רק שכחה אינו נקרא דבר חדש, וזה הפך סוגיא דתמורה (תמורה טז.) באותם הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה רבינו ע"ה דאמרו ליהושע שאל השיב אין נביא רשאי לחדש! יעוין שם. ונראה לי בס"ד התירוץ פשוט דהכא אף על גב שנשתכחו הנה הם מצוים וכתובים בלוחות ובספר תורה שכתב משה רבינו ע"ה והונח אצל הארון אלא שהם גנוזים בגניזה שגנזם יאשיהו המלך ע"ה, וכמו שכתב הרשב"א בחידושיו דצופים אלו הם נביאים שהיו אחר יאשיהו המלך ע"ה. תדע מדאסקינן שכחום וחזרו ויסדום ועד מלכות יאשיהו המלך ע"ה היאך אפשר ששכחום והלא ספר תורה מונח בארון וכן הלוחות? אלא לאחר שגנזו הארון בימי יאשיהו הדברים אמורים עד כאן לשונו יעוין שם. ועל כן הנביאים לא הורו דין חדש אלא גילו המציאות שכתוב בספר תורה הגנוז עם הארון כך וכך הם כתובים, ואם היו רוצים היו פותחים גניזת הארון על פי הנביאים והיו רואין בעיניהם, וכל כהאי גוונא לא הוי חידוש הלכה, וזה ברור.

ודע דאף על גב דבאותו זמן ודאי היה להם סת"ם [ספרים, תפילין, מזוזות] ולא היו כתובים אשורית אלא כתב ליבונאה, ובזמן עזרא הסופר ע"ה שנשתנה הכתב על ידו היו כותבים סת"ם אשורית. וראיתי להרב פתח עינים שהאריך בענין זה, ובמקום אחר גם אנא עבדא כתבתי בענין זה.

תַּרְגּוּם שֶׁל נְבִיאִים - יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל אָמְרוּ, מִפִּי חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, וְנִזְדְּעְזָעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה. הדבר יפלא על מה היתה כל החרדה הזאת?! ולא עוד אלא שאמרה בת קול 'מִי הוּא זֶה שֶׁגִּלָּה סוֹדִי לִבְנֵי אָדָם?' וכי התרגום מדבר בסודות ורזין עלאין כזוהר הקדוש, כדי להקפיד על גילוי הדברים? והלא התרגום מבאר דברים שהם פשטי התורה ובפשט כתיב (משלי א, כ) 'חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ'! ומה שמביא הש"ס דוגמה לתרגום של (זכריה יב יא) בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בְּירוּשָׁלַם וכו' אין זה סוד אלא הוא מפשטי התורה.

ונראה לי בס"ד כי בתחלה לא ניתן רשות להכתב אלא רק תורה שבכתב, אבל תורה שבעל פה אסור לכתוב, והטעם פרשנו במקום אחר כי מתחלה היתה הקליפה חזקה, וכל דבר שנכתב בספר למטה אפשר שיהיה נעתק אצל העכו"ם כאשר העתיקו תורה שבכתב, ואם יהיה נעתקת אצלם למטה אז הקליפה לגודל תוקפה מעיזה פניה להתאחז ולגשת אל הקדושה למעלה לינק משם, וידוע כי תורה שבכתב היא בחינת אור התפארת שהוא עומד במקום עליון רחוק מן הקליפה, ואין שליטה לקליפה להתאחז במקום ההוא כל כך, על כן אף על פי שהעכו"ם העתיקו תורה שבכתב לא יכלה הקליפה לגשת אל הקודש לינק משם, ולכן ניתנה להכתב אף על פי שהעכו"ם יעתיקו אותה. אך תורה שבעל פה היא בחינת אור המלכות אשר הוא קרוב למדור הקליפה, ויש לה שליטה להתאחז שם בסוד רגליה יורדות מות, ואם יהיו כותבים תורה שבעל פה אז היתה נעתקת אצל העכו"ם, וממילא היתה הקליפה גוברת להתאחז בקדושה לינק מהם. וכל זה היה בזמן הראשונים שהיה עדיין הקליפה חזקה, אך במשך הימים נחלשה הקליפה ונתמעטה, ואז תיקן רבינו הקדוש לכתוב המשנה דוקא, ועדיין לא ניתן רשות לכתוב חוץ מן המשנה, ואחר כמה דורות נתמעטה הקליפה עוד יותר, וניתן רשות לכתוב כל תורה שבעל פה כי בזה הזמן נחלשה הקליפה מאד, ולא תעצור כח להתגבר לעלות ולגשת אל הקודש אף על פי שיהיו מעתיקים אומות העולם את התורה אצלם אין עוד פגע רע יהיה מזה.

והנה בזמן יונתן בן עוזיאל ע"ה עדיין הקליפה בתוקפה ולא ניתן רשות להכתב אפילו מקצת תורה שבעל פה, ולכן כאשר בא לתרגם שאז מבאר בתרגום דברים שאינם מפורשים בתנ"ך, נמצא כל זה הוא בכלל תורה שבעל פה כי אפילו יתרון דבור אחד שאינו מפורש להדיא הרי זה בכלל תורה שבעל פה, והוא כשעשה התרגום הנה התרגום שלו היה נכתב כדין המקרא עצמו, וכיון שבאמת יש בו דברים שהם מכלל תורה שבעל פה נעשה אז מגור מסביב כי על ידי כך תגבר הקליפה להתאחז במלכות שהיא סוד תורה

שבעל פה כאשר יהיו דברי התרגום נכתבים, ולכן נזדעזעה ארץ ישראל ת' פרסה, כי ארץ היא סוד המלכות שאליה מגיע הקלקול באחיזת הקליפה שם, ולכך אמרה בת קול 'מִי הוּא זֶה שֶׁגִּלָּה סוֹדִי לִבְנֵי אָדָם' שבאותו זמן. גם דברי התרגום שהוא מחלק הפשט אין ראוי לגלותו במכתב מפני שעל ידי כך יהיה נעתק מאחד לאחד עד שיגיע ליד העכו"ם, ואז ממילא תגשנה הקליפה אל מקום הקודש.

וַיִּקְרְאוּ בַּסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא (נחמיה ח, ח) 'וְשׂוֹם שֶׂכֶל' **אֵלּוּ הַפְּסוּקִים**. עיין בנדרים מה שפירש רש"י ז"ל ומה שכתב הרא"ש ז"ל בביאור דברים אלו. ואנא עבדא נראה לי בס"ד פסקי הפסוקים היינו לסיים בכל תיבה שיש תחתיה אתנ"ח, 'וְשׂוֹם שֶׂכֶל' אֵלּוּ הַפְּסוּקִים זהו פיסוק העקרי של הפסוקים אשר פוסקים בו עתה 'וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא' אלו פסקי הטעמים שיש להם בינה להבין היכן ראוי שיהיה מונח טעם האתנ"ח שבו יהיה פיסוק וסיום.

ולכאורה קשה הוה ליה למימר 'שׂוֹם שֶׂכֶל וְהֵבִין בַּמִּקְרָא' קודם אומרו 'מְפֹרָשׁ' שהוא התרגום? ונראה לי בס"ד דהקדים בסדר זה לרמוז שכל אלו הפיסוקים שהם במקראות צריך ליזהר בהם גם בקריאת התרגום.

בְּעִידָנָא הַהִיא יִסְגֵּא מִסְפְּדָא בִּירוּשְׁלַם כְּמִסְפַּד אַחְאָב וְכוּ' וּכְמִסְפַּד יֹאשִׁיָּהוּ. צריך להבין לאיזה ענין מדמי ההספד של העתיד לאותם שני מספדות של יאשיהו המלך ע"ה ושל אחאב, ולמה עשה לו שני דמיונות ולא סגי בחד?

ונראה לי בס"ד דבגמרא דסוכה (סוכה נב.) שאלו על ההספד של העתיד מאי עבידתיה, ופליגי בה רבי דוסא ורבנן, חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג כמו שנאמר וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ (זכריה יב, י) וחד אמר על יצר הרע שנהרג, דלעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, דלצדיקים נדמה להם כהר ולרשעים כחוט השערה, הללו בוכין והללו בוכין, שהצדיקים בוכין ואומרים איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכין היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה, ואף הקב"ה תמה עמהם וכו' יעוין שם. והנה שם פרשנו דרבי דוסא ורבנן לא פליגי ודברי שניהם אמת, דיש מספד לעתיד לבוא על משיח בן יוסף ועל יצר הרע, ובא הכתוב לדמות מספד שבירושלם לשתי מספדות הללו.

ועל כן לאותו מספד שסופדין על משיח בן יוסף מדמי ליה להספד יאשיהו המלך ע"ה, כי על מספד של משיח בן יוסף כתיב (זכריה יב, י) 'אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ' והכונה שמספידין על אשר עונותיהם גרמו לו ליהרג כמו שנאמר (ישעיה נג, ה) 'וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ' וכן היה הספד של יאשיהו המלך ע"ה שמפורש בדברי חז"ל שהספידו ובכו עליו משום דידעו

שהוא צדיקים גמורים ורק נלכד בשחיתותם דעונותם גרמו לו, וכמו שאמרו בגמרא (תענית כב:) דעליו פתח ירמיה הנביא ע"ה ואמר (איכה ד, כ) 'רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְיָ' נלכד בשחיתותם, וכן יהיה המספד של משיח בן יוסף לעתיד שיספידו ויבכו עליו שנהרג בשביל עונותם, ועל זה אנחנו מקוים שיתבטל ההספד ולא יהרג משיח בן יוסף, ולכך אנחנו מתפללין 'וְכִסֵּא דָוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה בְתוֹכָהּ תָּכִין' שהכוונה בזה על משיח בן יוסף שלא יהרג, וכן יהיה באמת בודאי שהקב"ה ישמע תפילות ישראל בדבר זה, אך עם כל זה הכתוב מרמז על מה שראוי להיות לעתיד בענין זה.

אמנם דמיון השני שמדמי הספד ירושלים להספד אחאב, הענין הוא כך כי אחאב כל ישראל הספידו לו הספד גדול ובכו עליו, אך אין הכל שוים בהספד ובכיה זו, דאותם שהיו רשעים היו בוכין עליו מלב ונפש כי היו אוהבים אותו ובוכים על אשר נסתלק מתוכם, אבל הצדיקים יש מהם בוכים למראה עינים מחמת יראה, עין בוכה ולב שמח שניצולו ממלך עובד עבודה זרה כזה! ויש מהם בוכין ממש אבל לא על העדר שלו כי על זה הם שמחין, ורק על אותם הימים שעברו שמלך עליהם והרשיע את ישראל בעבירות חמורות של מיני עבודה זרה, כי חמורות של ירבעם היו קלות של אחאב!

נמצא אין כולם שוין באותו הספד, ולזה את הספד העתיד לבוא על הריגת היצר הרע דאין בכיה של הכל שוה בו, דצדיקים בוכין היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכין איך לא כבשנו חוט השערה הזה, דימה הספד זה להספד אחאב שלא היו הכל שוין בכונתם בו, כאשר אמרנו.

ולפירוש רש"י כונת הצדיקים בבכיה בהספד היצר הרע הוא שבוכין על צערם שנצטערו בכיבוש הר גדול כזה, והרשעים כונתם להפך, ומהרש"א ז"ל פירש שהצדיקים בוכין על אשר ניטל זכות זה מהם, והמפרשים ז"ל פירשו שבוכין מפני שעתה הבינו שלא כבשוהו בכוחם ועוצם ידם, איך שיהיה אין בכייתם שוה עם בכיית הרשעים בכונה אחת, ולכן מדמי ליה להספד אחאב שלא היו הצדיקים והרשעים שוין בכונה אחת באותו הספד ובכיה.

דְּקָטַל יְתֵיהּ חֲדַדְרִמּוֹן בֶּן טַבְרִמּוֹן בְּרָמוֹת גִּלְעָד. הקשה הרב פתח עינים ז"ל דרש"י ז"ל בפירוש נביאים כתב דנעמן הרגו והוא היפך תרגום יונתן עיין שם. ולא זכר ש"ר דמה שפירש רש"י ז"ל הוא דברי רבותינו ז"ל במדרש שוחר טוב בפסוק (מלכים א' כב, לד) 'וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ' אמר רבי יהודה בר סימון זה אחד מן הדברים שהשליט הקב"ה את הרך בקשה, וזהו חץ נעמן שהכה את אחאב ונכנס לתוך השריון עיין שם. והנה אף על גב דמצינו בכמה דברים שיש מדרשים חלוקים עם כל זה נראה לי דכאן ליכא מחלוקת

בין התרגום יונתן ובין מדרש שוחר טוב הנזכר והוא כי הדדרימון הוא היה בן הדד מלך ארם, כי בן הדד אינו רוצה לומר בנו של הדד אלא כך הוא שמו, כמו שיש קורין לאדם בשם בן ציון. ונראה לי שהוסיפו לו שם רימון שהוא שם העבודה זרה שהיתה בדמשק כמו שאמר נעמן לאלישע המלך ע"ה על ענין השתחוייתו בבית רימון, והיה דרכם לחבר עם שם מלכם שם העבודה זרה שלהם, ולכך המון העם היו קורין אותו הדד רימון שהוא שמו ושם העבודה זרה מורכבים יחד, והתרגום קראו בשם זה שקורין אותו המון העם, והכתוב קראו בן הדד כשמו העקרי דוקא, ומאחר שזה בן הדד שהיה נקרא הדדרימון הוא מצוה את נעמן להרוג את אחאב כמו שאמר לכל חילו (מלכים א' כב, לא) 'לֹא תִלָּחֲמוּ אֶת קָטֹן וְאֶת גָּדוֹל כִּי אִם אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ' ונעמן הרגו במצות מלכו, לכך נקראת הריגתו על שם מלכו, כי כן הדרך להיות נקראת מעשה החיל על שם המלך, וכאלה רבות בכתובים ולכן תרגם דקטיל יתיה הדדרימון. וראיתי בספר 'איי הים' שבא לידי דכתב דהדדרימון הוא עצמו בן הדד ובזה תירץ הקושיא הנזכר יעוין שם, ואנא עבדא הסברתי הדברים יותר בטעם נכון בס"ד.

וְאִי קָאֵם בְּמָקוֹם הַטְּנֹפֶת - לִנְשׁוּף מִדֶּכְתֵּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת. נראה לי בס"ד טעם לדלוג ארבע אמות מפני דכל תוך ארבע אמות חשיב רשות אחת, וחוץ לארבע אמות חשיב רשות אחרת, וכמו שאמרו אסור לילך אחרי אשה ואם רחוק ממנה ארבע אמות שרי, ומפורש הטעם בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצות, וכן נמצא כזאת בכמה דברים, על כן גם הכא כיון דמבעית זה יורה שיש שידים עומדין שם במקום ההוא שעומד ולזה כיון דמדלג ארבע אמות ממקום עומדו נעשה כרשות אחרת, ואינו חושש מהם וממילא לא יהיה מבעית.

ועוד נראה לי בס"ד טעם שאמרו ידלג ולא אמרו יתרחק ארבע אמות, כי עשו לו חכמה להצילו מן השידים על ידי הקפיצה שקופץ ממקומו, והוא ידוע מה שכתב רבינו האר"י ז"ל, דהסטרא אחרא כל תאותה הוא להתדמות אל הקדושה כקוף בפני אדם, דהיינו שהקוף טבעו לעשות כמו מעשה האדם אשר יעשה לפניו, ועל כן השידים שהם מושרשים בסטרא אחרא, גם כן יש להם טבע זה של הקוף לעשות כמו מעשים אשר יעשו בני אדם כדי להתדמות להם, ולכן זה האדם שהוא מבעית נראה דמזליה חזי שיש שידים עומדים שם סמוך לו, ואם יתרחק וילך מאותו מקום גם הם ילכו עמו ומה תועיל לו ההרחקה, על כן נתנו לו עיצה לדלג ארבע אמות דאז תהיה הקפיצה שלו גדולה וחזקה לפי ערכו דמוכרח לדלג בכל כוחו, והשידים שדרכן לעשות כמעשה האדם שיעשה לפניהם כדרך הקוף אז ודאי גם הם יעשו דלוג וקפיצה גדולה בכל כוחן אחר שרואין שזה

נתאמץ לדלג בכל כוחו והשד לפי ערך כוחו תהיה הקפיצה שלו למקום רחוק הרבה, ואפשר שיהיה רחוק כמה שעות כי כפי כוחו של השד שהוא קופץ בכל כוחו ודאי תהיה קפיצתו שעור רב מאד וכיון דאעקור אעקור, ונמצא זה האדם נבדל ונתרחק מהם שיעור עצום ורב. ושמעתי מספרים שעשה ספן אחד תחבולה כזאת לקופים שלבשו הכובעים שהיו שטוחים ביבשה לפני הספינה ועל ידי תחבולה כזאת לקח כל הכובעים שלקחו הקופים מפני שהקופים טבען לעשות כאשר יעשה האדם לפניהם שרוצים להתדמות לבני אדם.

וְאִי לָא, לֵימָא הָכִי: עִיזָא דְּבֵי טַבָּחֵי שְׁמֵינָא מִינָּאי. פירוש אם אין לו מקום לדלג כי עומד בחדר קטן סגור, וגם שהוא מקום מטונף שאין יכול לקרא קריאת שמע אז לימא הכי. וצריך להבין למה נקיט עזים ולא כבשים דמצוי בהם שמנים טפי מעזים?

ונראה לי בס"ד דאיתא בזוהר חדש פרשת תולדות (זהר חדש לג, ב) תא חזי הא דרמז ליה אברהם בכבשות הצאן ולא בעזים בגין דכבשים אינון מסטרא דחסד ואברהם אחיד לחולקיה מדת החסד ועל דא תנינן מאן דשרי גו עאנא לא מסתכן לעלמין ואי איהו שרי גו עזייא ורעי לון כמה גרדני נימוסין יתבין לקבליה לאסטאה ליה בגין דעזים אינון מסטרא דדינא קשייא עיין שם. ולכן כתב בספר כ"מ **שלא יגדל אדם עז בתוך ביתו**. ובזה מובן הטעם כאן שאומר עזי דבי טבחא וכו' כי העזים מאחר שהם מצד כוחות הדינין, לכך השידים תאותם להתאחז ולהדבק בעזים יותר. ולכן זה שירצה לרחק השידים מעליו מורה להם מקום על העזים שתאותם וחמדתם בהם טפי, ולכך אומר דבי טבחא כי באלו יש להם תאוה יותר להתאחז בהם כי דבי טבחא שם הוא פועל הדין שנעשה בשחיטה.

כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָן וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָן וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָן כֻּלָּן מְבַטְּלִין עֲבוֹדָתָן וּבָאִין לִשְׁמֹעַ מִקְרָא מְגִלָּה. נראה לי בס"ד נקיט כהאי לישנא, לומר אף על פי שהתחילו שכבר אלו הם עומדים בעבודתם ואלו בדוכנם וכו', גם כן מבטלין ובאין לשמוע מקרא מגילה. ואמר כולן מבטלין, דייק בכולן, לומר אף על פי שיש כאן שלשה מיני מצות, דהא כל חדא מצוה באפי נפשא היא, עם כל זה כל אלו השלשה מיני מצות שנצמדו שלשתם ביחד מבטלין בשביל מקרא מגילה.

וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי? **וְהָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּתֵּן שָׁלוֹם לְחֲבֵרוֹ בַּלַּיְלָה, חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא שֵׁד הוּא**. מקשים דילמא כשאמר לו 'אֲנִי שַׂר צְבָא יְיָ' (יהושע ה, יד) ידע ברוח הקודש שדבר אמת בזה שהוא מלאך ולא שד?

ונראה לי בס"ד דפריך היכי עביד הכי משום מראית העין, שהעומדים שם אחר שראו דבתחלה לא ידע ברוח הקודש מי הוא דהא שאל אותו 'הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ' נמצא

אותה שעה לא שרתה על יהושע רוח הקודש לידע הנעלם, וכיון דלא כיון דבר זה ברוח הקודש אז ודאי גם דבר זה אם הוא מלאך או שד לא השיג ברוח הקודש, והשתא כשרואין שהשתחוה לו אף על פי שלא נתברר אצלו מי הוא השתא ילמדו הרואין לומר דמותר להשתחות בכהן גדול, אף על גב דאיכא ספק ששמא שד הוא.

ועדיין יש להקשות למה הוצרך להביא הני קשיות ותירוצים דנקיט תלמודא הכא, והוה ליה להביא רק הא דאמר לו 'אֶמֶשׁ בְּטַלְתֶּם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְעַכְשָׁו בְּטַלְתֶּם תַּלְמוּד תּוֹרָה' יען דכאן לא נחית תלמודא לפרושי לקרא?

ונראה לי בס"ד דבלאו הכי הוה אפשר לומר שזה האומר כן אינו מלאך ד' אלא מלאך רע שלוח מן השמים להזיק להם בעבור חטא זה, ואם כן אין ראיה ללמוד דין מדבריו של מזיק, ואף על פי דקרא מפורש שאמר לו 'אֲנִי שַׂר צְבָא יְיָ' וגם אמר לו על שֶׁבְּעַתָּה בָאתִי, אפשר דמשקר ולא היה שלוח מן השמים בעבור ביטול תלמוד תורה אלא בעבור ביטול התמיד, לכך הוצרך תלמודא להביא הנך קשיות ותירוצים דמסיק בזה דהוה מלאך ד' באמת, אם כן שפיר ילפינן מדבריו דתלמוד תורה עדיף.

אָמַר לוֹ: עַל אֵיזֶה מֵהֶן בָּאתָ. קשא מאי מספקא ליה? דודאי אם על התמיד היה צריך שיבא בעת שבטלו התמיד!

ונראה לי בס"ד כי הם לא בטלו התמיד אלא רק אותו היום בלבד שלא הקריבו בין הערבים, וכיון שהוא בתחלת הלילה שאחר אותו יום קרי ליום שעבר 'אֶמֶשׁ' ונמצא שהוא בלילה הסמוכה ליום שביטלו בו התמיד, ולכך נסתפק אם בעבור ביטול התמיד בא דהיה ביטול סמוך, או דלמא על ביטול תלמוד תורה בא שראה שלא קבעו ישיבה ללמוד באותה הלילה ובא בתחילת הלילה כדי שירגישו בחסרון זה ויתקנו הדבר שעדיין יש זמן בלילה ההוא לקבוע ישיבה דתלמוד תורה, וכאשר עשה אחר כך יהושע, ולכך נסתפק בדבר זה ושאל אותו 'עַל אֵיזֶה מֵהֶן בָּאתָ?'.

דף ג:

מִלַּמֵּד שֶׁלָּן בְּעוּמְקֵהּ שֶׁל הֲלָכָה. נראה לי בס"ד בחלק הלימוד מקדש האדם את פיו, ובחלק המעשה מקדש הידים שלו, והלומד תורה לשמה דהיינו שלומד על מנת לעשות הרי זה מקדש הפה והידים ביחד, יען כי כיון דלומד כדי לעשות מעלין עליו כאלו עשה עתה בידים, ונמצא נתקדשו הפה והידים ביחד, וכל זה נרמז במלוי אותיות הֲלָכָה כזה: ה"י **למ"ד** כ"**ף** ה"י, דאותיות המלוי המה אותיות 'פ' ידים' ויהושע קבע לימוד התורה כראוי שהוא לימוד על מנת לעשות הנקרא תורה לשמה, נמצא נתקדשו בזה הפה

והידים שרמוזים בעומק אותיות הֲלָכָה, כלומר במלוי אותיות הלכה, כי המילוי הוא עומק הפשוט.

ועוד נראה לי בס"ד תוך אותיות הֲלָכָה יש אות למ"ד ואות כ"ף וידוע דאות למ"ד רומז ללימוד התורה, ואות כ"ף רומז לחלק המעשה, ויהושע ע"ה עשה בחכמה שקבע להם לימוד התורה באותה הלילה בהלכות קרבנות תמידין ומוספין, ונמצא בזה יצאו ידי חובה בשתים שהוא עסק התורה וגם מצות קרבנות, דכל הקורא בפרשת עולה כאלו הקריב עולה (מנחות קי.), וזהו שאמר לָן מִתּוֹךְ עוּמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה כלומר שתי מצות הרמוזים בתוך אותיות הלכה שהם אות למ"ד ואות כ"ף שבהם רמוז לימוד וקרבנות.

אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אֲנַיָּא: **גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקָּרֵבַת תְּמִידִין שֶׁנֶּאֱמַר** (יהושע ה, יד) '**עַתָּה בָאתִי**'. קשה למאי אצטריך להביא הא מאחר דהוכיח כן מדברי המלאך שאמר על שֶׁבְּעַתָּה בָאתִי (יהושע ה, יד) דתלמוד תורה עדיף?

ונראה לי בס"ד דמדברי המלאך ליכא הוכחה גמורה, דאפשר לומר הקרבת תמידין עדיף מן תלמוד תורה, ומה שאמר על שֶׁבְּעַתָּה בָאתִי מפני דביטול תורה עשו אחר ביטול התמיד וכיון דהוה תרתי בידם נענשו על האחרון דהוי כננס על גבי ענק, ולכך הביא דאמר רב שמואל דקאמר להדיא גדול תלמוד תורה דמשמע דלית ליה האי סברא לומר דנענשו על ביטול תלמוד תורה משום דהוי כננס על גבי ענק.

דף ד.

נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִקְרָא מְגִלָּה, שֶׁאַף הֵן הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֵּס. יש להקשות לשון 'אַף הֵן' מורה דאיכא סברא לומר דהנס שייך לאנשים טפי מנשים, וקשה מאי שנא? והלא באגרות נכתבו להדיא הנשים עם האנשים! ובירושלמי איתא 'שֶׁאַף הֵם הָיוּ בְּסֶפֶק סַכָּנָה' וגם על זה תגדל התימה ביותר, למה איכא ספק בנשים?

ונראה לי בס"ד כי אמרו רבותינו ז"ל מדרש (אסתר רבה ז, יט) שאמר לו אחשורוש אין אני יודע מניינם? ואמר לו המן מספרם מפורש בתורתם, (במדבר יא, כא) 'שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי' ואני שוקל כנגד מספר זה עשרת אלפים ככר כסף, והמפרש עשה החשבון בכיוון שעולה סך השקלים למספר שש מאות אלף עשרת אלפים ככר כסף עיין שם. נמצא כיון שנתן כסף כנגד מספר זה היה אפשר לתבוע בעד הנשים להצילם, כי מספר הת"ר אלף הם הזכרים ולא הנשים ולכך היו בספק סכנה, ולזה אמר אַף הֵן הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֵּס כי באנשים איכא רבותא טפי.

ועוד נראה לי בס"ד דהנשים הָיוּ בְּסֶפֶק סַכָּנָה דאפשר דאחר שידע המלך דאסתר יהודית,

יהיה מוכרח להוציא הנשים מן הגזרה כדי שלא תהיה אסתר שהיא אשה נכללת באותה גזרה.

ועוד נראה לי בס"ד דאיתא פרק ד' דתמיד (תמיד לב.) באותו מחוז דהוו כולהו נשים בלבד, כשבא אלכסנדרוס מקדון לעשות מלחמה, אמר לו הנשים אתה נסכלת בבואך לעשות מלחמה עמנו ממה נפשך, אם תתגבר עליהם ותהרגם אין לך פאר ושבח בזה, כי יאמרו העולם נשים הרג, ואם אנחנו נתגבר ונהרוג אותך תהיה חרפתך גדולה, כי יאמרו העולם כמה גרוע מלך זה שהנשים הרגו אותו, והוא הודה לדבריהם וקרא על עצמו שוטה שלמד עצה מן הנשים יעוין שם. ולכן כאן ודאי בזמן הגזרה שהוא י"ג באדר לא יהיו היהודים כפותים כצאן לטבח לפני הורגיהן, אלא ילחמו עם הגוים בעבור נפשם, ויעמדו כולם למלחמה אנשים ונשים, ואפשר שהגוים כשרואין את הנשים מוכנים ועומדים להלחם לא יגשו אליהן לנגוע בהם, כי יאמרו אף על פי שנתגבר עליהם ונהרגם מחמת רבוי אך ודאי גם הם הורגים בהם, כי מי זה ירצה למסור עצמו לטבח ובודאי ילחם בעבור נפשו, אף על פי שיודע שסופו ליהרג, ואז חרפה גדולה תהיה להרוגים שבגוים שיאמרו נשים הרגום! ולכן יחדלון מן הנשים ולא ישלחו יד בהם, ונמצא היה עניינם ספק סכנה, כי אולי יחושו הגוים לכבוד עצמן ולא ישלחו יד בנשים, ולכן אמר לשון זה שֶׁאַף הֵן הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֵּס, ולכך בירושלמי אמר שהיו בְּסָפֵק סַכָּנָה.

והנה התוספות הביאו מרשב"ם ז"ל, מה שאמר 'אַף הֵן הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֵּס' לפי שעיקר הנס היה על ידי אסתר. והקשו לשון 'אַף הֵן' משמע שהיו טפילות? עיין שם. ונראה לי בס"ד דרשב"ם מפרש מאמר באותו הנס היינו נס יום המלחמה, שלחמו ישראל באויביהם יום י"ג אדר ולא נפקד מהם איש כי נפל פחדם על הכל, ובעבור נס זה קורין המגילה לפרסם הנס הזה. אך קשיא ליה אם כן הנשים דלא עשו מלחמה באותו יום למה יהיו חייבות במקרא מגילה שנתקן בעבור נס זה דיום המלחמה, לכך מפרש עיקר הנס של אותו היום שנפל פחדם על הכל ולא נפקד מהם איש, היה בעבור אסתר שהיתה מלכה ובעבורה נפל פחד היהודים אותו היום על כולם, ולא נהרג אחד מהם במלחמה, ונמצא שיש שייכות לאסתר באותו הנס של יום המלחמה אשר קורין המגילה בעבורו, ומאחר דאסתר היא אשה לכך גם הנשים יש להם שייכות באותו הנס של אותו היום אף על פי שלא נלחמו ולא יצאו מפתח הבית, ולכן חייבין גם הם במקרא מגילה שנתקן בעבור הנס של אותו היום של המלחמה.

חַיָּב אָדָם לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִלָּה בַּלַּיְלָה וְלִשְׁנוֹתָהּ בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כב ג) '**אֱלֹקַי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְלֹא דוּמִיָּה לִי**'. הא דנח עולא מפסוק 'אֱלֹקַי אֶקְרָא' דיליף מיניה

רבי יהושע בן לוי, משום דהתם פשטיה דקרא איירי דאסתר אומרת כן בעת צרה קודם שנעשה הנס דהמזמור איירי בזמן הצרה קודם שנעשה הנס דכתיב ברישא (תהלים כב, ב) קֵלִי קֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי וכו' ורק דרך דרש דריש ליה רבי יהושע בן לוי על מקרא מגילה שנודרת אסתר בעת צרה דאחר הנס יקראו המגילה בלילה וביום, לכן הביא עולא הוכחה ורמז לזה מפסוק (תהלים ל, יג) 'לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם' דפשטיה דקרא איירי בהודאה ושבח שמזמר לפני הקב"ה אחר שעשה הנס דאמרו בפסיקתא מזמור זה נאמר ברוח הקודש על הנס שהיה בזמן מרדכי ואסתר.

והא דדריש 'יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד' על קריאת היום 'וְלֹא יִדֹּם' על קריאת הלילה אף על גב דלילה אתי קודם היום? נראה לי בס"ד משום דביום הוי פרסום הנס טפי מקריאה של הלילה, כי כל דבר הנעשה ביום יש לו פרסום יותר, ונמצא יש כבוד שמים ביום בפרסום הנס טפי מלילה, לכך הקדים קריאה של יום. ונראה לי עוד הקדים היום לרמוז דחיוב היום יותר מן הלילה.

ונראה לרמוז בס"ד '**כָּבוֹד**' [32] גימטריא ל"ב ועם מספר נקודות קמ"ץ וחול"ם שהם כ"ו הרי נ"ח ועם הכולל הוא נ"ט כמנין '**יוֹם**' עם האותיות [59], גם '**יִדֹּם**' כתיב בלא וא"ו מספרו נ"ד ועם מספר חיר"ק וחול"ם הרי ע"ד, ועם הכולל עולה מספר '**לַיְלָה**' [75].

ונראה לי מה שקורין בלילה וביום שהוא דבר כפול זה יורה על הקיום שלא תתבטל קריאת המגילה הזאת גם לעתיד לבוא כי כל כפל מורה על הקיום.

דף ו.

לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'חֲמַת'? עַל שׁוּם חַמֵּי טְבֶרְיָא. לאו משום שלא נמצא בה דבר יותר טוב מן החמין קראוה על שם החמין, אלא קראוה על שם החמין כי בזה יהיה לה סימן מובהק יותר שלא נמצא בכל ארץ ישראל מעין חם אלא זה של טבריא.

וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'רַקַּת'? שֶׁאֲפִלּוּ רֵיקָנִין שֶׁבָּהּ מְלֵאִין מִצְוֹת כְּרִמּוֹן. נראה לי בס"ד קאי על דור שתהיה בו הגאולה, יען דאיתא בראש השנה (ראש השנה לא:) מטבריא עתידין ליגאל, וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות סנהדרין יעוין שם.

ועוד נראה לי כי טבריא היא אתריה דרבי מאיר בעל הנס דסבירא ליה גם בזמן שאין עושין רצונו של מקום נקראים בנים (קידושין לו.), ואם כן לפי סברתו יש להם מחילה מדין אב שמחל על כבודו בכל עת, ואז לפי זה אין העבירות מכבות את המצות כיון דנמחלין וממילא ישארו מלאים מצות כרמון! ואף על גב דרבי יהודה פליג על רבי מאיר

בזה וקיימא לן בעלמא הלכה כרבי יהודה, מכל מקום כיון דטבריא אתריה דרבי מאיר היא דנין יושביה על פי סברתו, וכמו שכתב הרב אמת ליעקב ז"ל.

וּזְבוּלוּן, מְתָרֵעַם עַל מִדּוֹתָיו הָוָה. פירוש מתרעם בעבור מיעוט הריוח, אבל לעולם מושב ימים עדיף ליה, ולכן אמרו (פסחים ד.) ההוא דאמר אם היה לי בית לבנות לא הייתי בונה אלא לחוף הים, בדקו אחריו ומצאו דמזבולון קא אתי דכתיב (בראשית מט, יג) 'זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן' עיין שם, והיינו דלעולם הישיבה שם חביבה ליה.

לְדִידִי חָזֵי לִי זַבַּת חָלָב וּדְבַשׁ דְּצַפּוֹרִי וַהֲוָיָא שִׁשָּׁה עָשָׂר מִיל עַל שִׁשָּׁה עָשָׂר מִיל. נראה לי הכונה מקום שהוא משך ארבעה פרסאות שם נמצא שומן זה של זבת חלב ודבש שהתאנים הנמצאים במשך המקום הזה הם שמנים ביותר ומחמת רוב שומנם הדבש זב מהם על הארץ, והעזים הנמצאים שם כשאוכלים מן התאנים ההם יתרבה חלב בדדיהם למאד עד שהוא גם כן זב מאיליו על הארץ, ומתערב עם הדבש הזב מן התאנים, וזה ימצא במשך ארבע פרסאות דוקא, כי אין כל המקומות שוים כשומן הפירות בזה המקום.

ומה שאמר זבת חלב ודבש של כל ארץ ישראל שיעורו הוא כ"ב פרסאות אורכיה ושתא פרסאות פותיא, נראה לי בס"ד הטעם לרמוז שבזכות תורה שבכתב שהיא בכ"ב אותיות זכתה ארץ ישראל בשפע זה של זבת חלב ודבש שנמשלה בהם התורה כ"ב פרסי אורך, ובזכות תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים זכתה לשיתא פרסי רוחב. ונראה לי 'חָלָב דְּבַשׁ' עולים מספר 'רָצוֹן' [346] כי שפע זה יפיק רצון מה'.

זֶה בֵּית גַּלְיָא שְׁלֹהֶן. הא דקורין שמות לעבודה זרה דאדום בית כריא ובית גליא, נראה לי בס"ד מה שאמר 'כריא' רוצה לומר כר י"א כלומר מושב י"א, כי כר רוצה לומר מושב והם יש להם י"א אלופים כנגד י"א ארורים וכמו שכתב רבינו ז"ל בספר הלקוטים בפרשת וישלח ופרשת כי תבוא יעוין שם. וכן בית גליא גל י"א כלומר גילוי י"א ארורים שהם כנגד י"א סמני הקטורת.

זוֹ קִיסָרֵי בַּת אֱדוֹם שֶׁהִיא הָיְתָה מֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁל מְלָכִים. נראה לי בס"ד קראוה 'קסרי' מספר 'עָשׂ' [370] רמז למפלת עֵשָׂו לעתיד שיסתלק ממנו אות וא"ו וישאר עָשׂ, אבל 'יְרוּשָׁלַם' מספר 'אַרְיֵה שָׁלֵם' [586] רמז כי חודש אב שמזלו אריה יהיה שלם בכל טוב שבעולם.

ועוד נראה לי 'יְרוּשָׁלַם' [596] בחד יו"ד מספרה חרבה קסרי עם הכולל [586] ו'יְרוּשָׁלַיִם' בשני יודי"ן אם תמלא האותיות יעלה מספרם תפארת [1081] רמז שתתעלה המלכות שהיא בחינת ירושלים, ותהיה כמו בחינת התפארת, וכאשר פירשתי בס"ד רמז הפסוק (ישעיה סד, ט) 'יְרוּשָׁלַם שְׁמָמָה', חלק התיבה לשנים, וקרי בה שם מ"ה, הוא התפארת

שהוא סוד שם מ"ה תתעלה ירושלים שהיא המלכות כמוהו בסוד (ישעיה ל, כו) 'וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה'.

אָמַר יִצְחָק לִפְנֵי הקב"ה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! יוּחַן עֵשָׂו. נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין יז.) אם פתחו כולם לחובה זכאי, ולכן כשאמר לו: רשע הוא! השיב 'בַּל לָמַד צֶדֶק' (ישעיה כו, י) רוצה לומר ודאי לא יש מי שילמד עליו צדק, ונמצא פתחו כולם לחובה זכאי ולכן אמרתי: יוּחַן עֵשָׂו! והשיב 'בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל' שמחריב את ארץ ישראל דכתיב בה (דברים יא, יב) 'אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ' ולכן אין דינו נמסר ביד בית דין של מעלה אלא השם יתברך שהוא דורש אותה דן דינו, ואז בטל הכלל הזה דפתחו כולם לחובה.

והא דקרי לארץ ישראל 'אֶרֶץ נְכֹחוֹת' היינו דכתיב (תהלים קכב, ג) 'יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו', שהתחתונה מכוונת כנגד העליונה ולכן קרי לה 'אֶרֶץ נְכֹחוֹת' לשון נוכח, זו נוכח זו.

אַל תִּתֵּן לְעֵשָׂו הָרָשָׁע תַּאֲוַת לִבּוֹ זָמְמוֹ אַל תָּפֵק. צריך להבין מה ענין הזמם הזה? ונראה לי בס"ד כוחם של עשו ואדום הוא מן אותיות 'שָׂטָן וְנָחָשׁ' וידוע כי מן אותיות הפשוט יבא כח מצומצם, אבל היתרון והתוספת יבא מן המילוי ומילוי המילוי, ולכן עשה השם יתברך זמם לאותיות נחש ושטן שלא יתגברו ויוסיפו כח מן המלוי ומילוי המילוי על ידי מספר שמו יתברך אשר הושם בראש המילוי שלהם כזה, נו"ן חי"ת שי"ן ראש המלוי מספר כ"ו [26], וכן שטן שי"ן טי"ת נו"ן ראש המילוי מספר כ"ו [26] וזה המספר נעשה זמם, שלא יתפשטו כוחותיהם יותר מן המלוי ומילוי המלוי, ועל זה קאמר (תהלים קמ, ט) 'זְמָמוֹ אַל תָּפֵק'.

ולכן אמר (תהלים לז, לב) 'צוֹפֶה רָשָׁע' הוא עשו 'לַצַּדִּיק' הוא יעקב, 'ה' לֹא יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ' רוצה לומר מספר שם הוי"ה שהוא נרמז בראש המלוי של כוחות שלו שהם אותיות שָׂטָן וְנָחָשׁ לא יעזבנו בידו וגבר ישראל. ואומרו 'בְיָדוֹ'רוצה לומר בכוחו כמו ולא היה בהם ידים לנוס.

ועל זה הזמם של מספר כ"ו המונע תגבורת עשו ואדום מכוחות מלוי אותיות נחש ושטן, מביא הגמרא דוגמא לגרממיה של אדום, שאלמלי הם יוצאים מחריבים כל העולם, אך הקב"ה עושה תיקון לזה שיהיו מתגרים הם בהם כדי שלא יוסיפו גבורה להחריב העולם.

דף ו:

'**יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי**' **תַּאֲמִין**. הטעם כי השם יתברך נתן התורה סתומה וחתומה בכמה עזקין, שצריך יגיעה רבה כדי למצוא דברים הגנוזים בה, כדי שלא יהיו לומדים התורה דרך טיול, אלא לומדים מרוב אהבתם אותה, כי הלומד דרך טיול אינו רוצה ליגע ולהטריח עצמו, אך הלומד מאהבתו אותה הוא יגע הרבה, כדי להשיג הגנוז בקרבה, וזהו המבחן.

דף ז.

שָׁלְחוּ לָהּ: (משלי כב, כ) '**הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים בְּמוֹעֵצֹת וָדָעַת**', **שָׁלִישִׁים וְלֹא רְבָעִים**. נראה לי בס"ד הטעם דכתיב (שמות יז, טז) 'כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ' דאין הכסא שלם ואין השם שלם עד שימחה שמו של עמלק, וחסרון הוא באותיות או"ה שהם שלשה אותיות, וכמו שכתבו המפרשים ז"ל על פסוק (תהלים קלב, יג) כִּי בָחַר יְהֹוָה בְּצִיּוֹן 'אִוָּהּ' לְמוֹשָׁב לוֹ, לכך נכתבה מחיית עמלק שלשה פעמים כדי שנזכור תיקון אותיות או"ה התלוים במחיית עמלק. ולזה סיים הכתוב (משלי כב, כא) '**לְהוֹדִיעֲךָ קְשֹׁט אִמְרֵי אֱמֶת**' כלומר כתבתי לך שלשה פעמים כדי להודיעך הדבר התלוי במחיית עמלק, והיינו שבזה תדע '**לָהָשִׁיב אֲמָרִים לְשֹׁלְחֶיךָ**', אמרים הם שלשה אותיות 'אִוָּהּ' שהם אותיות חשובים, דאמרים הוא לשון חשיבות כמו (דברים כו, יז) 'אֶת יְהֹוָה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם', (דברים כו, יח) 'וַיהֹוָה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם' כדי שתשיב אותם לשלחך הוא הקב"ה.

עוד נראה לי בס"ד שנכתבה מחיית עמלק שלשה פעמים, לרמוז כי מחייתו תלויה בביטול (בראשית לו, מג) 'אַלּוּף מַגְדִּיאֵל' שהוא רומי. וידוע מה שכתב הרב ז"ל בסוד האלופים של עשו דאלוף מגדיאל הוא כנגד 'יְסוֹד' [80] דטומאה שמספרו שמונים, ומספר זה הוא שליש מספר שם עֲמָלֵק [240], ואומרו 'בְּמוֹעֵצֹת וָדָעַת' כי כתיבת מחייתו שלשה פעמים היא עיצה נכונה מאתו יתברך, כדי שעל ידי הקריאה שקורין ישראל בפרשת מחיית עמלק בבית הכנסת ובבית המדרש יהיה מחייה במקצת בקליפתו בכל פעם, לכן זו הכתיבה שנכפלה שלשה פעמים היתה 'בְּמוֹעֵצֹת וָדָעַת' מאתו יתברך.

עַד שֶׁמְּצָאוּ לוֹ מִקְרָא כָּתוּב בַּתּוֹרָה: (שמות יז, יד) '**כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר**' **כְּתֹב זֹאת מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן וּבְמִשְׁנָה תּוֹרָה**. הקשה טורי אבן ז"ל היכן מצאו טעם לדבר זה לחשוב כאן ומשנה תורה בפעם אחת הפך ממה שחשבו בתחלה לחשבם בשתים? עיין שם.

ונראה לי בס"ד שהם ראו בפרשת בשלח כתיב (שמות יז, יד) 'מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק', דהכונה הקב"ה ימחהו מלמעלה, ובמשנה תורה כתיב (דברים כה, יט) 'תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק' רוצה לומר ימחו אותו ישראל מלמטה, ולכך הבינו דחדא מלתא היא, דכשימחהו

הקב"ה מלמעלה ימחוהו ישראל מלמטה, ולכך כאן נקיט זֶכֶר עֲמָלֵק וכאן נקיט זֶכֶר עֲמָלֵק שהוא ז' אותיות, ולזה אמר 'כְּתֹב זֹאת בַּסֵּפֶר' תיבת 'זֹאת' יוצא בחול"ם שהוא במקום וא"ו וקרי בה 'ז' **אוֹת**' שהוא המחיה הרמוזה בשבעה אותיות של זֶכֶר עֲמָלֵק. ועוד משמע ליה מדכתיב 'כְּתֹב' ואי קאי על פרשת בשלח למאי אצטריך למימר כְּתֹב, וכי מצוהו על כל דבר 'כְּתֹב' ומאי שנא הא? אלא ודאי הכי קאמר לו כְּתֹב בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה שהוא לאחר ארבעים שנה. נמצא מחיית עמלק נכתבה בתורה בנביאים בכתובים, ולזה אמר 'תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם' והיינו תַּחַת אותיות **שְׁמִי** יש אותיות **תְּנַךְ** שהם ראשי תיבות 'תורה נביאים כתובים' כי אות מ"ם אחרונה היא כפולה.

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֶמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (אסתר ו, ו) '**וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ**'. קשה מנא ליה האי? ודילמא כשבא המן לביתו הוכיחו אותו אוהביו וזרש אשתו למה אמרת למלך כן לעשות לו גדולה כזאת? והשיב להם: אמרתי בלבי באותה העת למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני, ולכך חשבתי לעצמי אני מכין גדולה זו! ואחר כך נודע לכותב המגילה שאמר המן לאוהביו: כך אמרתי בלבי, וכתב כן, דהא בלאו הכי כתב במגילה עוד דברים מה שדבר המן ומה שדברו אוהביו עמו כשבא לביתו, ומוכרח לומר דאלו הדברים נודעו לכותב המגילה מאנשים אחרים שהיו שם, וגם דבר זה נודע לו בכלל אותם הדברים.

ונראה לי בס"ד אם לא היה כותב המגילה מתברר אצלו דבר זה ברוח הקודש שכך אמר המן בלבו, לא היה כותב דבר זה במגילה מכח דבריו של המן שעשה התנצלות לעצמו בתוכחת אוהביו שאמר להם כך אמרתי בלבי, ולכך הצעתי סדר הגדולה הזאת לפני המלך, דאפשר המן שיקר בזה כי בוש מאוהביו על שטות שלו שגרם בהצעת הגדולה הזאת, והוכרח לעשות התנצלות לומר שכך אמרתי בלבי, על כן ודאי כותב המגילה נודע לו זה ברוח הקודש.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֶמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (אסתר ב, כב) '**וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכָי**'. הקשה הגאון טורי אבן אף על גב דמשמע דברוח הקודש נודע לו משום דכתיב וַיִּוָּדַע בסתם, עם כל זה מנא ליה דהמגילה נכתבה ברוח הקודש? דהא מפורש בכתובים דשרתה על שלמה המלך ע"ה רוח הקודש, ואפילו הכי סבירא ליה לרבי מאיר דקהלת לא נאמרה ברוח הקודש, ואם כן גם הכא אפילו שברור לנו דשרתה רוח הקודש על מרדכי וברור לנו שהוא כתב את המגילה, מנא ליה דכתבה ברוח הקודש? והניח זה בקושיא יעוין שם.

ונראה לי בס"ד מאחר שזה הכתוב ד'וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכָי' מגיד דנודע לו ברוח הקודש,

וקיימא לן דמרדכי עצמו כתב המגילה, אם נאמר שהדברים כתבם וסידרם מדעתו ולא כתבם על פי רוח הקודש לא היה כותב דבר זה של 'וַיְוַדַּע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכָי' שהוא מודיע שנודע לו ברוח הקודש, כי ידוע דמרדכי היה עניו גדול והיה כמשה רבינו ע"ה בדורו, ובודאי לא היה מגלה שבח עצמו שהשיג רוח הקודש! אבל אם נאמר ברוח הקודש נאמרה היה מוכרח לכתוב דבר זה של וַיְוַדַּע הַדָּבָר אף על גב דמוכח שנודע לו ברוח הקודש, יען כי הוא אינו כותב הדברים כפי רצונו, אלא רוח הקודש אומרת לו שיכתוב כך וכך, ואין בידו לבטל אפילו אות אחת, כאשר נמצא דמשה רבינו ע"ה היה כותב בתורה שבחים שלו בעל כרחו כי שכינה אומרת לו שיכתוב כך וכך, וכן הנביאים כותבים שבחים שלהם בספריהם, שהם מוכרחים לכתוב הדברים אשר רוח הקודש אומרת להם לכתוב, ולכך גם מרדכי כתב 'וַיְוַדַּע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכָי' אף על פי שבזה גילה שבח עצמו שזכה לרוח הקודש.

קִיְּמוּ לְמַעְלָה מַה שֶּׁקִּבְּלוּ לְמַטָּה. נראה לי בס"ד דקשה ליה דהוה ליה למימר 'קִבְּלוּ וְקִיְּמוּ' כי הקיום יהיה אחר הקבלה אבל אחר הקיום קבלה מאן דכר שמא?! ולכן דריש קִיְּמוּ לְמַעְלָה מַה שֶּׁקִּבְּלוּ לְמַטָּה.

ונראה לי בס"ד הקיום של מעלה קאי על ההארה שהיא שורש נשמת מרדכי, שרצה השם יתברך שתתגלה הארה זו בכל שנה בימי הפורים, ולא תתבטל אלא תשאר קיימת ונרשמת ברחל עקרת הבית גם אחר הסתלקות המוחין ממנה ויחזרו בז"א [בזעיר אנפין], ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל כדי לקיים ההארה הגדולה הזאת למעלה צריכין אנחנו לעשות שלשה מצות, והם מקרא מגילה ומתנות לאביונים וסעודת פורים יעוין שם. ולזה אמר קִיְּמוּ לְמַעְלָה בגילוי וקיום הארה הגדולה הנזכר, מַה שֶּׁקִּבְּלוּ לְמַטָּה לעשות שלשה מצות הנזכר בכל שנה ושנה.

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אוֹמֵר מֵהָכָא: (**אסתר ט, כח**) **וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם**. פירשו התוספות ז"ל דברישא דקרא לא חזינן אלא היהודים שבאותו הדור והקשה הגאון טורי אבן ז"ל, כיון דמדבר על העתיד הא משמע דברוח הקודש נאמרה, דהלא דבר עתיד אפילו לזמן קרוב אי אפשר לידע אלא ברוח הקודש יעוין שם.

ונראה לי בס"ד כונתם דעל רישא דקרא קשיא להו, דילמא מסברא אמר כותב המגילה את הדבר הזה, דמסתברא אותו הדור שראו הנס הנפלא שניצולו ממות לחיים יקבעו ימים אלו לזכרון בכל שנה ליום טוב, וכהאי גונא פריך הש"ס על ראיה של רבי אליעזר סברא הוא דלא הוה איניש דחשיב וכו', ולכן יליף רב נחמן מסוף הפסוק דכתיב 'לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם' דקאי על דורות הבאים שלא ראו הנס בעיניהם, ולגבי דידהו ליכא הכרח

מצד הסברא אלא ודאי ברוח הקודש נאמרה.
ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, שפירש 'וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם' קאי על אותה ההארה הגדולה אשר למעלה עיין שם, השתא בזה נתיישב דקדוק התוספות ז"ל, דרב נחמן בא להוכיח מסוף הפסוק כיון דאיירי על ענין הנעשה למעלה ואם לא נאמרה ברוח הקודש מהיכן ידעו מה שנעשה למעלה?! ודו"ק.
טָבָא חֲדָא פִּלְפַּלְתָּא חֲרִיפְתָּא מִמְּלֵי צַנָּא דְקָרֵי. [טוב פלפל חריף אחד ממלוא הסל דלעות] נראה לי דאין כונתו לגנות שאר הטעמים במשל זה, אלא רוצה לומר על כל הטעמים יתעורר רוח באנוש לדחותם מאיזה טעם, אך טעם של שמואל לא יתעורר רוח באדם לדבר בו כלום, ולכן המשיל אותם הטעמים לקרא אשר אכילתו מעוררת רוחות בבטן האדם, אך מאכל החריף עוצר הרוחות ועשה בו דמיון לטעם של שמואל.

דף ז:

קַיָּמְתָּ בָּנוּ רַבֵּנוּ 'וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים' (**אסתר ט, כב**). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו מהרח"ו [מורנו הרב רבי חיים ויטאל] ז"ל, סוד מתנות לאביונים הוא כי רחל נקראת עני ואביון, והיסוד דאבא הנקרא צדיק נותן לה צדקה ומתנות, וענין משלוח מנות לא נתבאר מפי הרב ז"ל, ושמא רמז להארת יסוד דדכורא הניתן ליסוד דנוקבא והם נקראים 'אִישׁ לְרֵעֵהוּ' יסוד ליסוד, כך נראה לעניות דעתי. עד כאן דבריו מהרח"ו ז"ל בשער הכונות יעוין שם. והנה ידוע מה שכתב רבינו ז"ל בשער הגלגולים על רבינו הקדוש ע"ה שהוא היה בחינת יסוד דדכורא יעוין שם, והשתא להכי שלח לו קַיָּמְתָּ בָּנוּ רַבֵּנוּ 'וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ' כלומר אתה לבדך נאה לך קיום מצוה זאת של משלוח מנות, כי אתה יסוד דדכורא ונאה ויאה שיתעורר על ידך סוד הדודים למעלה, שהמצוה הזאת מתקיימת על בוריה במאמרה על ידך יותר מעל ידי אחרים, וגם מה שסיים 'וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים' נמי אתי שפיר על דרך זה, והבן.
ועדיין יש להבין אומרו 'בָּנוּ' דדי לומר 'קַיָּמְתָּ רַבֵּנוּ'? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו ז"ל בשער הגלגולים וז"ל והנה בחינת היסוד הזה הוא רבינו הקדוש ז"ל אשר סידר המשניות, ותלמידיו בני ישיבתו הם טיפות החו"ג [החסד וגבורה] שיצאו ממנו, והם רבי חייא ורבי אושעיא ובר קפרא ולוי בר סיסי ורבי חנינא בר חמא ורב וכיוצא בהם, עד כאן לשונו יעוין שם. נמצא רבי אושעיא הוא גם כן שייך ליסוד דדכורא, כי הוא מן הטיפות שיצאו ממנו, ולכן אמר לו 'קַיָּמְתָּ בָּנוּ רַבֵּנוּ' פירוש אף על גב דסוד המצוה של משלוח מנות הוא דיסוד דדכורא נותן ליסוד דנוקבא, ואנחנו ששלחת לנו המנות הננו מן יסוד

דדכורא עם כל זה גם בנו קיימת רבינו 'וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ' כי אנחנו לגבי דידך כערכין נחשבין נוקבא לגבי דכורא. וכן יבא נמי לנכון סיום דבריו של 'מַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים' על פי הקדמה הנזכר לעיל ודוק.

ברם לפי פשוטן של דברים איך אמר שקיים בו תרתי מצות בשילוח זה, וממה נפשך ליכא אלא חדא? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב פתח עינים ז"ל, דרבי אושעיא הוה מסתפק בתרי ספיקות לפום דינא, האחד אם שלח הרב לתלמיד יוצא ידי חובת 'מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ' או לאו? ועוד ספק שני אם שלח משקה כגון יין וכיוצא, יוצא ידי חובתו? ועתה נפשטו לו תרי ספיקי הנזכר במשלוח זה יעוין שם, ולזה אמר קַיָּמְתָּ בָּנוּ רַבֵּנוּ 'מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ' כפשוטו, וגם בזה קיימת מצות 'מַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים', שנפשטו לי שתי הלכות שהייתי מסתפק בהם וזה נחשב כמו צדקה לאביון.

הָדָר שָׁדַר לֵיהּ אִיהוּ מָלֵא טַסָּקָא דְּזַנְגְּבִילָא וּמָלֵא כְּסָא דְּפִלְפְּלְתָּא אֲרִיכָא. הנה בודאי שלחם מבושלים ומטוגנים בסוכ"ר, אך עדיין הם חריפים, והוא ראה ששלח לו פרי אילן שהם תמרים ואלו מצוים הרבה, ועוד שלח לו קמח שהוא פרי אדמה אשר גם זה מצוי הרבה על כן הוא שלח פרי אילן שקורין בערבי דרצ'יני וזהו הזנגבילא והוא אינו מצוי, ועוד שלח לו פרי אדמה שהוא פלפילא אריכה שקורין בערבי פ'לפ'ל דאר'ה והוא פרי אדמה וגם זה אינו מצוי.

ומה שאמר אביי המשל 'אי חקלאה מלכא ליהוי, דיקולא מצואריה לא נחית?' רצה לעשות דברי בדיחות ביום פורים, אך כיון גם כן לרמז נכון, **אי חקלאה** פירוש מי שהוא מבחינת המלכות חקל תפוחין קדישין, **מלכא להוי** שיהיה ראש ישיבה שהוא בסוד התפארת שהוא דוכרא הנקרא מלכא שנתעלה לסוד הדוכרא, עם כל זה **דיקולא מצואריה לא נחית** פירוש דיקולא הוא סל וכתב בספר מאורי אור ז"ל יסוד דמלכות נקרא סל, גם כתב בספר מא"א ז"ל קמח הוא כינוי דמלכות בסוד (משנה אבות ג, יז) אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה. גם כתוב בספר הלקוטים פרשת עקב בסוד שבעת המינין כי דבש שהוא תמרים הוא סוד מלכות יעוין שם, ולזה אמר אתה אף על פי שנתעלית להיות מלכא שהוא בסוד הדוכרא עם כל זה שלחת דברים שהם בסוד הנוקבא והם קמח ותמרים.

קָרִיבוּ לִי שִׁיתִּין צָעֵי דְּשִׁיתִּין מִינֵי קְדָרָה. נראה לי שהיה דרכם לעשות בפורים ששים מינים כנגד אות ס' הרומז לסמיכה שחיברו הקב"ה עם אות נו"ן הרומז לנפילה, אשר כנגדו עשה המן עץ גבוה חמשים שאחר כך חיברו עם אות ס' ונעשה צירוף נֵס וזכו ישראל לנס.

אי נמי עבדי שתין מיני זכר לתורה שבעל פה שיש בה שתין מסכתות כנזכר בתיקונים,

ואמרו רבותינו ז"ל (שבת פח.) הדור קבלוה בימי אחשורוש לכך 'לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה' זו תורה (טז:).

מְחַלְּפִי סְעוּדָתַיְהוּ לַהֲדָדִי. עיין פירוש רש"י ז"ל [זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו]. וקשה מאי קא משמע לן תלמודא במנהג זה של אביי ורבי חנינא, דהא הם לא היו מקיימין מצות משלוח בזה?

ונראה לי בס"ד דמנהג קדמון היה כל מי שהולך לבית חבירו בלא הזמנה צריך שיביא סעודה שלו מביתו, כיון שהוא בא לבית חבירו מעצמו שלא הזמינו חבירו, וכן מנהג זה היה נוהג בעירנו עד סוף דור שלפנינו שהיה דרכם לבא לבית אבי הבן בשבת אשר בתוך שמונת ימים שנולד הולד, והיו באים כל אהובים וריעים של אבי הבן לסעוד שם באותו שבת וכל אחד יביא סעודתו דהיינו תבשיל דחמין של שבת מביתו, וכן כיוצא בזה.

ועל כן ודאי אביי ורבי חנינא היו מקיימים 'מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ' זה בזה, שהיה אביי שולח לרבי חנינא ורבי חנינא גם כן שולח לאביי בכל שנה, אך סעודת פורים היה אביי סועד אצל רבי חנינא בשנה זו, ורבי חנינא סועד אצל אביי בשנה אחרת, ואתא תלמודא לאשמעינן אף על גב דהמנהג כשיבא אדם לסעוד בבית חבירו בלא הזמנה צריך שיביא סעודה מביתו, ולכן יש לומר אחר ששלח אביי משלוח מנות לרבי חנינא ואחר כך הלך מעצמו לבית רבי חנינא לסעוד שם מביתו של רבי חנינא יש לומר דלא נפיק ידי חובתו במשלוח מנות, כי נאמר אותם מנות ששלח הם תמורת הסעודה שצריך להביא מביתו כיון שהוא בא לסעוד משלחן רבי חנינא ואינו מביא סעודה מביתו, וקא משמע לן דאין פקפוק בזה ושפיר יוצא ידי חובתו במשלוח מנות, ולא אמרינן זו תמורת הסעודה שהיה צריך להביא מביתו כפי המנהג.

מִיחַיַּב אִינִישׁ לְבָסוּמֵי בַּפּוּרַיָּא עַד דְּלָא יָדַע בֵּין אָרוּר הָמָן לְבָרוּךְ מָרְדֳּכַי. נראה לי בס"ד הנה ודאי עיקר הנס היה בשינוי האגרות שנשתנו מרעה לטובה ואם לא ישתנו מה תועלת לישראל בצליבת המן וגדולת מרדכי! ורבוי השתיה ביום זה לעורר השמחה הוא על עיקר הנס אשר נשתנו האגרות ויצא ישראל ממות לחיים. והנה נודע כי הנס הזה של שינוי האגרות כתוב במגילה בין הכתובים אשר מדברים בצליבת המן ובין הכתובים המדברים בגדולת מרדכי כי אחר הכתוב (אסתר ז, י) וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לְמָרְדֳּכָי וכו' אשר זו היא אירירה של המן, כתוב (אסתר ח, ג) וַתּוֹסֶף אֶסְתֵּר וַתְּדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל לִפְנֵי רַגְלָיו וַתֵּבְךְּ וַתִּתְחַנֶּן לוֹ וכו' (אסתר ח, ז) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וכו' (אסתר ח, ט) וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ וכו' פַּתְשֶׁגֶן כְּתָב הַדָּת וכו' שבכל זה מפורש הנס של שינוי האגרות שבעבורה הוא חיוב השמחה ביום זה, ואחרי זה כתוב (אסתר

ח, טו) 'וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת' שמדבר בגדולת מרדכי אשר זו היא ברכתו של מרדכי, ולכן כיון דחיוב השתיה לעורר השמחה ביום זה הוא רק בעבור הנס של שינוי האגרות הכתוב בין הכתובים המדברים באירית המן ובין הכתובים המדברים בברכתו של מרדכי, לכך אם זה השותה יש בו דעת להכיר ולהרגיש בנס זה של שינוי האגרות שלא נשתכר כל כך, אז מצוה לשתות כדי לעורר בקרבו השמחה על הנס הזה, אבל אם נשתכר כל כך שנעשה כאבן דומם שאין בו דעת להרגיש במעשה הנס הזה למה ישתה עוד. ולזה אמר עד דלא ידע עיקר הנס הכתוב בין פסוק של ארור המן לבין פסוק של ברוך מרדכי.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש כי ידוע דהמן יעץ לאחשורוש להכשיל את ישראל בשתיה בסעודת אחשורוש, כדי שבזה יוכל להרע לישראל, ועל שתיה זו של רשות צריכין אנחנו לומר אָרוּר הָמָן כי עצתו היתה למכשול לישראל, אך מרדכי ע"ה תיקן לישראל שתיה של מצוה בסעודת הפורים ולעשות בה תיקון גדול למעלה, ועל שתיה זו של מצוה צריכין אנחנו לומר בָּרוּךְ מָרְדֳּכַי, ולכן אם השותה עדיין יש בו דעת להבחין ההפרש שיש בין שתיה של רשות שעליה ראוי לומר אָרוּר הָמָן, ובין שתיה של מצוה שראוי לומר עליה בָּרוּךְ מָרְדֳּכַי, ישתה עוד ויתבסם, אבל אם נשתכר כל כך שאין בו דעת להבחין למה ישתה עוד? שאין כאן שתיה לשם שמים! עד כאן דבריו נר"ו.

ועוד נראה לי בס"ד, שתוקף הנס היה בעבור דהמן נתלבש בו נחש הקדמוני, ולכך היה כוחו חזק מאד ועם כל זה השם יתברך הצלנו מידו ושב גמולו בראשו, וידוע כי נחש הקדמוני נקרא קטע שנקצצו ידיו ורגליו, ופירש רבינו האר"י ז"ל הכונה שנתבטלו הקליפות שהיו כנגד ידיו ורגליו, ואם לא היה לו כן היה מחריב העולם! ועל כן נקרא נחש הקדמוני 'קטע' ולכן תמצא שמספר אָרוּר [407] האמור אצל המן יתר על מספר בָּרוּךְ [228] האמור אצל מרדכי מספר קטע [179] רמז כי עם המן היה מחובר נחש הקדמוני הנקרא 'קטע' ועם כל זאת הצילנו השם יתברך מידו, ונמצא תוקף הנס היה בשביל ההצלה של ישראל שהיתה מיד הקטע הוא נחש הקדמוני אשר רמוז בהפרש שיש בין מספר אָרוּר האמור אצל המן ובין מספר בָּרוּךְ האמור אצל מרדכי, ואם האדם לא נשתכר כל כך ועדיין יש בו דעת להכיר בתוקף הנס שהיה מצד ההצלה מן הקטע הנזכר, ישתה עוד כדי לעורר השמחה בזכרון הנס, אבל אם נשתכר כל כך שאין בו דעת להבחין ולהשכיל בתוקף הנס, אין צריך שישתה עוד! וזהו שאמר מיחייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, רוצה לומר לא ידע להבחין ולהבין בתוקף הנס בהצלה מן

הקטע הרמוז בין מספר אָרוּר הנאמר אצל המן ובין מספר בָּרוּךְ הנאמר במרדכי.
ועוד פרשתי בס"ד במאמר זה בסה"ק 'קֶרֶן יְשׁוּעָה' על מגילת אסתר דף צ"ד יעוין שם.
רַבָּה וְרַבִּי זֵירָא עָבְדוּ סְעוּדַת פּוּרִים בְּהַהֵי הֲדָדֵי וְכוּ'. הנה בעובדא זו חקר הרב פתח עינים, אשתו של רבי זירא אחר שנשחט בעלה ומת אם הותרה לשוק ואם היתה צריכה קידושין וכתובה מחדש אחר שחיה? עיין שם.
ואנא עבדא הבאתי ראיה לזה מן ישראל שפרחה נשמתם במתן תורה והוריד הקב"ה טל של תחיה והחיה אותם וכנזכר במדרש, ועם כל זה לא הוצרכו לקדש נשיהם מחדש.
ועוד הבאתי ראיה ממה שאמר בפרק יו"ד דנדה (נדה ע:) ששאלו לרבי יהושע בן חנינא בן השונמית אם מטמא? והשיב להם מת מטמא ואין חי מטמא והוא הדין הכא.
קָם רַבָּה שָׁחְטֵיה לְרַבִּי זֵירָא. המאמר הזה הוא מיושב יותר כפי מה שפרשו בו המקובלים ז"ל, דלא שחטיה בסכין אלא על ידי עסק התורה שהיו לומדין מתוך השמחה נתגברה עליו נפש רבה ומשכה ממנו נפש שלו, ומה שאמר שחטיה מלשון זָהָב שָׁחוּט (מלכים א' י, טז), וכיון שיצאה נפשו מגופו נתחברה ונקשרה באותו הבל של סודות התורה שלמדו וגילו בתוך השתייה, ועלתה למעלה עם הבל הקדוש ההוא של הסודות, והוא על דרך שאמרו בסוף אדרא רבא על שלשה חברים של רשב"י וז"ל דהא מילין עתיקין לתתא אתגליין ועד דאילין מתבסמן נשמתייהו באינון מילין נפקת נשמתייהו בנשיקה ואתקשרו בההוא פרסא וכו' עיין שם. וכן קרה לרבי זירא מפני שהיו לומדים הסודות מתוך שמחה ונתבסמה נשמתו ויצאה ונתקשרה באותם הסודות שלמדו, ולמחר בעא רבה רחמי וחזר והמשיך לו נשמתו בגופו וחיה, יהי רצון זכותם יגן בעדינו אמן כן יהי רצון!
ובזה ניחא לתרץ קושיא אחת, דיש להקשות למה חשש בשנה האחרת, יניחו שומר שישב עמהם שלא ישתה כלל דאז אם יקום אחד מהם להזיק ימנע הנזק? וכפי ביאור המקובלים ז"ל ניחא דלא יועיל השומר בדבר זה! מיהו גם לפירוש הפשטנים ששחט ממש אין להקשות שיניחו שומר, כי כיון דיש חשש סכנה בדבר אין סומכין על השומר כי שמא באמצע יהיה לאותו שומר אונס שיקום מאצלם או שירדם בשינה ויבואו לידי סכנה דאין שומר כאן להציל.

דף ט.

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: (אסתר א, כ) 'וְכָל הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יְקָר לְבַעְלֵיהֶן'. הא דלא נקט פסוק הקודם דכתיב (אסתר א, ד) 'בְּהַרְאֹתוֹ אֶת עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת יְקַר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ'?

נראה לי כיון דקדים ואמר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ אם פירוש יקר זה הוא כבוד הוה ליה לערבנהו ולומר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְתִפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ' שתהיה תיבת כְּבוֹד קאי על מַלְכוּתוֹ ועל תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ, ולכן מוכרח לפרש מלת יְקָר הראשנה לשון כובד, כמו 'יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד' בקוהלת (קהלת י, א), ששם הוא לשון כובד כמו שפירש רש"י ז"ל שם, ואם כן אין זה לשון תרגום, אבל פסוק זה כיון דאמר 'יִתְּנוּ יְקָר' מוכרח לפרשו כבוד דתרגום של כבוד יקר.

מַעֲשֶׂה בַּתַּלְמַי הַמֶּלֶךְ שֶׁכִּנֵּס שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם זְקֵנִים. נראה לי היה דבר זה קשה יותר מפני שהיתה העלילה על ידי 'תַּלְמַי' [480] ששמו מספר 'לִילִית' [480] שנתלבשה בו הסטרא אחרא לעשות סכסוכים לה ולבא על ישראל בעלילה ובעקיפין, ואז השם יתברך לא עזבם בידו שהגין עליהם זכות תלמוד תורה, כי 'תַּלְמוּד' [480] גימטריא 'תַּלְמַי' שאם תשבר אות י' דתלמי לשתי אותיות ד' ו' יהיו אותיות תַּלְמוּד ממש.

ומה **שֶׁכִּנֵּס שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם זְקֵנִים** נראה לי מאת ה' היתה זאת לסימן טוב להורות כי גובר חסדו יתברך, כי חֶסֶד [72] עולה ע"ב שגבר לעשות להם נס זה שיהיו כולם מתכוונים לדבר אחד, וגבר ישראל.

'**זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאוּ**' - **וְלֹא כְּתָבוּ** '**בְּרָאָם**'. פירש רש"י ז"ל לא כתבו 'בראם' דמשמע שני גופים ברא כל אחד ואחד זכר ונקבה ב' פרצופין, לכך כתבו 'בראו' שכך נברא אדם בשני פרצופין עד כאן לשונו. וקשה מה תואנה ומה עלילה היה לו למצוא אי הוה משמע הכי? ונראה לי בס"ד כי בתורה לא כתוב אלא שם אדם לזכר ושם חוה לנקבה, ואם היה מניח במונח ששני גופים כל אחד מהם יש בו זכר ונקבה, היה אומר שמות אדם וחוה המה של זכר ונקבה בגוף אחד, וצריך שיש ב' שמות אחרים לזכר ונקבה של גוף השני ואיה הם השמות בתורה? ואם כן מוכרח לומר שחסרתם דברים מן התורה, דודאי היה כתוב שתי שמות עוד לזכר ונקבה של גוף השני וחסרתם אותם, ואם כן כמו שחסרתם זה חסרתם דברים אחרים, והיה עושה על ידי כך עלילות ברשע לומר כך וכך היה כתוב בתורה, ואתם עקרתם דברים אלו ממנה!

וַתִּצְחַק שָׂרָה '**בְּקִרְבָּהּ**' [**בְּמָקוֹם וַתִּצְחַק שָׂרָה** '**בְּקִרְבָּהּ**'] (**בראשית יח, יב**). עיין פירוש רש"י ז"ל, ולי אנא עבדא נראה לי 'בקרוביה' קאי על אברהם שצחקה עליו שנשאר זקן ולכך הקפיד עליה, אבל שחוק הכתוב באברהם היה ענין שמחה ששמח על הנס שלו ושלה.

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל '**נוֹשֵׂא בְּנֵי אָדָם**' [**בְּמָקוֹם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל** '**הַחֲמֹר**' (**שמות ד, כ**)]. פירש רש"י דמשמע גמל שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל. ובתוספות כתבו פן יאמר להם וכי לא היה לו למשה רבכם סוס או גמל? עיין שם. ומצאתי כתוב בחתיכת נייר בלוי שהקשה עט"ר הרה"ג מור

זקיני רבינו משה חיים זלה"ה לתלמידים, מה הוסיפו ומה חידשו התוספות על פירוש רש"י ז"ל? ופירש להם דרש"י לא כתב וכי לא היה לו וכו' אלא כתב שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל, משמע דכונת רש"י בזה לומר כדי שלא יגנה ח"ו את משה רבינו ע"ה לומר עליו עני היה שלא היה לו סוס או גמל, אבל התוספות לא בחרו בזה הטעם משום דמה בכך אם לא היה לו סוס או גמל, דאין זה גנאי, גם מעיקרא העניות לאנשים חכמים גדולים אין להם בה גנאי, לכך דקדקו לומר וכי לא היה לו למשה רבכם וכו', הכונה כי הוא היה עושה הכרח מצד הסברה דודאי היה לו סוס וגמל, ובודאי כיון דהיה לו סוס וגמל לא ירכיב בניו ואשתו על החמור כעניים, ונמצא דמה שאמר בתורה וירכבם על החמור אין זה אמת ח"ו. עד כאן דבריו זלה"ה והוא נכון ויציב.

והנה לפירוש רש"י ז"ל דפירש 'נוֹשֵׁא בְּנֵי אָדָם' משמע גמל, נראה לי בס"ד אם היו כותבים 'עַל הַחֲמֹר' אז היה טוען וקורא תגר איך לא חשש משה רבכם לצער בעלי חיים להרכיב שלשה גופים על החמור, לכך כתבו נושא בני אדם דמשמע גמל שהוא יכול לשאת עליו משוי שלשה גופים ביחד בשופי. ולכאורה יש להקשות דאמאי לא חשו על כבודו של אברהם אבינו ע"ה דכתיב ביה (בראשית כב, ג) 'וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ' שיאמר: לא היה לו לאברהם אביכם סוס או גמל? לפי פירוש רש"י ז"ל.

ונראה לי בס"ד דגבי אברהם אבינו ע"ה בהדיא כתיב (בראשית יב, טז) 'וַיְהִי לוֹ צֹאן וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת', וכן כתיב (בראשית כד, י) 'וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו' ואם כן מפורש בתורה שהיה עשיר והיה לו מכל מיני בעלי חיים, ולכן מוכרח לומר דאותו חמור שחבש לרכוב עליו הוה ניחא ליה ברכיבתו טובא, או אפשר שהיה חמרא לובא שהוא חשוב מאד או היה חמרא בר מאה גווני כמו שאמר שמואל לשבור מלכא על חמורו של משיח (סנהדרין צח.).

אמנם הא קשיא לפירוש רש"י ז"ל מאי אכפת ליה אם היה עני? ונראה לי בס"ד דאפילו אומות העולם יודעים זה הכלל ד'אין הנבואה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר' (שבת צב.) ובאותו זמן דכתיב 'וַיַּרְכִּבֵם עַל הַחֲמֹר' היה נביא ששלחו השם יתברך להוציא את ישראל ממצרים, ואם כן יאמר מה שאמר וַיַּרְכִּבֵם עַל הַחֲמֹר הוא זיוף ח"ו! לכך כתבו 'עַל נוֹשֵׁא בְּנֵי אָדָם'.

או יובן בס"ד היה טוען שכתוב בתורה (דברים לג, ה) 'וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ' הוא משה רבינו ע"ה שיש לו דין מלך, והמלך צריך להיות עשיר ואם אין לו יגדלוהו משל אחיו, וכיון דמשמע שהיה עני איך נעשה מלך? אלא ודאי גדלוהו משל אחיו, ואם כן איך יאמר (במדבר טז, טו) 'לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי' ואם כן ממה נפשך כתבתם זיוף ח"ו! לכך

כתבו 'עַל נוֹשֵׂא בְּנֵי אָדָם' דלעולם היה עשיר מעיקרו. ואין להקשות אמאי לא חשו שיבא עליהם בטענה של זיוף מן בלעם שהיה נביא, וכתיב ביה (במדבר כב, כב) 'ר�ֹכֵב עַל אֲתֹנוֹ' דמשמע שהיה עני? דהתם קאמר שרכב על אתון נקבה דגם הגדולים דרכם לרכוב על אתון נקבה משום דנח להם ברכיבה, וליכא למידק מינה שהיה עני.

ועדיין צריך להבין הא דנקיט רש"י ז"ל בריש דבריו דמשמע גמל, ולא אמר דמשמע סוס או גמל, ובסוף דבריו נקיט סוס או גמל. ונראה לי דאשה ובנים לאו אורחייהו לרכוב על סוס שהוא חזק ותקיף וקשה רכיבתו לכך כתב דמשמע שהוא גמל, אבל בטענתו של תלמי נקיט לתרווייהו, כי תלמי היה אומר כן אם היה מוצא מקום להלעיג בדבר זה.

וְכָתְבוּ לוֹ 'אֶת צְעִירַת הָרַגְלַיִם' וְלֹא כְּתְבוּ לוֹ 'אֶת הָאַרְנֶבֶת' (ויקרא יא, ו). פירש רש"י ז"ל במקום 'וְאֶת הָאַרְנֶבֶת' כתבו וְאֶת צְעִירַת הָרַגְלַיִם' לפי שידיה קצרות מרגליה עיין שם, וקשא לפי זה הוה ליה לכתוב 'צְעִירַת הַיָּדַיִם'?

ונראה לי בס"ד דאשתו של תלמי היתה משונה בידיה שהיו קצרות הרבה שלא כדרך בני אדם, ומחמת השינוי הזה שהיה בידיה קראוה כשנולדה בשם 'אַרְנֶבֶת' מפני שהארנבת משונה בידיה שהם קצרות מרגליה, והיה דרכם לקרות את הילד הנולד על שם המאורע שאירע בעת לידתו או על שם חידוש הנמצא בו בעצמו, כמו שם 'יַעֲקֹב' על שם שאחז בעקב אחיו (בראשית כה, כו), ושם 'עֵשָׂו' על שם שהיה כֻּלּוֹ כְּאֶדֶרֶת שֵׂעָר שהוא עשוי ונגמר כאנשים גדולים בשערותיו, ואפשר שגם אותה האומה של אשת תלמי היו קורין את הארנבת בשם ארנבתא בלשון תורה, ועל כן הוכרחו לכתוב צְעִירַת הָרַגְלַיִם שאם יכתבו צְעִירַת הַיָּדַיִם היה אומר על אשתו הם מתכוונים שהיא היתה צעירת הידים שיש בה שינוי בידיה מחמת קצרותם.

ברם הא קשיא לי למה הברייתא הביא פסוק 'וְאֶת הָאַרְנֶבֶת' הכתוב בספר ויקרא, אחר פסוקים שהביא מספר דברים? ונראה לי בס"ד דכל אותם השינויים הוצרכו לעשות כדי שלא יעשה עמהם ויכוח בדברי תורה, מה שאין כן שינוי פסוק הארנבת לא היה שם סיבת ויכוח בדברי תורה, אלא רק משום שלא יאמר שחקו בי היהודים, מיהו בירושלמי ראיתי דנקיט להו כסדרן עיין שם.

נמצא הם עשו שינוי ב'יד' פרשיות, כי יש שתיים שהם בפרשה אחת, ונראה כי ה'יד' שנשתלחה בבית המקדש כמו שמתפללים במוסף 'מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ' גרמה שיהיו נצרכים לשלוח יד ב'יד' פרשיות מפני פחדן מן האוייב ההוא, שאם לא היה חרבן וגלות לא היו חוששין ולא היו נמסרים בידו.

דף י:

כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיְהִי' **אֵינוֹ אֶלָּא לָשׁוֹן צַעַר**.. 'וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹּט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב **בָּאָרֶץ**' (רות א, א). הקשה הרב טורי אבן למה הקדים האי קרא דדברי קבלה לקראי של תורה טובא דמייתי בתר הכי? עיין שם.

ונראה לי בס"ד משום דתחילת דבריו נקיט להו על פסוק מגילת אסתר שהיה דורש בה, לכך הביא אחר פסוק זה דמגילת אסתר פסוק מן חמש מגילות. **ועוד** נראה לי בס"ד שסמך פסוק 'וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹּט הַשֹּׁפְטִים' לפסוק (אסתר א, א) 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ' דדמיין להדדי ממש, חדא תרווייהו כתיב בהו וַיְהִי בִּימֵי. **ועוד** תרווייהו הם בראש המגילה, ועוד תרווייהו היה הצער סיבה לטובה שהיה אחריתו טוב שנהפך לטוב, כי לולי הרעב איך היתה באה רות אצל בועז שיצא ממנה דוד המלך ע"ה שרווהו להקב"ה בשירות ותשבחות ויצא ממנה מלך המשיח? וכן אמרו בגמרא (בבא בתרא יד:) רות יש לה אחרית טוב, ודומה לזה צער של ימי אחשורוש דלולי ענין הגזרה של המן איך היו זוכים ליום טוב זה בכל שנה ושנה? ואיך היה מתגדל מרדכי הצדיק ע"ה? ואיך היו העמלקים נהרגים? ואף על גב דחנה גם כן היה לה אחרית טוב, עם כל זה לא היה הצער סיבה של הטובה דאם לא היתה עקרה מעיקרא גם כן היתה מולדת את שמואל הנביא ע"ה.

וְהָכְתִיב: (**מלכים** א' ו, א) 'וַיְהִי **בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה**'. קשה למה נקיט פסוק זה שהוא מהנביאים קודם פסוקי תורה, ועוד גם פסוקי תורה לא נקיט להו כסדרן דהקשה מפסוק (בראשית כט, י) 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב' קודם הנך קראי דששת ימי בראשית?

ונראה לי בס"ד דקושיא שיש להקשות מן פסוק 'וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה' היא חזקה ואלימא מכל קושיות אחרים דשאר קראי, יען כי פסוק 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל' יש להקשות דגם בזה הוה צער כי על ידי שראה יעקב את רחל תחלה ואהב אותה עשה תנאי העבודה על רחל, וכיון דלבן אין רצונו בכך אלא רוצה שיתן את לאה הוצרך לרמות ומכח המרמה ההיא נתגלגל ענין מכירת יוסף הצדיק ע"ה, וירידת יעקב אבינו ע"ה והשבטים למצרים, וכאשר פירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל על פסוק (דברים כו, ה) 'אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה', ועל כן אין מזה הכתוב קושיא חזקה דיש לתרץ בהכי, אך המקשן אף על פי שידע שיש לתרץ בהכי עם כל זה הקשה משום דגלגול הצער שנתגלגל מזה היה בזמן רחוק.

וכן פסוקים של ששת ימי בראשית ליכא קושיא חזקה מנייהו דיש להקשות התם הוכרח לכתיב 'וַיְהִי' ולא כתב 'וְהָיָה' כדי שלא יטעו לומר עולם קדמון ח"ו כי וְהָיָה לשון עבר

אבל וַיְהִי לשון עתיד, ועם כל זה המקשן אחר כך הקשה מזה כדי לידע מה ישיב התרצן אם ישיב תירוץ זה או יש לו תירוץ אחר, אך מפסוק 'וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה' היה קושיא גדולה לפי דעת המקשן לכך הקדים להקשות מזה תחלה.

כָּל כַּלָּה שֶׁהִיא צְנוּעָה בְּבֵית חָמִיהָ, זוֹכֶה וְיוֹצְאִין מִמֶּנָּה מְלָכִים וּנְבִיאִים. קשא בשלמא נביאים אפשר שיהיו בדור אחד אלף נביאים אם ירבו הצנועות, אבל מלכים אם ירבו הצנועות לא אפשר שירבו המלכים כי אין מלך אלא אחד או שנים אחר שנחלקו עשרת השבטים?

ונראה לי בס"ד כל ראש ישיבה נקרא בשם מלך כמו שאמרו מלך רב אפס, מלך רבה, מלך רב יוסף וכיוצא בזה הרבה. אי נמי תזכה לחכמים גדולים שנקראים בשם מלכים, וכמו שאמרו (גיטין סב:) מאן מלכי רבנן, שנאמר (משלי ח, טו) 'בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ'.

והא דנקט 'כָּל כַּלָּה שֶׁהִיא צְנוּעָה' ולא אמר 'כָּל אִשָּׁה שֶׁהִיא צְנוּעָה' לרבותא, שתהיה צנועה מתחלת ימי חופתה דאז אותו זמן נקראת בשם כַּלָּה והוי רבותא טפי משום דהדרך הכל מסתכלים בכלה כדי לחבבה על בעלה, ועם כל זה תסתיר עצמה מעיני הכל שלא יסתכלו בה אז זו ראויה לזכות זה.

והא דנקט 'כָּל' נראה לי בס"ד לרבות אפילו גדמת וכיוצא דאז דרכה להיות צנועה בשביל המום שלה, וכמו שאמרו בשבת דף נ"ג מעשה באדם אחד שנשא אשה גדמת וכו' יעוין שם, עם כל זה אם היא צנועה לשם שמים ולא בשביל להסתיר המום יועיל לה זכות הצניעות לדבר זה.

וצריך להבין מה מדה כנגד מדה יש בזה לזכות לבנים מלכים ונביאים בשביל הצניעות? ונראה לי בס"ד שהנביאים דרכן להסתתר ולשבת בהצנע ובמסתרים להתבודד לבדם כדי שתשרה עליהם רוח הנבואה, וגם המלכים אין דרכן לשבת עם בני אדם כל כך משום כבוד מלכות וגם כל מעשיהם נעשים בהצנע.

ועוד נראה לי שיש בזה מדה כנגד מדה, היא צנועה בבית חמיה כדי שלא יהיה בה מכשול לפני אדם להרהר בה, לכן יצאו ממנה מלכים המסירים המכשולות שבין אדם לחבירו כמו שאמרו (משנה אבות ג, ב) 'אִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ' וכן יצאו נביאים המסירים המכשולות שבין אדם למקום דכתיב (ישעיה נז, יד) 'וְאָמַר סֹלּוּ סֹלּוּ פַּנּוּ דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי'.

מְלָכִים מִדָּוִד. נמצא דוד המלך ע"ה, לקח מלוכה בשכר הצניעות, ובזה יובן בס"ד הטעם שחס על שאול המלך ע"ה שלא הרגו בשביל הצניעות, וכמו שאמרו בגמרא דברכות (ברכות סב:) על פסוק (שמואל א' כד, י) 'וַתָּחָס עֲלֶיךָ' וקשה וכי לא מצא בו מדה טובה יותר

מזו? ובזה ניחא כיון דהוא זכה למלוכה בשכר הצניעות לכך חביבה ליה מדת הצניעות טפי משאר מידות טובות!

מעשה בעני אחד שהיה דולה מים מן בור עמוק שיש לו בחצרו ועל ידי כך נפלה הטבעת מידו לתוך הבור, והיא אינה שוה יותר מעשרה דנרים, אך מחמת שהיה עני היתה חשובה בעיניו וחס עליה וירד בחבלים לתוך הבור לחפש אחריה בקרקעית הבור ולא מצאה, ומדי חיפשו מצא ראש כלי יוצא בקרקעית הבור ויחפור סביב הכלי בידו עד שהוציאו מן הקרקע שהיה טמון שם וימצאהו מלא דינרי זהב, ועודנו מחפש וממשמש בידיו בקרקע הבור וימצא עוד כלי אחד טמון שם ויוציאו והוא מלא דינרי זהב, עד שמצא חמשה כלים, אז ראה הטבעת ולקחה, ואחר כך אף על פי שהוא נתעשר הרבה ויש לו יכולת ללבוש באצבעו טבעת אבן טובה ששוה שני אלפים דנרי זהב, עם כל זה לא היה לובש אלא רק אותה טבעת ששוה עשרה דנרי כסף, דחביבה ליה מפני שעל ידה נתעשר עושר גדול. כן דוד המלך ע"ה היתה חביבה אצלו הצניעות שבעבורה זכה למלוכה לכך לא חס על שאול לבלתי יהרגהו, אלא בשביל הצניעות שמצא בו.

(**ישעיה יד, כב**) **וְקַמְתִּי עֲלֵיהֶם נְאֻם ה' צְבָאוֹת וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד נְאֻם ה'**: '**שֵׁם**' **זֶה הַכְּתָב**, '**שְׁאָר**' **זֶה לָשׁוֹן**. פירש רש"י אין להם כתב אלא מאומה אחרת. ונראה לי הטעם נעשה כן בהשגחה מן השמים כדי שאחר חרבן מלכותם לא ישאר להם זכר מצד הכתיבה שנקראת על שמם. גם דריש 'שֵׁם' [340] גימטריא 'סֵפֶר' [340] זה הכתב. ומה שאמר 'שְׁאָר' זֶה הַלָּשׁוֹן אף על גב דהיה לשונם ארמית וגם אחר חרבן מלכותם נשאר לשון ארמי, הנה זה הלשון לא היה שלהם אלא הוה של מלכות ארם נהרים ולכך נקרא ארמי ולא נקרא בבלי.

'**תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְּרוֹשׁ**' (**ישעיה נה, יג**) **תַּחַת הָמָן הָרָשָׁע שֶׁעָשָׂה עֲצָמוֹ עֵבוֹדָה זָרָה וְכוּ**'. נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (אסתר רבה פרשה ז, ח) שהיה המן תולה עבודה זרה כנגד לבו כדי להכשיל בני אדם כשיבואו להשתחות לו משורת דרך ארץ, נמצא הם משתחוים לעבודה זרה שלו ולכן (אסתר ג, ב) מָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לו אף על פי שכן צוה המלך להשתחות להמן, דחש אם ישתחוה להמן נמצא משתחוה לעבודה זרה. וידוע כי עבודה זרה נקראת צו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין נו:) אין צו אלא עבודה זרה שנאמר (הושע ה, יא) 'הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו', וזה נרמז בתיבת 'נעצוץ' חלק התיבה לשתים וקרי ביה 'נעץ צו' זה המן הרשע שנעץ בבגדו עבודה זרה כדי להכשיל אחרים. והנה 'נעצוץ' [306] גימטריא ש"ו שהיה המן מסטרא דשו של עשו שאמרו רבותינו ז"ל שנקרא עֵשָׂו 'ע' שו' שהיו בו ע' כוחות של שו וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל

בפסוק (בראשית כה, כה) 'וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו', ולכן נעצוץ גימטריא 'שו' הוא המן הרשע שהוא מסטרא דשו אבל מרדכי הצדיק ע"ה נתגבר על שו, ולכן נקרא בְּרוֹשׁ שנוסף על אותיות 'שו' אותיות 'רב' בסוד 'כל רב מבבל' שהוא ע"ב ק"ל [=רב 202] ובזה נעשה בְּרוֹשׁ ולזה אמר 'בְּרוֹשׁ' זֶה מָרְדֳּכַי הַצַּדִּיק זָכוּר לְטוֹב.

ודע דכל פתיחות אלו דנקטי תנאי ואמוראי הכא הוא כדי לתרץ כל אחד בפתיחה שלו הטעם שאותו הדור ניצולו אחר שכבר נגזרה עליהם גזרה זו מן השמים ואף על פי שהשתחוו לצלם, וכמו שאמרו בגמרא בשאלה ששאלו לרשב"י וכי משוא פנים יש בדבר (יב.), ורבי יונתן לתרץ קושיא זו מייתי קרא וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל וכו' דנמצא שנענש נבוכדנצר הרשע שנכרת זרעו שאפילו ושתי לא נתקיימה, ובעל כרחו לקה בזה העונש בשביל שאנס את ישראל להשתחוות לצלם, דאם בעבור חרבן בית המקדש וגלות ישראל הא ניתן לו רשות על פי הנבואה לכך, וכיון דנענש בשביל שאנס את ישראל לעבודה זרה אם כן נתרצה הקושיא דלכך ניצולו בשביל שהיו אנוסים.

ומה שהביא פסוק 'תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ' דשמע מינה מהאי דרשה דמרדכי מסר עצמו להריגה כדי שלא ישתחוה לעבודה זרה של המן הרשע, ולכן כדאי הוא זכות מרדכי שיש לו בדבר זה להציל את ישראל מקטרוג שיש עליהם מצד שהשתחוו לצלם, וגם מדרשה זו שמע מינה שגם אסתר מסרה עצמה כדי לאבד את המן שהיה הוא עצמו עבודה זרה, לכך הגין גם זכותה להציל את ישראל מקטרוג של הצלם. ורבי יהושע בן לוי הביא פסוק (דברים כח, סג) 'כֵּן יָשִׂישׂ' שיש לומר צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שתהיה הגזרה קשה על זמן רחוק ולא תהיה פתאומית, שעל ידי כך היו ששים אויבי ישראל במפלתם וזו היתה סיבה להצלת ישראל דכתיב (משלי כד, יז) בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וכו' והשיב מעליו אפו, נמצא בזו הפתיחה ביאר הטעם של ביטול הגזרה מפני שהמן וסיעתו שמחו במפלתם ובזה היתה ארוכה למכתם:

ומה שאמר הפתיחה בפסוק (קהלת ב כו) 'כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה' זה מרדכי הצדיק וכו', והענין הוא כי ידוע שהמלך שלח את מרדכי ואת המן שרים על חיילותיו ששלח להלחם בעיר אחת ונתן להם מזון החיל לכל אחד מהם, וארכה המלחמה ומרדכי היה לו חכמה לכלכל במשפט את המסור לו בשביל חיילותיו, והמן טפש היה שלא שמר את המזון ונשלם, ובקשו החייל להרגו בשביל רעבונם, ובא אצל מרדכי ללוות לו ולא קבל בשום אופן אלא רק בזאת שימכור את עצמו עבד למרדכי ואם יסרב אחר כך יתנסח עא מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי, ונכתב השטר בכתובת קעקע על ירכו של המן, וכמו שכתוב בספר מנות הלוי. ובאמת דבר זה שעשה מרדכי

שלא יתן המזון אלא רק שימכור המן את עצמו עבד למרדכי יצא ממנו תועלת לישראל, שנמצא בעת שקנה המן את ישראל לא זכה הוא בהם אלא נעשו קנויים למרדכי, כי כל מה שקנה עבד קנה רבו, וגם הכסף ששקל המן למלך בעדם לא היה משלו אלא משל מרדכי, ולא עוד אלא נתחכם מרדכי לכתוב השטר על ירך המן בכתב שאינו נמחק, ופירש בו שיתלה המן על העץ שלו ובברית כרותה לשפתים שכך נתקיים בו, ועל ידי כך גברו ישראל וניצולו שלא שלט בהם קטרוג המקטרגים. וזהו שנאמר '**לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו**' זה מרדכי **נָתַן חָכְמָה** שלא קבל למכור המזון אלא רק במכירת המן לעבד לו שבזה לקח כל כוחו של המן שכל מה שקונה העבד הוא של רבו, ועוד נתן לו **דַּעַת** שיכתוב השטר על יריכו ויכתוב בו הצליבה של המן בפירוש וברית כרותה לשפתים ואחר כך נתן הקב"ה לחוטא זה המן ענין לאסוף ולכנוס כדי שיטרח ויכין למרדכי, כדי לתת לטוב זה מרדכי לפני האלקים, כי מרדכי שהיה טוב לפני האלקים זכה בטוב הרמוז לפני אותיות 'אֱלֹקִים' שהם אותיות 'בְּמוּכָן' ועל ידי כך סוף דבר (אסתר ח, ב) 'וַתָּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת מָרְדֳּכַי עַל בֵּית הָמָן', כי נעשה הכל שלו מדין מה שקנה עבד קנה רבו וגם נצלב המן כאשר כתוב ומפורש על יריכו, ונמצא דבר זה היה סיוע לישראל שניצולו משליטת המן ולא הועיל קטרוג המקטרגים.

ורבה בר עופרן פתח לתת טעם להצלת ישראל, מקטרוג שנהנו מסעודת אחשורוש, בזכות דניאל ע"ה אשר מסר עצמו לבלתי יתגאל במאכלות אסורות ויין נסך, ולזה אמר (ירמיהו מט לח) 'וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם' זה דניאל ע"ה שהיה בעילם שהיה שם מרכבה לשכינה, ובזכותו אבדו 'מֶלֶךְ' זו ושתי 'וְשָׂרִים' זה המן, ובניו שרצו להתגבר על ישראל בגזרה זו משום קטרוג הנאת ישראל מסעודת אחשורוש. ואותיות 'מֶלֶךְ' נהפכו על ושתי לאותיות 'כַּלֶּם' ואותיות 'שָׂרִים' נהפכו להמן ובניו לאותיות 'רָשִׁים'.

ורב דימי בר יצחק פתח (עזרא ט, ט) 'כִּי עֲבָדִים אֲנַחְנוּ וּבְעַבְדָתֵנוּ לֹא עֲזָבָנוּ אֱלֹקֵינוּ וַיֵּט עָלֵינוּ חֶסֶד לִפְנֵי מַלְכֵי פָרַס' הנה בזה נתן טעם להצלת ישראל מקטרוג הצלם, לומר כיון שהיו עבדים אם כן אנוסים היו בענין הצלם של נבוכדנצר, ולכן בימי מרדכי שנתעורר קטרוג עון הצלם, וגזרו כליה הטה עלינו חסד לפני מלכי פרס ששב אחשורוש ובטל גזרתו כי נצולו ישראל מקטרוג עון הצלם בטענה זו דאנוסים היו.

ופסוק (תהלים סו, יב) 'הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ בָאֵשׁ' גם כן בא להגיד ביטול קטרוג עון הצלם מחמת אונס שגזר נבוכדנצר מי שלא ישתחוה יפילו בכבשן האש ואין לך אונס גדול מזה! ועוד תירץ באומרו 'בָּאנוּ בָאֵשׁ' שנפלו חנניה מישאל ועזריה באש וזכותם זה הגין בעד כל ישראל שהם כהנים לוים ישראלים כי שלשה צדיקים היו.

ובפסוק (תהלים צח, ג) 'זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ' בא להגיד טעם ההצלה כמו שטען משה רבינו ע"ה להצילם בעון העגל (שמות לב, יג) זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וכו', וכן עתה זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ של הבטחה שהבטיח לאבות.

ופסוק (משלי כח, טו) 'אֲרִי נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק מֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם דָּל' בא להגיד טעם ההצלה מקטרוג עון הצלם משום דארי זה נבוכדנצר נוהם, ואם כן אנוסים היו מן הארי ומצד קטרוג עון הסעודה, דוב זה אחשורוש שוקק שעשה להם המצאות לפתותם.

ובפסוק (קהלת י, יח) 'בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקָרֶה' בא לומר כי הכליה לא היתה בעבור עון הצלם, אלא היתה בעבור עצלותם בעסק התורה, ולכך כאשר נתקן הדבר הזה שחזרו וקבעו לימודם בתורה בימים ובלילות והדור קבלוה בימי אחשורוש לכך בטלה הגזרה.

ופסוק (תהלים קכד, ב) 'בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם' ולא מלך בא להגיד טעם ההצלה כי ישראל נתייאשו מעצמן בשביל שראו שקם עליהם המן בעל בחירה ולא מלך אשר לבו מסור ביד השם יתברך, ולכן כיון שנתייאשו מעצמן סבלו צער גדול כאלו נהרגו ממש כי חשבו דבר זה לודאי הגמור, ולכך הספיק להם זה הצער העצום במקום כליה ממש על דרך שאמרו (ברכות נה.) 'חלמא בישא עציבותיה מסתייה'.

ופסוק (משלי כט, ב) 'בִּרְבוֹת צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם' בא להגיד כי השם יתברך גילה ההארה הגדולה אשר ממנה היתה נשמת מרדכי שהאירה בשושן אסתר, ובזה נסתם פה המקטרגים וניצולו ישראל, וזהו בִּרְבוֹת צַדִּיקִים זה מרדכי ואסתר יִשְׂמַח הָעָם.

ופסוק (דברים ד, ז) 'אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרֹבִים אֵלָיו' בא לרמוז על הצלת ישראל מפני ששם ישראל כלול בשם אֱלֹקִים כמו שכתבתי בסה"ק 'אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ' בהפטרת מסעי בפסוק (ירמיה ב, ה) 'כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי' עיין שם.

(**ישעיה נה, יג**) '**וְתַחַת הַסִּרְפָּד' זוּ וַשְׁתִּי**. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל הוה ליה למימר 'תַּחַת הַסִּרְפָּד' קודם 'תַּחַת הַנַּעֲצוּץ' כי ענין ושתי קדים לצליבת המן! יעוין שם.

ונראה לי בס"ד כי הפתילה של צליבת המן הודלקה מגחלת האש של הריגת ושתי, כי על ידי שהיתה בוערת בלב אחשורוש לכך צוה לתלות את המן תיכף ומיד, ואם היה מעכב הדבר היה מוצא המן מקום להציל עצמו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (טז.) על פסוק (אסתר ז, י) 'וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לְמָרְדֳּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה', היינו חימה שהיתה בלבו על המן בעבור הריגת ושתי, נמצא לפי זה יפה נקיט הכתוב מי גרם ש'תַּחַת הַנַּעֲצוּץ' זה המן 'יַעֲלֶה בְרוֹשׁ' זה מרדכי שנצלב המן ועמד מרדכי במקומו? מפני ש'תַּחַת הַסִּרְפָּד' זו ושתי 'יַעֲלֶה הֲדַס' זו אסתר שנהרגה ושתי ובאה אסתר במקומה.

ומה שדרש 'סִּרְפָּד' זו ושתי בת בנו של נבוכדנצר הרשע, היינו דדריש סִּרְפָּד על אביה

נבוכדנצר שהוא 'סר פד' והענין מובן בס"ד כי ידוע כשישראל הם מולכין על אדמתם בזמן שלמה המלך ע"ה אז הם בתואר נקודת החול"ם שהוא למעלה מן האות, וכשהם על אדמתן אלא כפופין לשאר מלכים אז הם דוגמת השור"ק שהוא באמצע האות, וכשהם גולים מארצם והם עבדים אצל מלכי אומות העולם אז הם דוגמת החיר"ק שהוא למטה מן האות, ולכן נקראו בשלשה שמות ישראל יעקב ישורון שראשם שלשה יודי"ן כנגד שלשה יודי"ן של חול"ם ושור"ק וחיר"ק.

ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב (תהלים קכו, א) 'בְּשׁוּב יְהֹוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים' שנהיה תמיד דוגמת החול"ם שהוא למעלה, וכמפורש בברכה (דברים כח, א) 'וּנְתָנְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ'. והנה מספר החול"ם הוא פ"ד ולכן נבוכדנצר שהגלה את ישראל ומשל בהם שעשאם דוגמת החיר"ק נקרא סַרְפַּד, שהוא סר פ"ד, רוצה לומר הסיר דוגמת החול"ם שהוא מספר פ"ד מישראל, ולזה אמר חורק עליו שיניו זו היא חריקתו עליו לעשותו דוגמת החיר"ק שהוא למטה, ולכן כתיב (יחזקאל טז, יא) וָאֶעְדֵּךְ 'עֶדִי' במספר חול"ם.

דף יא.

(**משלי כח, טו**) '**אֲרִי נֹהֵם' זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע וכו'**.. נראה לי בס"ד אֲרִי נֹהֵם זה קטרוג הצלם של נבוכדנצר, וְדֹב שׁוֹקֵק זה קטרוג סעודת אחשורוש, ומחמת כן נעשה מושל רשע זה המן עַל עַם דָּל אלו ישראל, והוא דידוע שישראל נרמזו בגודל לכן 'הֵם עַם לְבָדָד יִשְׁכֹּן' (במדבר כג, ט), ואם לא יתעסקו בתורה שבכתב שהיא אוריין תליתאי שהם תנ"ך אז יחשך אות גימ"ל שמספרו שלשה מאותיות גודל, ואם לא יתעסקו בתורה שבעל פה שהיא ששה סדרים כמנין וא"ו אז יחשך גם אות וא"ו של גודל וישאר רק אותיות דל, ולכן קראם כן עַם דָּל כי אותו זמן נתרשלו בעסק התורה וכמו דדריש על פסוק (קהלת י, יח) 'בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקָרֶה'.

(קהלת י, יח) '**בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת' בְּשָׁבִיל עַצְלוּת שֶׁהָיָה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה נַעֲשָׂה שׁוֹנְאוֹ שֶׁל הקב"ה מָךְ**. נראה לי בס"ד כי אות סמ"ך במילואו רומז להקב"ה דכתיב (תהלים קמה, יד) 'סוֹמֵךְ יְהֹוָה לְכָל הַנֹּפְלִים' ואם ישראל יעסקו בתורה שבעל פה שהיא ששה סדרים שכל א' כלול מעשר הרי מספר ס' בסוד ס' מסכתות דנקיט בתיקונים, אז יתמלא אות ס' להיות סמ"ך ויתקיים 'סוֹמֵךְ יְהֹוָה לְכָל הַנֹּפְלִים', ואם יתעצלו בלימוד התורה שהיא ס' מסכתות אז יחשך אות ס' מן סמ"ך

וישאר מָךְ. או יובן על ידי עסק התורה ממשכין מוחין דגדלות ואם יתעצלו בזה נעשה מָךְ שהוא סוד הקטנות.

(משלי כט, ב) 'בִּרְבוֹת צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם וּבְמֹשֹׁל רָשָׁע יֵאָנַח עָם'. נראה לי בס"ד הנוקבא דקליפה נקראת אֲנָחָה כמו שכתוב בסידור רבינו הרב שלום שרעבי ז"ל בכונת 'וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה', וישראל כוחם להתגבר על הקליפה על ידי בירור רפ"ט נצוצין בסוד (במדבר כג, כד) לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל 'טֶרֶף' [289], ואם תוסיף רפ"ט על מספר נ"א ד'אֲנָחָה' יהיה אותיות 'שם' [340] ותצרפם עם אותיות הנשארים ב'אֲנָחָה' ויהיה צירוף שִׂמְחָה [353]. ובזה יובן בס"ד 'מְשֻׁנְכָּנַס אֲדָר מַרְבִּין בְּשִׂמְחָה' (תענית כט.) שיתהפכו אותיות אֲנָחָה לאותיות שִׂמְחָה על ידי הבירור, וזהו שנאמר **בִּרְבוֹת צַדִּיקִים** זה מרדכי שנתרבו בבירור שעשו והצליחו בו אז **יִשְׂמַח הָעָם** כי על ידם נהפכו אותיות אֲנָחָה לאותיות שִׂמְחָה, **וּבְמֹשֹׁל רָשָׁע יֵאָנַח עָם** כי המן כוחו מן הקליפה שנקראת אֲנָחָה.

(אסתר א, א) 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ' אָמַר רַב: [וַיְהִי] יַי וְהִי. הקשה טורי אבן למה הפסיק מסדר הגמרא בהאי דרשה דרב בין הפתיחות? יעוין שם.

ונראה לי בס"ד דבא מסדר הש"ס להודיע טעמו של רב אשי בפתיחה שעשה בפסוק (דברים ד, לד) 'לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי', מה שייכות יש לפסוק זה כאן והלא מדבר זה ביציאת מצרים? לכך הביא דרשה דרב שדרש יַי וְהִי, שהיה להם שתי צרות אחת לגופים שנמכר להמן, ואחת לנפשות שגזר עליהם כליה בי"ג אדר, ועל שתי צרות אמרו יַי על חדא וְהִי על חדא. וידוע כללות ישראל הם שלשה מינים שהם אנשים ונשים וטף וכנזכר בפסוק הקהל הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף בפרשת וילך (דברים לא, יב), ולכן נקראים עם תליתאי ובמצרים היתה צרה לגופים דוקא אם כן אמרו שלשה פעמים יַי כנגד מה שמגיע מן הצרה לשלשה מינים הנזכר, ולזה אמר 'לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי' אלו ישראל 'מִקֶּרֶב גּוֹי' רוצה לומר ג' יַי ולכן הביא רב אשי פסוק זה פתיחה בצרת המן כי גם בצרה זו היה שלשה יַי אך היו שלשה כפולים שהם שלשה בצרת הגופים ושלשה בצרת הנפשות ועם כל זה גבר ישראל.

רַבִּי חִיָּיא אָמַר מֵהָכָא: (במדבר לג, נו) 'וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם'. נראה לי דרבי חייא בא לפרש פתיחה דרבי לוי אתא לומר מרדכי חכם גדול היה שנשמר לבלתי ישפיל עצמו להמן כדי שלא יתגבר עליו, וכאשר אמרו רבותינו ז"ל על פסוק 'וְאַתְּ לְמַדְתָּ אֹתָם עָלַיִךְ אַלָּפִים לְרֹאשׁ' והיינו על ידי הכנעה שנכנע יעקב אבינו ע"ה לעשו בפרשת וישלח.

שֶׁהֵשְׁחֲרוּ פְּנֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה. יש להקשות למה דימה השחרות שלהם לשולי קדרה ודי לומר שֶׁהֵשְׁחֲרוּ פְּנֵיהֶם בסתם?

ונראה לי בס"ד שבא ליתן טעם שניצולו מאותה השחרה וליהודים היתה אורה, דאיתא בגמרא (עירובין סה.) יכולני לפטור את כל העולם מן הדין דכתיב (ישעיה נא, כא) 'וּשְׁכֹרַת וְלֹא מְיָיִן' כלומר דנחשבים אנוסים כשכורין שעושין בלא דעתם, דבזה היתה הצלתם באותו זמן, וכמו שאמר רשב"י לתלמידיו הם עשו לפנים וכו', ולכן נמצא שדן את אומת ישראל כשכורה שאינה עושה מדעת, ולכן תמצא מספר שִׁכּוֹרָה [531] הוא מספר פְּתָאִים [531] דנידונו כפתאים שלא עשו בדעת ובהשכל. והנה תחת אותיות קְדֵרָה יש אותיות שִׁכּוֹרָה, לזה אמר שחרותם היתה כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה, כלומר לא היתה שחרות העון בהם במדרגה גדולה, אלא במדרגת עון של שִׁכּוֹרָה הרמוזה בסוף אותיות קְדֵרָה.

כָּל שֶׁזּוֹכְרוֹ אָמַר 'אָח' לְרֹאשׁוֹ. נראה לי בס"ד הכונה מצרף אותיות אח דאחשורש לאות ר' דאחשורש, נעשה בזה צירוף 'אחר' ונשאר 'שוש' והיינו אחר כמו (בראשית כב, יג) 'אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו' ורוצה לומר באחריתו נעשה שוש לישראל, והיינו אחר שוש שנתקיים לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂן. או יובן 'אָח' ראשי תיבות **אף חימה** הרמוזים בפסוק (תהלים עח, לח) וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וכו' נעשו בראשו, שמשם יצאה הסכמתו בדבר המעל הזה לכלות באומרו (אסתר ג, יא) 'וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ'.

(**שמואל א' יז, יד**) 'וְדָוִד הוּא הַקָּטָן' **הוּא בְּקַטְנוּתוֹ מְתְחַלָּתוֹ עַד סוֹפוֹ**.. פירוש אף על גב דמעשים טובים צריכין כח גברא, וכפי הטבע הזקן יהיה חלוש, עם כל זה הוא שוה בצדקות מתחלתו הבחרות ועד סופו הזקנה. ונראה לי בס"ד לכך דוד המלך ע"ה ראש שמו דל"ת וסופו דל"ת ובאמצע ו', שרומז לתורה שבעל פה שהיא וא"ו סדרים, לרמוז בתחלתו ראה עצמו דל בתורה והיה מקטין עצמו ללמוד תורה אצל מי שגדול ממנו וכן סופו היה רואה עצמו דל בתורה והיה מקטין עצמו ללמוד אצל מי שגדול ממנו.

(**אסתר א, א**) 'מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ' **חַד אָמַר הוֹדוּ בְּסוֹף הָעוֹלָם וְכוּשׁ בְּסוֹף הָעוֹלָם**. הנה למאן דאמר זה יש לומר דהיתה מדינה אחת שמה הוֹדוּ ואין זו הנדו'יא שקורין עתה על חלק הנדסת'אן, אך למאן דאמר הודו וכוש סמיכי אהדדי ודאי הוֹדוּ זה חלק הנדי'יא שהוא עתה סמוך לחלק כּוּשׁ הנקרא חב"ש.

ודע כי עולם דנקיט כאן לאו על כל אלקמי"ם הוא, אלא איירי באלקי"ם שהיה מושל בו אחשורוש שהוא חלק אסי'יא, וזה עולם בפני עצמו כי הוא חלק גדול ומקודם היה מלא מדינות גדולות ועליהם נקיט המספר במגילה, אך מלבד המדינות היה גם כן עיירות הרבה מאוד וגם כפרים יותר ויותר, ובזמנו היו רוב בני אדם יושבים בחלק אסי'יא, וכל

המדבר הזה שהוא על הנהרות חדקל ופרת היה ישוב של מדינות ועיירות וכפרים, וכן היה ישוב הרבה במדבר ארץ ישראל וסביבותיה, אך ודאי לא הגיעה מלכות אחשורוש באירופא ואפריקא וגי'נא וכל שכן שלא הגיעה בארץ אמריכאן שלא נגלית עדיין, וכל ארצות הנזכר אחרי זה נעשה בהם ישוב הרבה. והא דחשיב לקמן לאחשורוש משלשה שמלכו בכיפה וכן לאחאב ונבוכדנצר, היינו משום כיון שמלך בחלק אסי'א כולו שרוב בני אדם יושבין שם לכך אמרו 'מלך בכיפה'. ודע כי במדרש רבא איתא שהיה בעולם רנ"ב מדינות, ובפרקי רבי אליעזר איתא שהיו רל"ב מדינות, וגם זה לא קאי על כל שבעת אלקמי"ם.

מִכְּדֵי כְּתִיב מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ, שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה לָמָּה לִי. קשא דילמא פירש שהיו קכ"ז ללמדינו שדריוש לא מלך בכיפה, דהא כתיב בדניאל (דניאל ו, כו) 'דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא כְּתַב לְכָל עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא דִּי דָיְרִין בְּכָל אַרְעָא שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא', דשמע מינה שמלך בכיפה וכתיב (דניאל ו, ב) 'לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא מְאָה וְעֶשְׂרִין' והוה אמינא דלא היה אלא ק"ך מדינות ומלך בכיפה, ולכך פירש כאן שהיו קכ"ז, נמצא לא מלך בכיפה שהיה חסר שבעה? ונראה לי בס"ד דמשום הא לא יכתבו במגילה שהיא כתבי הקודש קרא יתירא, דמאי נפקא לן אם דריוש מלך בכיפה או לאו?

תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה מַלְכוֹ בַּכִּפָּה, וְאֵלּוּ הֵן: אַחְאָב וַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּנְבוּכַדְנֶצַּר. כתבו התוספות גם אלכסנדרוס מוקדון מלך בכיפה, ולא חשיב משום דלא נזכר שמו להדיא בכתובים. ובגמרא אמרו ששלמה המלך ע"ה מלך בכיפה ולא חשיב ליה הכא בברייתא, משום דקים ליה בדרבא מינה דמילתא אחריתי הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים. ונראה לי בס"ד הא כתיב (ישעיה מח, יג) 'אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ', נמצא העולם נברא באורות שהם תמונת היד, שיש בה חמשה אצבעות שהם ארבעה עומדים ביחד בפני עצמו, ואחד מובדל בפני עצמו, ולכן מלכו בכיפה שהוא כללות הארץ, ארבעה כנגד תמונת ארבעה אצבעות שהם עומדים ביחד, ושלמה המלך ע"ה מלך גם כן בכיפה שהוא כנגד הגודל המובדל בפני עצמו, כי הוא כח מלכותו לא תתערב עם כוחות מלכות הארבעה ההם, יען שהוא מלך בעליונים ובתחתונים. ובזה מובן הכתוב דכתיב גבי שלמה (מלכים א' י, כג) 'וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה', אמר לשון וַיִּגְדַּל לרמוז כי הוא כנגד הגודל.

ברם יש מקשים, דמאי נפקא לן מהא אם מלכו בכיפה? ומאי דהוה הוה! ואם היו אנשים צדיקים ליכא קושיא, דקא משמע לן הכבוד שנתן השם יתברך לעושי רצונו אך אחאב היה עובד עבודה זרה, ומנו אותו בכלל אין להם חלק לעולם הבא, ונבוכדנצר ואחשורוש

היו עכו"ם ורשעים גמורים אשר לא מזרע ישראל המה, ומאי נפקא מינה לידע שהיו מולכים בכיפה?

ונראה לי בס"ד דבאחאב קא משמע לן בזה כבוד התורה כמה יקר הוא, דהא אמרינן בסנהדרין (סנהדרין קב:) מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה? מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות, שבקש ממנו למסור לו ספר תורה כדי לעקור פסוק (דברים כג, ד) 'לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי' ולא קבל, ועשה מלחמה בעבור זאת עיין שם. ובזה מובן הטעם נמי שמלך בכיפה, כי כל הכיפה קיימת בזכות התורה, דכתיב (ירמיה לג, כה) 'אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי', וכיון שהוא כיבד את התורה זכה למלוך בכיפה כולה שהיא קיימת על התורה. ולפי זה קא משמע לן דבר זה באחאב כדי להודיענו כמה זכות יש למכבד את התורה, שאף על פי שהיה עובד עבודה זרה זכה למלוך בכיפה בשביל שכיבד את התורה.

וגבי נבוכדנצר הרשע קא משמע לן כמה גדול זכות המכבד את השם יתברך, כי נבוכדנצר זכה לכל הכבוד שנתן לו השם יתברך במלכותו בעבור שרץ ארבעה פסיעות לכבוד הקב"ה להחליף המכתב ששלח מלך בבל לחזקיהו המלך ע"ה, וכמו שאמרו בסנהדרין (סנהדרין דף צו:) יעוין שם, ולכן מלך בכיפה שנתפשטה מלכותו בד' רוחות הארץ בשביל ארבע פסיעות שרץ ברגליו על הארץ לכבוד השם יתברך, נמצא בזה נלמוד כמה גדול שכר המכבד את השם יתברך.

וגבי אחשורוש קא משמע לן כמה גדול זכות הדבק בצדיקים, דאמרו רבותינו ז"ל לא זכה אחשורוש לכל הכבוד אלא בשביל שהיה עתיד להדבק באסתר, והיינו דאמרינן בגמרא תבא אסתר בתה של שרה שחייתה קכ"ז שנים, ותמשול על קכ"ז מדינות, נמצא מלך בכיפה שהוא משך קכ"ז מדינות בשביל אסתר המלכה ע"ה. והשתא בא ללמדינו בא וראה ערל זה בשביל שדבק בצדקת זכה לכך, צדיקים עצמן על אחת כמה וכמה שיזכו לעתיד לבוא לשם ולתהלה ולתפארת.

דף יא:

בָּא שָׂטָן וְרִקֵּד בֵּינֵיהֶן וְהָרַג אֶת וַשְׁתִּי. יש להקשות למה בלשצר נהרג הוא עצמו, ואחשורוש נהרגה אשתו? ועוד מאי קא משמע לן באומרו 'בֵּינֵיהֶם'? ודי לומר אתא שטן ורקד והרג את ושתי.

ונראה לי בס"ד דבלשצר הוא היה הראשון בחטא שסמך על חשבונו, ועשה מעשה להשתמש בכלים של בית המקדש, ואחשורוש ראה מעשה בלשצר שסמך על חשבונו

לעשות מעשה, ואז גם הוא למד לסמוך על חשבונו ולעשות מעשה, נמצא בלשצר יש לו שותפות בחטא אחשורוש גם כן כדין החופר בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור בעל הבור ישלם (בבא קמא נ:), ולכך בחטא אחשורוש נעשה העונש בשותפות שניהם שנהרגה ושתי שהיא בתו יחידתו של בלשצר, וכלה זרעו בה, והגיע עונש זה לבלשצר, וגם הגיע העונש לאחשורוש, כי היתה ושתי אשתו שהיא כגופו, והיה אוהב אותה יותר מנפשו.
ומה שאמר **בָּא שָׂטָן וְרִקֵּד בֵּינֵיהֶן**, נראה לי בס"ד בלשצר [622] מספר שמו תרכ"ג, ואחשורוש [821] מספרו תתכ"א והפרש שיש ביניהם הוא מספר צחק [198], וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש רבה פרשת וירא, 'וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית מְצַחֵק' (בראשית כא, ט), אין מְצַחֵק אלא גילוי עריות, שנאמר (בראשית לט, יד) 'רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ' עיין שם, נמצא הוא לשון זנות וגילוי עריות, וידוע סיבת הריגת ושתי היתה שבא שטן וגירה בהם תאות ניאוף וזנות שכולם נתכוונו לכך באותה סעודה, הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות, אמר לו אחשורוש כלי שלי כשדי הוא ונאה ביותר, והסכימו כולם שיביאו נשותיהם ערומות, ותבא גם ושתי ערומה כי בכולם בערה אש תאות הזנות שנתכוונו לזנות, והוא גם כן עמהם בתאוה זו ושלח לה שתבא ערומה וסירבה, ועל ידי כך נתגלגלה הריגה שלה. וזהו שנאמר בָּא שָׂטָן וְרִקֵּד בֵּינֵיהֶן, רוצה לומר ריקד בתאות הניאוף הרמוזה בין טועה הראשון שהוא בלשצאר, ובין טועה האחרון שהיא אחשורוש, כי הטעות של אחשורוש נמשך מטעות בלשצאר שסמך על חשבונו לעשות מעשה של שימוש כלי הקודש.
או יובן הפרש שיש בין בלשצר ובין אחשורוש הוא מספר חיצים [158], שזרק השטן חיצים מן הדבורים שלהם שעל ידי כך נהרגה ושתי.

דף יב.

אָמַר לֵיה הקב"ה לְמָשִׁיחַ: קוּבָל אֲנִי לְךָ עַל כּוֹרֶשׁ וְכוּ'. הדבר יפלא למה הקב"ה מביא דינו של כורש לפני המשיח יותר מכל מלכי אומות העולם? והרשב"א ז"ל נדחק בביאור דבר זה.
ונראה לי בס"ד כי מצינו בחגי (חגי ב, ט) על בית שני כתוב 'גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן נְאֻם יְיָ' ועל כן מתפלאים לומר ח"ו אין תקוה לבית שלישי כיון דקרי לבית זה אחרון שמע מינה לא יש אחריו עוד! ומתרצים דהאמת הוא אחרון בבנין בשר ודם שלא יבנה אחריו עוד בנין בשר ודם, אך בית שלישי שאנחנו מצפים אליו הוא מעשה שמים, שעליו נתנבאו בשירת הים (שמות טו, יז) 'מִקְדָּשׁ אֲדֹ' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ'. ועוד

מתרצים אין הכי נמי היה ראוי שזה בית שני יהיה אחרון, שלא יחרב וישאר קיים, אם היה כורש עושה כאשר נצטוה מאת ה' שיעלה הוא לבנות הבית, וגם יקבץ כל הגליות, כי היו כל הממלכות תחת ידו, והיה בידו יכולת להעלות כל ישראל הקרובים והרחוקים, ואז היה הבית ההוא אחרון שלא היה נחרב לעולם, שהיה הקב"ה עושה לו אחר כך קיום והעמדה לעולם, יען כי היה בניינו נעשה על ידי כורש בשליחות מאת המקום ב"ה, והיה נחשב כאלו נעשה בידי שמים, אך כיון שכורש לא קיים מצותו יתברך בבית זה, אם כן בטלה השליחות שלו, דכל שליח ששינה מדברי המשלח בטלה שליחותו ונמצא איהו עביד ולא נחשב זה נבנה על ידו יתברך, ואז גם הבטחה של אחרון שהבטיח השם יתברך שיהיה זה אחרון, שלא יחרב ולא יצטרך לבנות אחר במקומו בטלה שנחרב, ואז יקיים השם יתברך דבריו בבית שלישי שיבנה על ידי שמים שישאר זה קיים.

ובזה מיושב המאמר היטב, כי אפשר שהמשיח בשמעו נבואה של פסוק זה דקרי לבית שני אחרון, ורואה שנחרב אחר כך, יצטער שיחשוב גרם החטא ואבדה תקוה של בנין בית שלישי ח"ו, לכך הקב"ה אומר לו קובל אני אליך על כורש וכו', שמראה לו דכורש שינה השליחות, ולכך בטלה הבטחה זו של אחרון שלא יהיה זה הבית אחרון, כיון דלא חשיב בניינו מעשה ידי השם יתברך מדין שליחות ואם כן עדיין נשאר הדבר שיקיים הבטחתו בבנין הבית על ידו בבית שלישי, שאז יהיה קיים לעולם, ובאותו זמן יתקיים כל הבטחות של מעלה, וגדולה של מלך המשיח. נמצא כונתו יתברך בדברים אלו שאמר למשיח כדי שידע ויבין שהבטחה של בנין בית המקדש על ידי יתברך עדיין לא נתקיימה, ואותה הבטחה של אחרון האמורה על בית שני בטלה, כי עתה לא יהיה זה אחרון אלא בית שלישי שיבנה בב"א יהיה אחרון, וכאמור.

ונאמר משל לעשיר שהיה לו בת יחידה יפה מאד, והיה גדל בביתו יתום אחד שהוא חכם ויפה מאד, ורמז אותו עשיר לאותו יתום שרצונו לתת לו את בתו לאשה, וישמח מאד, והנה יום אחד שלח שותפו של אותו עשיר מעיר אחר בחור אחד יפה מאד להביא לו חפץ יקר שהיה לו אצל זה העשיר בפקדון, וכתב לו מכתב שימסור החפץ לזה הבחור, והנה היתום היה יושב אצל העשיר אדונו, וראה שזה הבחור הביא מכתב מן שותף אותו עשיר, ומסרו לו, והוא חשב בדעתו כי השותף שלח את זה הבחור לאותו העשיר כדי שיתן לו את בתו ונתכרכמו פניו, והעשיר הרגיש שכך חשב זה היתום ולכך נתכרכמו פניו, מה עשה הודיע לו הענין בחכמה לשמח לבבו, ויאמר לו זה הבחור שלחו שותפי אלי שאמסור לו חפץ יקר המופקד אתי, ואני חושש פן זה יאכל החפץ ויברח למקום אחר, מה אעשה? ואז צהבו פניו של היתום כי ידע שלא בא ליקח בת העשיר, וגם ידע

שלא נשא חן בעיני העשיר אף על פי שהיה יפה תואר, דהא חושש פן יגזול החפץ! וכן כאן, לא רצה השם יתברך לפרש לו הדבר הזה של ביאור בית האחרון בפירוש, אלא אמר לו קובל אני וכו' שמזה יבין הדבר וישמח ויתחזק בתקותו בבנין בית שלישי שהוא יהיה האחרון.

כְּתִיב (אסתר א, ג) 'חֵיל פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים' **וּכְתִיב** (אסתר י, ב) 'לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס'. עיין מה שכתב הגאון טורי אבן ז"ל, ומה שכתב על דבריו הגאון פתח עינים ז"ל יעוין שם. ותימה דאמאי לא נקיט הערה זו על המהרש"א ז"ל.

הוֹשִׁיבָן בֶּחָצֵר וּפָתַח לָהֶם שְׁנֵי פְּתָחִים, אֶחָד לַגִּנָּה וְאֶחָד לְבֵיתָן. נראה שעשה כן כדי שיטיילו בתוך הסעודה, שאם אדם קץ מישיבתו בתוך הסעודה, יקום לטייל שם ויחזור למקומו.

תַּנְיָא: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**: **הָרָאוּי לַכֶּסֶף – לַכֶּסֶף, הָרָאוּי לְזָהָב – לְזָהָב**. קשה למה לא נקיט רבי יהודה דרשה זו על פסוק הקודם לזה שהוא פסוק (אסתר א, ה) 'בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ', דאפליגו ביה רב ושמואל, וחד מנייהו פירש כן הראוי לחצר לחצר הראוי לגינה לגינה? ונראה לי בס"ד דרבי יהודה לא ניחא ליה לפרש פסוק 'בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן' דהושיבם בחצר ובגינה ובביתן, דאם כן הוה ליה למימר בחצר וגינת וביתן בתוספת וי"ן, אלא הוא מפרש לאותו פסוק כמו שאמרו במתניתא דהושיבם בחצר שהיה פתוח לגינה ולביתן, אך כאן דנקיט וכסף בוא"ו דריש שפיר דהוה מטות זהב והוה מטות כסף, והראוי לכסף לכסף והראוי לזהב לזהב.

ובזה פירש **בני ידידי** כה"ר יעקב הי"ו, כונת רש"י ז"ל דפירש אדברי רבי יהודה מטות זהב וכסף קא דריש, רוצה לומר דקשיא לרש"י האי קושיא שהקשינו אמאי לא נקיט רבי יהודה האי דרשא על פסוק בחצר גינת ביתן דקדים? ותירץ 'מטות זהב וכסף קא דריש' רוצה לומר דוקא כאן שייכא האי דרשא משום דכתיב וכסף בתוספת וא"ו מה שאין כן התם דלא כתיב בהו וא"ו, עד כאן דבריו נר"ו.

והנה דברי רש"י ז"ל הנזכר פרשתי בס"ד באופן אחר, דקשיא לרש"י אמאי לא דריש רבי יהודה מטות זהב וכסף, כגון שהיו המטות כסף ומצופים זהב ובזה נמצא כולם שוים וניחא דליכא בהאי פירושא קושיא דרבי נחמיה שהקשה מצד הקנאה דלהאי פירושא ליכא קנאה, לכך כתב רש"י ז"ל מטות זהב וכסף קא דריש דאי אפשר לפרש שהיו כסף ומצופים זהב, דאם כן הוה ליה למימר מטות כסף וזהב להקדים גופם של מטות קודם הצפוי, דאין דרך להזכיר הצפוי קודם גופו של כלי, לכך פירש רבי יהודה שהיו מטות זהב לחוד ומטות כסף לחוד והראוי לכסף לכסף והראוי לזהב לזהב.

אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה: אִם כֵּן אַתָּה מַטִּיל קְנָאָה בְּסָעוּדָה! אֶלָּא הֵם שֶׁל כֶּסֶף וְרַגְלֵיהֶן שֶׁל זָהָב. הקושיא ידועה, מה יתרץ רבי יהודה לקושיא זו? ונראה לי בס"ד דסבר רבי יהודה שסידר אותם באופן שלא יהיה קנאה, כי מטות הזהב הניחם סמוך לפתח, ומטות הכסף הניחם לפנים, ובזה לא נשאר קנאה, כי היושב על מטות הכסף הוא מתכבד יותר מצד המקום, והיושב אצל הפתח מתכבד יותר מצד המטות שהם זהב, ולכן הכתוב נקיט זהב וכסף, כי מטות הזהב מונחים אצל הפתח שהוא התחלת הכניסה, והנכנס פוגע בהם תחלה, ומטות הכסף לפנים מהם.

או יובן בס"ד, סבירא ליה לרבי יהודה דלעולם הוא היה יכול לעשות הכל זהב ולא יש קנאה, אך הוכרח לעשות של כסף גם כן, כי יש כאובי עינים שקשה להם מראה האדום שהוא מראה הזהב, ואלו ישבו על מטות כסף שאינו לבן ביותר, ועם כל זה אמר לו רבי נחמיה קנאה אתה מטיל, כי לעיני הרואין חושבים שזה היושב על מטות כסף הוא גרוע, ואם כן היושב שם על הכסף יתקנא, כי יחשוב שהרואין חושבין שהוא גרוע.

והתוספות ז"ל הקשו למאן דאמר לעיל הראוי לגינה לגינה, הראוי לחצר לחצר, אם כן קנאה אתה מטיל בסעודה? ותרצו דסבירא ליה כיון שלא רואין זה את זה ליכא קנאה עיין שם. ועדיין צריך לתירוצם תבלין מה הפרש יש בזה? והלא הנכנסין לגינה יודעים בבירור ובודאי שיש אנשים שהכניסום לחצר, וכן הנכנסים לביתן יודעים בבירור שיש אנשים שהכניסום לגינה, ואם כן אלו יתקנאו מאותם שנכנסו במקום המשובח.

ונראה לי בס"ד דידוע דאין קנאה אלא בדומין שבודאי המון העם לא יתקנאו בשרי המדינות אם ישבו במקום המעולה, וכן לא יתקנאו סתם עשירים בעשירים מופלגים אם ישבו במקום המעולה, ולכן כיון דאין רואין זה את זה, הנה אם החצר משובח יותר ואין מכניסים שם אלא הראויין אליו אז אותם אנשים שמכניסים אותם לגינה אין מתקנאים באותם שהכניסום בחצר אף על פי שהכניסו שם אנשים שאינם משרי המדינות ואינם עשירים מופלגים יען כיון דאין רואין מי הם שהכניסום לחצר יאמרו לא הכניסו שם אלא רק שרי המדינות, וכן הנכנסים לביתן לא יתקנאו באנשים שהכניסו לגינה, כי יאמרו לא נכנסו שם אלא רק משרי המדינות ועשירים מופלגים, מה שאין כן מטות זהב וכסף שהניח בכל מקום של זהב ושל כסף, דהיושב על הכסף רואה מי הם היושבים על הזהב, אז יתקנא באנשים הדומין לו שאינו לא משרי המדינות ולא מן עשירים המופלגים ביותר.

אֶלָּא הֵם שֶׁל כֶּסֶף וְרַגְלֵיהֶן שֶׁל זָהָב. הקשה מהרש"א ז"ל הוה ליה למימר להפך המטות גופייהו של זהב ורגליהם של כסף? יעוין שם.

ונראה לי בס"ד דידוע שהזהב הוא יותר כבד ויותר חזק מן הכסף, ואם יעשו כל המטה

של זהב והרגלים של כסף לא יוכלו הרגלים לישא עליהם משא הזהב של כל המטה כולה, אשר שיעור שלה חמש פעמים על שיעור הרגלים, ולא עוד אלא שהיא זהב שהוא כבד הרבה, לכך אמר שעשה הרגלים זהב שהוא חזק ויוכל לשאת משא הכסף של המטה כולה. ועל תירוץ מהרש"א ז"ל יש להעיר אם המטות היו מכוסין במצעות יפות שאין נראין אם כן למה מכסף, יעשום מעץ או ברזל או נחושת.

אֶבֶן טוֹבָה יֵשׁ בִּכְרֵכֵי הַיָּם, וְדָרָה' שְׁמָהּ; הוֹשִׁיבָה בְּאֶמְצַע סְעוּדָה וּמְאִירָה לָהֶם כְּצָהֳרַיִם. נראה לי בס"ד שהניחה כנגד זריחת השמש ששולט עליה אור השמש, ובלילה הניחה כנגד אור אבוקה גדולה שהיה האור מכה בה, והיא מרוב גודלה ורוב זכותה ויופיה ועוצם בהירותה נותנת אור גדול בתוך המקום ההוא, כי מחמת האור הגדול המכה בה יוצא ממנה ניצוצי אורה, שמאירין למקום ההוא, ולזה מדמה אור הזורח ומבהיק ממנה כאור הצהרים.

יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: רִאשׁוֹנִים כָּלוּ מִפְּנֵי כֵּלִים, וְאַתֶּם שׁוֹנִים בָּהֶם. אפשר לפרש דאין הכונה יצתה בת קול מן השמים ואמרה להם דברים אלו, אלא הכונה שהדברים האלה המה יצאו מפום רבנן, המה הסנהדרין הקבועים בבית המדרש שדברו דברים אלו עליהם, ונקיט תלמודא הכי בלשון מליצה, וכונתו הוא על הקול שיצא בדבר זה מפומייהו דרבנן.

דף יב:

יוֹם הַשְּׁבִיעִי - שַׁבָּת הָיָה, שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מַתְחִילִין בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבְדִבְרֵי תִּשְׁבָּחוֹת. פירוש אל תתמה איך מתוך סעודה של אחשורוש שיש ממנה קטגוריא על ישראל, יצא לישראל תשועה גדולה והצלחה רבה? כי הריגת ושתי היא סיבת ישועת ישראל, שעל ידי כך באה אסתר ולקחה מקומה ואח לצרה יולד, לכך אמר שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה, ולכן מצד זה יצא סנגורייא על ישראל, וצמחה להם ישועה בהריגת ושתי בו ביום.

אָמְרוּ לוֹ: "אִין, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא עֲרוּמָה". קשה איך מלאם לבם לבקש כזאת מאת המלך על המלכה? ונראה לי בס"ד דכאשר אמר להם 'רְצוֹנְכֶם לִרְאוֹתָהּ' הבינו שבערה בו אש התאוה לראות הנשים שלהם, כדי שאם ימצא אשה נאה ביותר יכבשנה אצלו, ולכך אמר שתבא אשתו לפני השרים לראות יופיה, כדי שיהיו מוכרחים גם הם להביא נשים שלהם, על כן התחכמו לומר לו טוב הדבר שיבואו כל הנשים עתה כדי לעשות מבחן, אך לא יהיה מבחן אמיתי אם יבואו במלבושים כי המלבושין ותכשיטין עושין יופי באשה

למראה עינים, על כן מוכרח שיבואו ושתי וכל הנשים ערומות כדי שנעשה מבחן אמיתי בין יופיין ליופי ושתי, וחשבו שהוא לא ירצה לבזות אשתו כל כך שתבא ערומה, ואז ממילא יבטל הדבר הזה לגמרי! אך הוא לא כן לבו חשב, אלא אדרבה ערבה לו העיצה הזאת שיבואו הכל ערומות כי מנאף הוא, ולא חש על כבוד אשתו, ויאמר בלבו זה עת לשחוק, טוב הדבר הזה, וגזר תחלה על ושתי שתבא ערומה כדי שכולם יביאו נשותיהם ערומות, ואז נעשה מה שנעשה, ונתבלבלה הסעודה, ונהרגה ושתי, וגבר ישראל.

בָּא גַּבְרִיאֵל וְעָשָׂה לָהּ זָנָב. נראה לי בס"ד טעם לעשיית הזנב, מפני שהיא היתה מתגאית בכבודה שהיא עתה מלכתא, ובכבוד בית אביה שהם שלשה דורות מלכים, והם נבוכדנצר ואויל מרודך ובלשצאר, ועתה זה הכבוד שלה ושל בית אביה נהפך לה לחרפה ולקלון באותיות זנב, כי היא ראש שמה ו' ועם ראש שם זקינה אויל מרודך שהוא א' הרי נעשה אות ז' דזנב, וראש שם זקן אביה שהוא נו"ן של נבוכדנצר וראש שם אביה ב' הרי אותיות זָנָב, שנהפך כבודה וכבוד בית אביה לקלון של זָנָב.

ועוד נראה לי בס"ד שנעשה לה זנב שהוא אבר המיוחד לבהמות כנגד מה שהיתה מביאה בנות ישראל לעשות לה מלאכה בהיותן ערומות כבהמה.

ועוד נראה לי בס"ד דכתבו חכמי הטבע שטרחו הרבה ליישר עקימת זנב הכלב על ידי כלים ולא הועיל. ודוגמא לזה אמר הכתוב (ירמיהו נא, ט) 'רְפִּינוּ אֶת בָּבֶל וְלֹא נֵרָפָתָה' והיינו שבקש הקב"ה להוציא מן נבוכדנצר גרים, וקטרגו מלאכי השרת ולא הוציא וכנזכר בגמרא דסנהדרין. והנה מלכות נבוכדנצר אבדה לגמרי בהריגת בלשצר שלא נשאר לו זרע למלוך אמנם נשאר להם מעט זכר כנקב מחט סדקית על ידי ושתי בתו של בלשצר, שנשאה אחשורוש מלך פרס שנקרא עליה שם מלכתא בפרס, ואחר כך קרה לה המקרה הזה שגם זה הנשאר אבד, והוא הדבר שדבר הכתוב רפאנו את בבל ולא נרפאתה, ונמצא עניינם דומה לזנב הכלב שטרחו ליישר עקימותה ולא הועיל, ולכך לזכר דבר זה שהיה להם עשה לה זנב שקרה לה ולבית אביה כמקרה הזנב של כלבים שלא היה להם תרופה.

ודע דמה שאמר '**בָּא גַּבְרִיאֵל וְעָשָׂה לָהּ זָנָב**' הכונה ירד ניצוץ קטן ממנו, ומה שהיה זה על ידי גבריאל כי הוא בר פלוגתיה דמלך פרס וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (דניאל י, יג) 'וְשַׂר מַלְכוּת פָּרַס עֹמֵד לְנֶגְדִּי עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם'. ועוד נראה לי שנעשה על ידי גבריאל שהוא שר האש, לכן על ידו בערה אש חימה בלב אחשורוש שיעור מספיק להרוג את מחמד עיניו, וכמו שנאמר (אסתר א, יב) 'וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ' וכיון שמוכרח להיות תבערה של אש החימה על ידי גבריאל, אז גמר על ידו מעשה הנס

של הזנב גם כן.

ויש לרמוז 'צָרַעַת זָנָב' עם הכולל תתי"ט [819] כמנין וַשְׁתִּי במילואה וי"ו שי"ן תי"ו יו"ד, ולזה דריש כהני תרתי 'וְאֵת אֶשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ' תיבת עָלֶיהָ דייקא, דודאי הא והא איתא ותרתי עבדו לה.

והא דחירפה וגידפה אותו על בקשתו זאת, והלא גם היא היה לה תאוה ורצון לבא ערומה אם לא היה נעשה בה הצרעת והזנב? נראה לי בס"ד כי אחר שנעשה לה צרעת וזנב חשבה אם תשיב לו תשובה נצחת בלשון נחת וטעם ודעת, לומר לו בקשתו זאת היא בושה וכלימה, והוא דבר זר יוצא משורת דרך ארץ ונימוס העולם, אז היו מתקבלים דבריה אצלו ואצל השרים, ואז היה קם הוא והשרים לבא אצלה לראותה ערומה במקומה, ומה תעשה לאותה בושה וכלימה של הצרעת והזנב! לכך פיה פתחה בחירוף וגידוף כדי שיכעוס עליה ולא יבא, שבזה יתבלבל ענין בקשתו ולא יראנה בו ביום ולא עלה על לבה שהכעס הזה יגדל בקרבו להרגה, שיודעת היא שהוא אוהבה יותר מנפשו, ולא יעשה לה רע אפילו אם תכהו בסנדלה, אך באמת מאת ה' יצא הדבר שתבער חמתו עד שבזה יגזור להרגה כדי שתמלוך אסתר המלכה ע"ה במקומה וגבר ישראל.

שָׁלְחָה לֵיהּ: בַּר אַהֲוָרְיֵירֵהּ דְּאַבָּא. פירש רש"י 'שומר הסוסים'. וכתבו המפרשים לא שהיה שומר הסוסים ממש, דהא אמר רב אחשורוש היה בן דריוש, והיה בן מלך, אלא רוצה לומר כנגד אבי ערכך הוא כמו ערך שומר הסוסים שלו עד כאן דבריו. וצריך להבין למה דמתה ערכו לערך שומר הסוסים ולא לבעלי מלאכה אחרת?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל הסוס טבעו שטוף בזימה וכמו שנאמר ביחזקאל (יחזקאל כג, כ) 'וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם', ולכן קראתו שומר הסוסים לרמוז כי הוא גם כן שטוף בזימה כמו הסוסים.

(**אסתר א, יג**) '**וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים' מָאן חֲכָמִים**? **רַבָּנָן**. פירוש כיון דלא אמר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמָיו כמו שנאמר גבי פרעה ויקרא פרעה לחכמיו [וַיִּקְרָא אֶת כָּל חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל חֲכָמֶיהָ (בראשית מא, ח)] אלא אמר לחכמים סתם, משמע דקאי על רבנן.

(**אסתר א, יג**) '**יֹדְעֵי הָעִתִּים' שֶׁיּוֹדְעִין לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּעַ חֳדָשִׁים**. קשא מה שייכות יש לידיעתם בדבר זה לענין המבוקש מהם? ונראה לי בס"ד דאיתא בילקוט (ילקוט שמעוני על אסתר רמז תתרמט) אמר רב אותה הלילה שנהרג בלשצר והמליכו לדריוש, היה דריוש מיסב במקום שהיה בלשצר מיסב, ונפלה ערבוביא בביתו של בלשצר, אלו הורגים ואלו בוזזים, ושתי היתה נערה ורצתה בין המסובין ובאה לחיקו של דריוש וחמל עליה והשיאה לאחשורוש בנו והקב"ה אמר והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד לפיכך נגזר

עליה עיין שם. נמצא אחשורוש נשא את ושתי בהיותה קטנה ולא נודע לנו כמה שנים היה לה כשנשאה, ורק נודע לנו מעת שנשאה עד אותה סעודה שנהרגה בה היה שבע שנים, שהם תרין דדריוש ותלתא דכורש, ותרין דאחשורוש, וכנזכר בגמרא, ואפשר שבדינם תתחייב בעונשין אחר י"ב שנה, ושמא היתה בת חמש כשנשאה דאז אותו זמן היה לה י"ב שנים ותתחייב בעונשין, לכך לא הביא דינה לפני חכמיו, כדי שלא יחייבו אותה, אלא הביא דינה לפני חכמי ישראל, כי אמר הם יש להם עיבור שנים שלפעמים עושין השנה בת י"ג חודשים, ואם כן אפשר שאצלם לא תהיה בת י"ב שנה גמורים, ויפטרו אותה מעונשין.

(אסתר א, יד) 'וְהַקָּרֹב אֵלָיו כַּרְשְׁנָא שֵׁתָר אַדְמָתָא תַּרְשִׁישׁ' אָמַר רַבִּי לֵוִי: **כָּל פְּסוּק זֶה עַל שׁוּם קָרְבָּנוֹת נֶאֱמַר**. נראה לי בס"ד הוצרכו מלאכי השרת לעורר זכות של ישראל באותו היום, מפני כי ראו ברוח קדשם צמח ישועת ישראל צומח בו ביום, על ידי הריגה של ושתי שתהיה על ידי ממוכן שהוא המן, דעל ידי כך תבא אסתר ותמלוך במקומה, ויהיה המן מוכן לפרענות של צליבתו מכח שנהרגה ושתי על ידו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל. והא דלא הזכירו זכות לישראל אלא רק בענין הקרבנות ובית המקדש מפני דאמרו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ה, ב) ושתי נתחייבה הריגה על אשר לא הניחה לאחשורוש לתת רשות לבנות הבית דאמרה לו מה שהחריבו אבותיה אתה מבקש לבנות ולכן זכרו ענין זה שיגין לעשות נס שתהרג ושתי בעבור עון זה שעיכבה בנין בית המקדש והקרבת קרבנות.

זִיל לְגַבֵּי עַמּוֹן וּמוֹאָב דְּיָתְבֵי בְּדֵכְתַּיְהוּ כְּחַמְרָא דְּיָתֵיב עַל דָּרְדֵּיהּ. קשא מי שם אותם יועצים למלך להראות לו מקום? די להם שיאמרו לו הם אינם כדאין לזה והוא יודע מה לעשות, אם יזיל לגבי עמון ומואב או לזולתם.

נראה לי בס"ד כדי שלא יחשוד אותם שהשיבו כן בשביל שיצטרך לפייסם ולהפציר בהם ואין האמת כך על כן הראו לו מקום שידון לפניהם, דמוכח עתה כי באמת וצדק הם מדברים על עצמן כך שאין כדאין לדון, וכך הוא דעתם באמת שלא ידונו.

אָמַר רַב כַּהֲנָא: מִכָּאן שֶׁהַהֶדְיוֹט קוֹפֵץ בָּרֹאשׁ. צריך להבין למה סמך דבר זה על דברי הברייתא דקאמר 'מְמוּכָּן' שֶׁמּוּכָן לַפֶּרְעָנוּת, ולא נקיט ליה על גוף הפסוק דמנה את ממוכן אחרון, מִכָּאן דְּהֶדְיוֹט קוֹפֵץ בָּרֹאשׁ?

ונראה לי בס"ד כי מן הפסוק שהזכיר לבסוף ליכא ראיה, דיש לומר הכתוב הזכירם מתתא לעילא, ברם דבר זה יבוא נכון כפי דרשת הברייתא דדריש שמוכן לפרענות דהכונה הוא מוכן לפרענות שלו שסופו נצלב בשביל שגזר דין על ושתי להרגה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (אסתר ז, י) 'וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה' שהיה מלא עליו חימה

שהרג את ושתי, ועל זה קשה במה חטא המן שנמלא המלך חימה עליו, והלא הוא הקריב דין ושתי לפניו ולפני חביריו? אלא ודאי 'מְמוּכָן' שהוא המן קָפַץ בָּרֹאשׁ בדין ושתי, ולכך נתמלא חימה עליו! ולכן סמך דבר זה על דברי הברייתא הנזכר.

או יובן על פי מה שאמר הגאון מהר"י בי"ד מה שאמר מוּכָן לַפֶּרְעָנוּת מפני שהיה אחרון ושליטתו היתה בשבת ששולט בו שבתאי, שכל הדברים והפעולות לא יצליחו בו אצל אומות העולם יעוין שם, ולכן על גוף הפסוק ליכא הוכחה לומר שהיה הדיוט קופץ בראש, דיש לומר הזכירם מתתא לעילא, אך כיון דאמר מוּכָן לַפֶּרְעָנוּת משמע שהיה שביעי ואם כן היה הֶדְיוֹט קוֹפֵץ בָּרֹאשׁ.

(משלי יג, טז) 'כָּל עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת' זֶה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, 'וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת' זֶה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ. שעשה דבר בדעת ובהשכל שיביא נערה בתולה ותשכב בחיקו ולא יגע בה ובזה יהיה נלחם עם יצרו, לתקן בזה חטא של הרהור, ואם לא תהיה בתולה מאן מוכח דלא נגע בה? וכנזכר בגורי האר"י ז"ל הובא בספר הלקוטים יעוין שם. ולכן כיון שראו עושה בדעת דמבקש דוקא בתולה כדי שיתברר שלא בא עליה, לכך כל אחד המציא לו בתו כי לא תהיה לבוז אחר כך, מאחר דעודנה בתולה אך אחשורוש שפירש אוולת שלו שרוצה לבא על כל הבנות שיביאו לו, ואחר שיטעום טעם ביאה שתים ושלש פעמים אז יוודע איזה מהם תיטב בעיניו, לכך היו מסתירים בנותיהם כי יאמרו זה בועל ארבע וחמש פעמים ושובר בתוליה, ואחר כך ישלחנה שלא תיטב בעיניו ונמצא שבה ריקם ותהיה לבוז.

מַאי שְׁנָא הַנֵּי תְּלָתָא וְתוּ לָא. כך הגרסא בעין יעקב. ויש להקשות דברים אלו לשון יתר הן, מאחר שכבר פירש בקושיא אי ליחוסיה קא אתא ליחסיה ולזיל עד בנימין?

ונראה לי דהמקשן מקשי תרתי, חדא הוה ליה ליחסו עד בנימין, ועוד בזה היחוס אשר יחסו עד קיש דילג בין הביניים כמה שמות, ולמה זכר הני תלתא ותו לא, כי יאיר אינו בן שמעי ושמעי אינו בן קיש והשיב שלא נזכרו שמות אלו אלא לדרשה.

כֻּלָּן עַל שְׁמוֹ נִקְרְאוּ: 'בֶּן יָאִיר' (אסתר ב, ה) בֶּן שֶׁהֵאִיר עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּתְפִלָּתוֹ. קשה אין זה על פי הסדר דתחלה הקיש על דלתי רחמים, ואחר כך שמע אל תפילתו ואחר כך האיר עיני ישראל במעשה הנס ולמה רמזם הכתוב שלא כסדרן?

ונראה לי בס"ד נרמזו על פי סדר הטובות שיצאו מן שלש פעולות, דתחילה התפלל על צליבת המן, ובזה האיר עיני ישראל שראו בעיניהם המן תלוי על העץ ביום ט"ז ניסן וששו ושמחו ואורו עיניהם, ואחר כך התפלל שיתן הקב"ה בלב המלך שיחליף האגרות, ושמע אל תפילתו ונכתבו אגרות שניות ביום כ"ג סיון, ואחר כך הקיש על דלתי רחמים

על יום י"ג אדר שיפול פחד היהודים על אויביהם ויכו בהם, ומישראל לא יפקד אחד, ופתחו לו שערי רחמים שכך נעשה וכך היה.

כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אָמְרָה לְאִידָךְ גִּיסָא רְאוּ מָה עָשָׂה לִי יְהוּדִי וּמַה שִׁלֵּם לִי יְמִינִי. קשה הוה ליה להקדים דשאול כרישא? ונראה לי בס"ד כי מעשה דוד המלך ע"ה שלא הרג את שמעי יש בזה מצוה, ולכן נקיט ביה עשיה שהוא לשון תיקון כמו (בראשית יח, ח) 'בֶּן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה' אך מעשה שאול המלך ע"ה שלא הרג את אגג יש בזה חטא ועון ולכך לא נקיט ביה עשיה שהוא לשון תיקון אלא אמר שילם, ולכך הקדים של דוד המלך ע"ה כי היא מעשה מצוה ושבח, אך של שאול הוא גנות.

דף יג.

וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ 'יְהוּדִי'? עַל שׁוּם שֶׁכָּפַר בַּעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁכָּל הַכּוֹפֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה נִקְרָא 'יְהוּדִי'. נראה לי בס"ד טעם לזה כי שני יודי"ן של יְהוּדִי שהם ראש וסוף רומזים לשילוב שם הוי"ה בשם אדנ"י שהם שם הנכתב ושם הנקרא דראשו יו"ד וסופו יו"ד, ולכן מנהג העולם לפעמים כשכותבין שם הוי"ה כותבין במקום השם שני יודי"ן זו אצל זו ונשאר ביהודי אותיות 'הוד' כסדרן והם הפך 'דָּוָה' כי עבודה זרה נקראת דוה דכתיב (ישעיה ל, כב) 'תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה' וזה הכופר בה זוכה להוד הפך דוה ודבק בשם הוי"ה ובשם אדנ"י, ועל זה נקרא 'יְהוּדִי' המודה בשם הוי"ה וכופר בעבודה זרה.

(**שמות ב, ה**) **'וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל הַיְאֹר' וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁיָרְדָה לִרְחֹץ מִגִּלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ**. נראה הכונה כי אביה היה אומר 'לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי' (יחזקאל כט, ג), וזהו דאמר 'עַל הַיְאֹר' זֶה גִּלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ.

ועוד נראה לי בס"ד 'יְאֹר' כתיב בלא וא"ו ואותיות הסמוכים ליאר הם אותיות 'כֶּבֶשׂ' שהיה גלולי בית אביה, שהמצריים עובדין לטלה שהוא כֶּבֶשׂ ולזה דייק מן הקרא דכתיב 'עַל הַיְאֹר' רוצה לומר סמוך כמו (במדבר ב, כ) 'וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה'.

גְּדוֹר - שֶׁגָּדַר פִּרְצוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. נראה לי בס"ד ידוע בחטא העגל פגמו בדל"ת ד'אֶחָד' (דברים ו, ד) ועשו אותו ריש"ש ח"ו, וכמו שכתבו המפרשים ז"ל על פסוק (הושע יב, א) 'סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל'. וזהו ענין הפרצה שפרצו זוית הדל"ת ועשאוה כמו זוית של ריש"ש שהיא רקנית ומשה רבינו ע"ה כשרפא אותם מחטא זה גדר הפרצה הזאת שנתמלאת הזוית ונעשה דל"ת.

חָבָר - שֶׁחִבֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם. נראה לי בס"ד על פי מה שכתבתיבס"ד בסה"ק 'אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ' בהפטרת מסעי בפסוק (ירמיהו ב, ה) 'מַה מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי

רָחֲקוּ מֵעָלַי', שיש לישראל התחברות עם שם אלקים על דרך האמור בזוהר ביראה-אהבה שאם תכתוב שם ישראל ותכתוב תחתיו שם אלקים, יצטרף 'ישר' **דישר**אל עם אותיות 'אל' דשם **אל**קים ויהיה צירוף 'יִשְׂרָאֵל' וכן יצטרפו אותיות 'אל' דשם ישר**אל** עם אותיות ה'ים' דשם אלק**ים** ויהיה צירוף 'אֱלֹקִים' וכל זה דוקא אם תכתוב שם יִשְׂרָאֵל למעלה משם אֱלֹקִים.

וידוע ששם אֱלֹקִים נזכר תחלה בבריאת השמים דכתיב (בראשית א, א) 'בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ' וידוע כי בעון העגל פגמו בשם אֱלֹקִים, וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשה כי תשא יעוין שם. ואם כן לפי זה כיון שפגמו בשם אלקים נפרד חיבור שהיה להם בשם אלקים, אך משה רבינו ע"ה שתיקן החטא החזיר להם התחברות זו כאשר היתה, וזהו שאמר שֶׁחִבֵּר אֶת 'יִשְׂרָאֵל' דייקא לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם הוא שם אֱלֹקִים הנזכר תחילה בבריאת השמים.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמרתי בס"ד בפסוק (דברים ד, ד) 'וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם' כי כללות הגוף כולו הוא רמ"ח איברים ושס"ה גידין, ושם 'יִשְׂרָאֵל' [541] עולה תקמ"א, ועם מספר שם הוי"ה במלוי יודי"ן שהוא ע"ב [72] הרי תרי"ג [613] כנגד רמ"ח [248] איברים ושס"ה [365] גידים כי אותיות השמות הם החיות, וכמו שכתב הרב ערבי נחל ז"ל על פסוק (בראשית ב, יט) 'נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ' ולזה אמר **וְאַתֶּם** ישראל **הַדְּבֵקִים בַּה'** **אֱלֹקֵיכֶם**, הוא שם הוי"ה במלוי יודי"ן, דאז נשלם אצלכם מספר תרי"ג, ולכך **חַיִּים** '**כֻּלְּכֶם**' **הַיּוֹם** כולכם דייקא, דהיינו כל רמ"ח ושס"ה.

והנה נודע כי בחטא העגל נפרדו מהתחברותם בשם הוי"ה שלא נשאר אצלם דבקות זו, וכאשר תיקן משה רבינו ע"ה החטא אז חזר וְחִבֵּר אֶת 'יִשְׂרָאֵל' דייקא לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם הוא שם הוי"ה במלוי יודי"ן, שהוא הנקרא אבא כנודע, ולכן קוראו כאן אֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם. **אֲבִי אֲבִי אֲבִי - אָב בַּתּוֹרָה, אָב בְּחָכְמָה, אָב בַּנְּבִיאוּת.** נראה לי בס"ד **אָב בְּחָכְמָה** שזכה ליסוד דחכמה, ולכן זכה להיות **אָב בַּתּוֹרָה** שניתנה התורה על ידו שהיא יסוד דחכמה כנודע, גם על ידי כך זכה להיות **אָב בַּנְּבִיאוּת**, כי ידוע דנבואתו היתה מיסוד דחכמה שבתוך ז"א [זעיר אנפין] ושאר נביאים מן יסוד דבינה בהיותה תוך ז"א כמו שכתוב בעץ חיים שער הכללים פרק יו"ד יעוין שם.

(**אסתר ב**, ו) '**אֲשֶׁר הָגְלָה מִירוּשָׁלַיִם' אָמַר רָבָא: שֶׁגָּלָה מֵעַצְמוֹ**. נראה לי בס"ד לכך זכה שתהיה גאולת ישראל על ידי מדה כנגד מדה, היא מרצונו הטוב שיתף עצמו בצרתם, לפיכך על ידו היתה גאולתם מצרתם. ועוד יש לומר שֶׁגָּלָה מֵעַצְמוֹ כי מדת החסד רמוזה בשמו הטוב כי מָרְדֶּכַי-מָר דְּרוֹר, והמור הוא סוד החסד כנודע.

אֶסְתֵּר שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ הֲדַסָּה? עַל שֵׁם הַצַּדִּיקִים שֶׁנִּקְרְאוּ הֲדַסִּים. נראה לי בס"ד טעם שנקראו הֲדַס כי עיקר ישיבת הצדיקים ומשכנם הוא בגן עדן, ששם אין הנאת אכילה ושתיה בפה אלא הנאתם בריח הטוב שבגן עדן ששם נזונין בריח דוקא, וידוע דהדס אין בו אלא רק הנאה של ריח טוב. גם הֲדַס [69] גימטריא חַיִּים [68] עם הכולל כי הוא והנכלל עמו כולם בגדר החיים.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש ההדס החשוב הוא משולש והצדיקים שלמים במחשבה ודבור ומעשה עד כאן דבריו נר"ו.

אֶסְתֵּר לֹא אֲרֻכָּה וְלֹא קְצָרָה הָיְתָה אֶלָּא בֵּינוֹנִית כַּהֲדַסָּה. נראה לי בס"ד לכן ימים טובים של הפורים שניתנו על ידה אינם ארוכים כחג הסוכות וחג המצות שהם שבעה ימים, ואינם קצרים כחג השבועות, ושמיני עצרת שהם יום אחד מן התורה אלא בינונים שהם שני ימים י"ד וט"ו.

אֶסְתֵּר יְרַקְרַקֶּת הָיְתָה, וְחוּט שֶׁל חֶסֶד מָשׁוּךְ עָלֶיהָ. פירוש היופי והלובן שלה יש בו זהרירות נוטה לגוון הירק, וזה הזהרירות עושה לה חן יותר בעיני רואיה שיהיה היופי הזה נחמד למראה עינים, וזהרירות כזו נמצאת באבנים טובות שקורין אלמא"ס והוא יקר הערך שאינו מצוי אלא מעט בעולם. וזהו פשוטן של דברים, אך נראה לי בס"ד דרבי יהושע בן קרחה רמז בזה ענין יקר כי 'ירק' [310] הוא מספר 'שי' שהוא חצי 'כתר' [620] והיא היה לה הארת כתר שלם שהוא ירק כפלים, וזהו **יְרַקְרַקֶּת** רוצה לומר ירק כפול שהוא ב' פעמים 'שי' ולכן **חוּט שֶׁל חֶסֶד מָשׁוּךְ עָלֶיהָ**, פירוש קו ימין של העשר ספירות שהוא חסד והוא חח"ן שהם חכמה חסד נצח, ולכן 'וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל רֹאֶיהָ' (אסתר ב, טו) שהיה לה חן כפול בעין החושית ובעין השכלית, והיינו תצרף ח"ח של חח"ן עם נו"ן של חח"ן פעמיים יהיה מזה חן חן. ולכן נקראת הֲדַס כי החוט של חסד שהוא קו ימין שהוא חח"ן מספרם עם כולל ג' אותיות הוא עולה מספר הֲדַס [69] ולכן נקראת הֲדַסָּה על שם ההדס.

(אסתר ב, ט) 'וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת הָרְאֻיוֹת לָתֶת לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ' **מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה מוֹנָה בָּהֶן שִׁבְעַת יְמֵי שַׁבָּת**. נראה לי בס"ד דייק זה מתיבת לָהּ דמשמע שהיה בהם מנין שאין בו צורך אלא רק לה, וזהו ענין מנין שִׁבְעַת יְמֵי שַׁבָּת שאין בו צורך בבית אחשורוש אלא רק לה בלבד, ולהכי נקיט הָרְאֻיוֹת שיש בזה משמעות לשון ראיה שהיתה רואה בהם דבר אחד שצריך לה לראות ולידע.

ברם מקשים היתכן אסתר המלכה ע"ה שהיתה חכמנית ונביאה תחוש שמא תטעה ביום שבת ותתבלבל, עד שהוצרכה לעשות סימן לעצמה בנערות? ונראה לי בס"ד ודאי לא

היתה חוששת פן תטעה ותתבלבל בימים שלא תדע איזה יום שבת, אלא הוצרכה לסימן זה של הנערות, מפני כי המלכה דרכה לישב בהיכלה, ולפעמים יהיה חורף וקור גדול שלא תוכל לצאת מן חדר היכלה חוצה לראות אויר שבחוץ, אלא תהיה מוכרחת לישב לפני ולפנים ולכן חוששת אולי יהיה בין השמשות ולא תרגיש ותבא לידי חילול שבת ח"ו, לכן עשתה תקנה זו של שימוש הנערות, כפי סדר שבעת ימי השבוע, שכל אחת תעמוד ביומה לפניה מבעוד יום קודם בין השמשות, ובעת שתבא הנערה המיוחדת ליום שבת, ותעמוד לפניה אז תדע כי עתה קרוב הוא לבין השמשות, כי הנערות הם עומדים בחוץ ורואין השמש, וכל אחת תבא סמוך לשקיעת החמה בזמנה, ואפילו ביום מעונן תוכל לידע.

(אסתר ב, ט) **וַיְשַׁנֶּהָ וְאֶת נַעֲרוֹתֶיהָ, אָמַר רַב: שֶׁהֶאֱכִילָה מַאֲכַל יְהוּדִי**. קשה והלא אֵין מַגֶּדֶת עַמָּהּ וְאֶת מוֹלַדְתָּהּ (אסתר ב, י), ועדיין לא ידע שהיא יהודית, ולמה מאכילה מאכל יהודי שהוא מאכל כשר?

ונראה לי דודאי הם יודעים שנתגדלה בבית מרדכי כי מביתו לקחו אותה, אך אמרו שהיא אסופית מן השוק שלקחה קטנה ולא נודע מאיזה אומה היא, על כן היא מצאה פתחון פה לומר לו שיאכילה מאכל יהודי, מפני שהיא נתלמדה מקטנותה במאכל זה בבית מרדכי, ואם תשנה מאכלה לא יערב לה ותכחיש יופיה.

או יובן 'שֶׁהֶאֱכִילָה מַאֲכַל יְהוּדִי' רוצה לומר היה לוקח לה בשר משחיטת ישראל באומרה כי זה יפה לגוף שהוא בדוק מטרפיות, שהם נעשים על ידי חולאים, ועד עתה יש באירופ"א אנשים שאינם ישראל, והם אין אוכלים בשר אלא רק מטבחי ישראל שהוא כשר, ואומרים שגם המלכה של אנגליז ירום הודה אין אוכלת אלא רק בשר כשר שחתום מן החכם שהוא כשר.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר: שֶׁהֶאֱכִילָה קְדָלֵי דַּחֲזִירֵי. פירוש עורף של החזיר שהיה מערב אותו לה במאכל יהודי, כי בשר חזיר לבדו מזיק כמו שכתב הרמב"ם ז"ל, ורק מניח לה מעט מבשר העורף בתוך תבשיל מאכל יהודי דאמר רב, לעשות בו טעם טוב. ויתכן שהיה ששים במאכל יהודי לבטלו ולכך היתה אוכלת, ואפילו אם לא היה ששים הנה לפי דברי רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער קליפת נוגה פרק וא"ו שכתב שהיתה אסתר מנחת שידה במקומה שמזדווגת עם אחשורוש, שהיתה היא ומרדכי הצדיק ע"ה יודעין להשביע בשם המפורש שתתלבש הקליפה בדמות גוף שלה, ותזדווג עם אחשורוש עיין שם, אפשר גם בזה בעת אכילה כשיביא לה קדלי דחזירי, תעשה על ידי השבעה שהשידה שתהיה בדמותה ממש היא תאכל, ושוב ראיתי בי"ד דכתב כן שהשידה היתה אוכלת.

מיהו נראה לי בס"ד קדלי דחזירי אינו רוצה לומר בשר חזיר, אלא היה מאכילה מוחא דדג הנקרא שבוטא, כי יתכן זה יועיל ליופי ועדון בשר האדם הרגיל בו והיינו דאיתא בחולין (חולין קט:) אמרה ילתא לרב נחמן כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה אסר לן דמא שרא לן כבדא שהוא כולו דם קרוש וטעם דם יש לו, אסר לן נדה שרא לן דם טוהר אסר לן חלב בהמה שרא לן חלב חיה, אסר לן חזיר שרא לן מוחא דשבוטא, פירש רש"י מוח של דג ששמו שבוטא טעמו כטעם חזיר יעוין שם. ולכן לזה למוחא דשבוטא קרי ליה קדלי דחזירי קדלי רוצה לומר עורף, דהיינו הפך החזיר זה אסור וזה מותר אף על גב דטעמא חדא אית להו.

מְגֻנּוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע לְמַדְנוּ שִׁבְחוֹ: שֶׁלֹּא הָיָה מְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בַּיּוֹם. נראה לי בס"ד לא נחתי רבנן לספר בשבחו ד'לֹא תְחַנֵּם' כתיב (דברים ז, ב), אלא הודיעו אותנו דבר זה כדי שכל איש ישראל יקח קל וחומר מאותו רשע שהיה שטוף בזימה ומלך ועם כל זה לא היה משמש ביום, וכל שכן שראוי להזהר בכך כל איש ישראל!

אך עדיין יש להבין איך אותו רשע שטוף בזימה נהג כן בעצמו? ונראה לי בס"ד נהג כן להנאתו, דאם ישמש כתרנגולים ביום ובלילה, לא יהיה לו עריבות מהנאת תשמיש כל כך, כי אין הנאה לאדם בדברים אלו אלא רק על ידי ההעדר, ולכן עשה העדר לעצמו ביום כדי שיהיה לו הנאה יותר מתשמיש הלילה.

ועוד נראה לי מן השמים היה דבר זה שעלה על לבו לנהוג כך, מפני כי אסתר לא היתה היא עצמה משמשת עמו אלא היתה מביאה שידה במקומה, וגילוי השדים בלילה הוא טפי מן היום, כי בלילה דרכם להתגלות.

בִּקֵּשׁ לְטָעֹם טַעַם בְּתוּלָה – טָעַם; טַעַם בְּעוּלָה – טָעַם. קשה איך יעשה הקב"ה נס בשינוי הטבע להנאתו של אותו רשע תמיד בכל עת ועת? הן אמת כדי לחבב בזה את אסתר בעיניו, אך רבוי נסים הפך הטבע תמיד, אין ראוי לעשות בשביל תועלת קטנה כזו כדי לחבבה יותר, והא בלאו הכי היא חביבה בעיניו מאד ואין צריכה לכך!

ונראה לי בס"ד כיון דלפי דברי הזוהר ורבינו האר"י ז"ל היתה השידה משמשת עמו אם כן אין בזה השינוי חידוש הפך הטבע לשנות טעם הביאה כפי רצונו, כי השד טבעו להשתנות בכל רגע כאשר ירצה, וכמו שאמרו ז"ל על פסוק (במדבר יא, ח) 'לְשַׁד הַשָּׁמֶן'. (אסתר ב, יט) 'וּבְהִקָּבֵץ בְּתוּלוֹת שֵׁנִית וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ' אָזַיל שָׁקַל עֲצָה מִמָּרְדֳּכַי; אָמַר: 'אֵין אִשָּׁה מִתְקַנְאָה אֶלָּא בְּיֶרֶךְ חֲבֵירְתָּהּ' וַאֲפִלּוּ הָכִי לָא גַּלְיָא לֵיהּ. קשא והלא הוא צוה עליה שלא תגיד, ואם כן מה לו ללמדו עיצה שבה יפריע דבריו, דמשמע הוא רוצה שתגיד?

ונראה לי בס"ד דודאי אחשורוש בעת שנשא את אסתר ובקש ממנה שתגיד לו מאיזה עם ולא הגידה, שאל מן מרדכי הצדיק ע"ה מהיכן היא זאת? יען כי מביתו נלקחה ומרדכי השיב לו איני יודע כי אני אספתי אותה מן השוק, אך מאחר שהוא בלבו חושב שאסתר יודעת ואינה מודת ודאי חשדו למרדכי שגם הוא יודע, דאפילו אם אספה מן השוק ודאי שאל אותה בת מי היא, ורק לו אינו מגיד כדי לעשות רצון אסתר שאין רצונה להגיד. מה עשה אחשורוש? הלך הוא בעצמו אצל מרדכי במקום שהוא יושב בשער המלך, וביקש ממנו עיצה במה יוכל לפתות את אסתר שתגיד, ובדעתו שיחד את מרדכי בשנים, חדא שהלך הוא בכבודו אצלו ולא שלח אחריו והשנית שעזב כל חכמיו ויועציו ולא בא ליקח עיצה אלא ממרדכי, וחשב שבזה ודאי יגיד לו מה שהוא יודע כי אי אפשר שלא ידע, ולזה אמר אזל שקל עצה ממרדכי רוצה לומר לא שלח אחריו אלא אזל לוותיה, ועוד לא שקל עיצה אלא מיניה בלבד ולא שקל עיצה מיועציו. וכשראה מרדכי חניפה זו שעשה לו, אמר בלבו אם עתה לא אגיד לו על אסתר מהיכן היא, יחרה אפו ויתכעס לומר כל הכבוד הזה עשיתי לו ועודנו עומד במרדו לעשות רצון אסתר שלא יגיד לי מהיכן היא! לכך נתחכם לתת לו עיצה זו שהיא נגדיית לאסתר, באומרו שיקח אחרת עליה, כי עתה יאמר אם באמת הוא אוהב את אסתר ובעבורה מעלים ממני מולדתה ועמה, איך יתכן שיתן לי עיצה זו שהיא מרה לה, אלא ודאי כנים דבריו שאינו יודע עמה ומולדתה, ובאמת מרדכי ידע דאפילו אם יביא נשים אחרות אסתר לא תגיד, ואדרבה מזה יהיה תפארת וחן לאסתר כי ניסה להביא נשים אחרות ולא ישרו בעיניו.

מְלַמֵּד שֶׁלְּכָל אֶחָד וְאֶחָד נִדְמָתָה לוֹ כְּאֲמָתוֹ. מקשים למאי איצטריך נס זה מאחר שהיה לה חן גדול בעיני כל אדם? ופירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו כדי שלא יעשו למלך הכרח מסברא לומר שהיא יהודית, מאחר שלקחה מביתו של מרדכי, אלא אדרבה כל אחד מרואיה יעשה הכרח שהיא מאומתו לפי השערת שכלו, וגם הועיל נס זה שלא יתקנאו בה השרים, אלא כל אחד יאמר אחות לנו בבית המלך וירצה בקיומה, עד כאן דבריו נר"ו.

דף יג:

וּמַאי צְנִיעוּת הֲיְתָה בָּהּ בְּרָחֵל? **דִּכְתִיב** (בראשית כט, יב): 'וַיַּגֶּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ **הוּא**' **וְכוּ**'. קשה מה שמסרה הסימנים אין זה ענין צניעות אלא זהו ממדת הרחמנות וגמילות חסדים!

ונראה לי בס"ד דמסירת הסימנים לא הועילה אלא על ידי הצניעות שלה, דמנהגו של

עולם אין הנשים והבתולות מסתירות עצמן מאנשים הקרובים שלהם, וכל שכן רחל שכבר קדשה יעקב אבינו ע"ה בשבע שנים, וכבר ראה אותה פעם אחת בצאן ודבר עתה ארוכות וקצרות, אך היא מרוב צניעותה לא ראה אותה יעקב אבינו ע"ה אפילו פעם אחת אחר אותה הפעם שדבר עמה בצאן, לא בבית אביה ולא בחוץ, כי מאותו הפעם לא היתה יוצאה מחוץ לבית כלל, וכאשר יזדמן שיבא יעקב אבינו ע"ה לבית אביה בשביל איזה עסק לצורך הצאן, לא היתה נראית לפניו ולא היה רואה, וזו הצניעות סיבבה שמסירת הסימנים לאחותה עשו פרי, והועילו לאחותה שלא ירגיש בה יעקב אבינו ע"ה, יען שאם היה יעקב אבינו ע"ה רואה אותה בבית אביה בתוך משך השבע שנים, אף על פי שבאותה הלילה של החופה שלח לבן תינוקות וכיבו הנירות, ונכנס יעקב אבינו ע"ה לחדר בחושך ולא היה אפשר שידליק הנר לראות, כי אותה לילה היתה ליל שבת, וכאשר הבאתי בדרשותי על התורה בשם גורי האר"י ז"ל עם כל זה ודאי אי אפשר שיהיו רחל ולאה דומין זה לזה בקומה ובעובי הגוף, על כן אם לא ראה פניה היה מרגיש באחיזתו בה בגופה מצד הקומה ועובי הגוף ומה היו מועילין הסימנים? אך הואיל והיתה צנועה שלא ראה אותה כל אותם משך שבע שנים לא הכיר בשיעור קומתה ועוביה וכמותה! ולכן הועילו הסמנים ללאה, ובא עליה בחשבו שהיא רחל ונמצא שהצניעות היא השלימה פועל הטוב של מסירת הסימנים.

וְכִי אֲחִי אָבִיהָ הוּא? וְהַלֹּא בֶּן אֲחוֹת אָבִיהָ הוּא!. הקשה הרב טורי אבן ז"ל דהא מצינו בלוט בן אחיו של אברהם אבינו ע"ה דאמר לו אברהם (בראשית יג, ח) 'כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ', ואף על גב דרש"י כתב שהיו דומין בקלסתר פנים, מכל מקום בגמרא דיבמות אמרינן הואיל והוא בן אחיו קרי ליה אח? ותירץ דהכא דייק משום דכתיב (בראשית כט, יב) 'וְכִי בֶן רִבְקָה הוּא', ולמאי אצטריך לומר 'אֲחִי אָבִיהָ הוּא'? שמע מינה אחיו ברמאות! עיין שם. ודבריו תמוהים דכאן לא אמר למה ליה למימר 'כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא' אלא הקשה 'וְכִי אֲחִי אָבִיהָ הוּא?' ומאי מתרץ הרב ז"ל?

ונראה לי בס"ד לתרץ קושיתו דהתם אברהם אבינו ע"ה שהוא הגדול אומר כן לבן אחיו שהוא הקטן בדרך ענוה וחיבה 'כִּי אַחִים אֲנָחְנוּ' כלומר אתה חשוב אצלי כאביך ממש שהוא אחי, ובודאי לוט לא היה אומר כן לאברהם 'אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ' דאינו דרך ארץ שיאמר לדודו הגדול אתה חשוב אצלי כמו אחי, ועל כן כאן אי אפשר לומר דיעקב אבינו ע"ה קורא לדודו לבן אחי כלומר חשוב אצלי כאחי דאין זה משורת דרך ארץ, ולהכי מקשי וְכִי אֲחִי אָבִיהָ הוּא? הֲלֹא בֶּן אֲחוֹת אָבִיהָ הוּא!? דלבן הוא דודו, ואי אפשר לפרש כונתו דאמר על דודו שהוא נחשב כאחיו.

ועוד נראה לי בס"ד כאן בא להגיד לרחל דבר חדש אשר לא היתה יודעת אותו, דנחת להגיד לה שהוא קרוב שלה ואיך היא הקורבה שיש לו עמה, ועל כן ודאי יתן לה ידיעה על אופן הקורבה כפי מה שהוא באמת, ולא ידבר בלשון משל ומליצה, מה שאין כן גבי אברהם אבינו ע"ה לא בא ליתן ידיעה ללוט על אופן הקורבה שלו איך הוה עמו, דזה יודע לוט שאברהם אבינו ע"ה הוא דודו, ורק דבר עמו בלשון מליצה כפי מה שראוי לומר לפי הענין ד'אַל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ'. **אָמַר לָהּ: וּמַאי רַמָּאוּתֵהּ**. מקשים אמאי לא שאל ממנה שאלה זו מתחלה בעת שאמרה לו 'אַבָּא רַמַּאי הוּא'?

ונראה לי בס"ד דבתחילה חשב אם ישאל על זאת לא תגיד לו אופן הרמאות, כי תאמר אולי זה הוא איש תם שאינו יודע איך עושין רמאות, וכיצד אגיד לו אופנים והמצאות של רמאות שבזה אעשה מכשול שגם הוא ידע איך עושין רמאות, ויעשה הוא גם כן לאחרים כיוצא בזה, ברם אחר שאמר לה שגם אני רמאי ופקח ברמאות יותר ממנו! שאל לה מאי רמאותיה? כי עתה לא תחוש פן הגדתה אופן הרמאות תהיה לו למכשול, שיבין איך עושין רמאות מאחר שהוא פקח בענינים אלו בלאו הכי.

וְאֶסְתֵּר מַאי הֲיָא? **דִּכְתִיב** (אסתר ב, כ): '**אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ וְאֶת עַמָּהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה עָלֶיהָ מָרְדֳּכָי**'. כך הגרסא בעין יעקב אבל בגמרא דידן לא הביא פסוק על זה. מקשים על גרסא זו אמאי לא הביא מפסוק הקודם דאין אסתר מגדת עמה ומולדתה?

ונראה לי בס"ד מאותו פסוק ליכא הוכחה על צניעות, דיש לומר כיון דמרדכי צוה שלא תגיד! למה תעשה הפך רצונו? דמה הפסד יש לה בדבר זה אם תעשה רצונו שלא תגיד? אך כאן שרואה שיש לה היזק אם לא תגיד, שרוצה להביא לה צרה בצידה בהקבץ בתולות שנית, ואם תגיד יבטל דבר זה ועם כל זה נזהרה בזה שלא תגיד, נמצא יש בה מדת צניעות ולכך לא חשה על נזק והפסד כבודה בצרה שמביא לה בצידה!

וראיתי להרב עיון יעקב ז"ל שנרגש בקושיא זו, ותירץ דהשתא שנטל עיצה ממרדכי ונתן לו עצה בכך, נמצא שגם מרדכי רוצה שתגיד ואפילו הכי לא הגידה שמע מינה מחמת צניעות עבדה עיין שם. ודבריו תמוהין דודאי היא לא ידעה דמרדכי נתן לו עצה על זאת, ואם מרדכי הודיע לה שכך וכך נתתי לו עצה, ודאי הגיד לה שעצה זו נתנה לפנים כדי להפיס דעתו, שלא יחשדהו שיודע ואינו מגיד, ובודאי שעתה הזהיר אותה ביותר שלא תגיד!

שֶׁהָיְתָה מַרְאֶה דַּם נִדָּה לַחֲכָמִים. אף על גב דמרדכי ידע במראות הדמים, כיון דהוא בעלה אינו שורת דרך ארץ שיראה דם אשתו ויאסור או יתיר, וזהו שנאמר (אסתר ב, כ)

'כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְאָמְנָה אִתּוֹ', רוצה לומר כמו זמן שהיתה עודנה בביתו ומשמשת תחתיו, דהיתה גם כן מראה הדם לחכמים ולא לו.

(אסתר ב, כ) 'כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְאָמְנָה אִתּוֹ' מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת מֵחֵיקוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְטוֹבֶלֶת וְיוֹשֶׁבֶת בְּחֵיקוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי. אף על גב דכתבנו לעיל בשם הזוהר ורבינו האר"י ז"ל דהשידה היתה שוכבת עם אחשורוש, נראה לי בס"ד מאחר דזה הענין של השידה אי אפשר לעשותו אלא על ידי השבעה בשם מפורש, וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל וכנזכר בעץ חיים, לכך לא היתה עושה כן אלא בשעה שרוצה לשמש עמה דיש בזה הכרח משום איסור בעילה עם העכו"ם דחמיר, אבל בשעה שאינו רוצה לשמש אלא רק היא שוכבת אצלו דהוה עביד חיבוק ונשוק לא היתה משתמשת בשם המפורש להביא השידה שיחבקנה במקומה, ועם כל זה אחר שהיה עושה חיבוק היא טובלת משום נקיות בעלמא, כדי לישב בחיקו של מרדכי, כי הצדיק אפילו אם ניתז עליו צינור מפיו של הרשע נמאס בעיניו!

ודע אם נשכיל בדברים אלו נמצא דברי הש"ס ודברי רבינו האר"י ז"ל מכוונים היטב, והוא דקשה איך קאמר עומדת מחיק אחשורוש ויושבת בחיק מרדכי, איך תבא אותה שעה לבית מרדכי, דאיך יתכן שתצא המלכה מחדרה ללכת לבית אחר הליכה טבעית ולא יכירו וירגישו בה? אך נראה ודאי שהיא היתה הולכת בדרך נס בהתעלמות שלא תתראה לפני שום גברא, וזה מוכרח להיות על ידי שם המפורש, ולא תשתמש בשם מפורש להנאתה, אמנם היא לא היתה הולכת לבית מרדכי בנס אלא רק בעת שהיא רואה דאחשורוש רוצה לשמש עמה אחר החיבוק, דאז היא מוכרחת להשתמש בשם המפורש כדי להביא השידה במקומה אז באותו שם המפורש שמזכרת בעבור השידה עושה בו פועל שני שתהיה היא נעלמת מכל בריה, שאז היא רואה ואינה נראית, ושתי פעולות אלו של מראה השידה ושל התעלמות שלה, נעשים בבת אחת בהזכרת שם מפורש אחד, וזה מוכרח להיות שאם תביא השידה והיא לא תתעלם, נמצא אחשורוש רואה שתי נשים לפניו ומה יאמר על זאת?! על כן בהכרח שבאותו רגע ממש שנראית השידה היה גופה של אסתר מתעלם, כי עושה הכונה של שם המפורש על שני דברים אלו בבת אחת, וכיון שנתעלמה שאז היא רואה ואינה נראית היא הולכת בהתעלמות זו לבית מרדכי, ויושבת בחיקו של מרדכי, אבל בזמן שאין אחשורוש רוצה לשמש עמה שאז אינה מביאה השידה, ודאי לא תזכיר שם המפורש כדי שתתעלם ותלך לבית מרדכי, כי בעבור הנאתה בלבד לא תרצה להשתמש בשם.

ולכך דקדק בעל המאמר למנקט הכי מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת מֵחֵיקוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ

וְטוֹבֶלֶת וְיוֹשֶׁבֶת בְּחֵיקוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי, שקשר שני דברים אלי ביחד ולא אמר 'מְלַמֵּד שֶׁטְּבוּלָה וְיוֹשֶׁבֶת בְּחֵיקוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי' ללמדך ישיבתה בחיקו של מרדכי לא היתה נעשית אלא בזמן שהיא עומדת מחיקו של אחשורוש שמוכרחת להשתמש בשם המפורש להביא השידה. ואפשר כי בחזרתה מבית מרדכי לבית המלך היתה משתמשת בשם כדי להתעלם בשביל סכנה, ואין לה הנאת הגוף בזה.

(אסתר ב, כא) '**בַּיָּמִים הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ קָצַף בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ**'.. **הִקְצִיף הקב"ה אֲדוֹן עַל עֲבָדָיו בִּשְׁבִיל לַעֲשׂוֹת רָצוֹן צַדִּיק**. נראה לי בס"ד נקט 'הִקְצִיף' ללמדך שלא היה הקצף טבעי כפי מנהגו של עולם, יען שבאמת השרים עצמן לא פשעו ולא חטאו בזה, אלא החטא היה מן המשקה והאופה שתחת ידם שהם העוסקים, אבל השרים הם רק מגישים היין והפת לפני המלך, וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך זצ"ל על פסוק (בראשית מ, א) 'וַיְחִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם' עיין שם, וכיון דלא היה הקצף מן הדין על השרים, מוכרח לומר שהיה בהשגחה עליונה שהקציף הקב"ה לפרעה אדון שלהם על עבדיו השרים הנזכר, וכן ענין בגתן ותרש לא היה טבעי, כי לא יצוייר שעבדי המלך ימיתו את המלך בשביל שיש להם צער שינה, על כן ודאי היה זה בהשגחה עליונה כדי להוליד מזה אור ההצלחה והמעלה למרדכי הצדיק ע"ה.

(אסתר ב, כב) '**וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי**'.. **וְהַלֹּא אֵין מִשְׁמַרְתִּי וּמִשְׁמַרְתְּךָ שָׁוָה**. נראה לי בס"ד הענין כך היה דאלו היו שומרי הסף של חדר הגדול החיצון של המלך עומדים מבחוץ לפתח, ואלו אין להם שירות בפנים, ורק בלילה אחר שיכנס המלך לחדר הפנימי לישן על מטתו עם אשתו שאין עומד שם שום משרת לפניו משום דרך ארץ, אז אותו זמן אינו נצרך שם לשום שירות ורק לשתים כי יצטרך לשתות מים בתוך שינה, או לפעמים יצטרך להשתין להטיל מי רגלים, ועל כן בעת שירצה מים מכה בפעמון בסימן על מים, ואז אחד מאלו שומרי הסף שעומדים חוץ לפתח, יכין ויכניס מים לחדר הפנימי אשר בו ישן המלך על מטתו עם אשתו, וזה מיוחד לשירות זו דוקא, וכשירצה להביא לו כלי להטיל בו מי רגלים מכה בפעמון על זה, ואז השומר השני משומרי הסף יכין ויביא לו הכלי, והוא להיותו משמש הרבה שותה מים בלילה הרבה פעמים, ומאחר ששותה מים הרבה היה משתין כמה פעמים, ונמצא רוב התשמיש סובב טורח יותר על שני עבדים אלו בלילה, שהם שומרי הסף שעליהם מוטל שני מיני שירות הנזכר.

והנה אלו אין יכולים לזוז ממקומן ביום לילך חוצה למקום אחר, ורק בלילה דאין רואין אותם אפשר שישמט אחד מהם וילך בחוץ, והשני יעשה השירות שלו ואין ניכר, כי אלו אם יכנסו בלילה לפנים בעבור שני שירות הנזכר לעיל אין נראין פניהם לאחשורוש

מאחר שהוא שוכב על מטתו עם אשתו, ובודאי יש פרגוד מפסיק סביבות המטה משום דרך ארץ, והם מניחין הכלי חוץ לפרגוד המטה, ויוצאין תכף לעמוד על הסף מבחוץ אחר פרגוד השני של הפתח, ולכן אלו ביום היו מדברים בלשונם זה בזה שהיה אומר אחד לחבירו שילך בלילה ויצא חוץ מבית המלך ויביא סם ויניחו בכלי של המים, כי ביום אי אפשר לצאת חוץ לבית המלך מפני הרואין, והשיב לו איך אצא לחוץ ושמא המלך הוצרך לשירות שלי אחר שאצא ואלך להביא הסם? והשיב לו אני אשמור משמרתי ומשמרתך שאם הוצרך לכלי של מי רגלים אני אביאו, ואם הוצרך לשתות מים אני אכניס המים מאחר שאין המלך רואה אותי, כי הפרגוד של המטה מפסיק.

ומרדכי הבין דבריהם והגיד לאסתר ותאמר למלך, ואז בלילה כשהכה בפעמון לסימן שיביאו לו מים ראה מן החרכים של הפרגוד מי זה הנכנס והביא המים, וחזר והכה בפעמון לסימן שיביאו לו כלי מי רגלים ראה שאותו שהביא המים הביא הכלי, אז ידע שהלך אחד מהם להביא הסם, והמתין עוד שתי שעות והכה בפעמון להביא לו כלי מי רגלים וראה מי הכניסו, וחזר והכה בפעמון להביא לו מים וראה שהביאו זה השני המופקד עליו, אז הבין שכבר הביא הסם ונתנו במים ואז בדק המים ונמצא בהם הסם, ונלכדו אלו ברשתם. כן צריך לשער מציאות הענין, ובזה יתורצו כמה דקדוקים ודוק.

(אסתר ג, א) **'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' מַאי אַחַר? אָמַר רָבָא: אַחַר שֶׁבָּרָא הקב"ה רְפוּאָה לַמַּכָּה**. נראה לי בס"ד הרפואה היתה מחמת הסוד הזה של בגתן ותרש שנגלה למרדכי הצדיק ע"ה, וגילהו לאסתר ואסתר לאחשורוש, ובזה ניצול מרדכי מן המכה של הצליבה שהזמין לו המן על ידי טומאתו בכשפים. וידוע אות ס' הוא סוד, ואם תניח ס' על אותיות 'מכה' יהיה צירוף 'סמכה' דאדרבא המכה תהיה סמכה למרדכי ולישראל. ולזה אמר הקדים רפואה למכה הקדים דייקא כדי שיבא אות ס' ויתחבר עם מכה ותהיה סמכה.

אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹרֵא לָהֶם רְפוּאָה תְּחִלָּה. יש להקשות מאי הפרש איכא בין הא להאי? ונראה לי בס"ד דהרפואה היא נס שצריך לה ניכוי זכיות וכל מה שיהיה הנס קשה ועצום יותר יהיה בעבורו ניכוי זכיות יותר, ואם תקדים הרפואה לא יהיה הנס קשה כל כך, דמאחר שצמחה הרפואה לא יש פתחון פה למקטרגים לקטרג כל כך, וכיון דליכא קטרוג כל כך לא יהיה הנס קשה, כי קושי הנס תלוי ברבוי הקטרוג כנודע.

ולכך בישראל מקדים הרפואה למכה, ואחר שהיו הם בסכנה של [מות] של המכה, אז כשיעשה להם הרפואה בנס לא יהיה הנס קשה כל כך, שצריך לנכות בעבורו מזכיותם ניכוי רב, דמאחר שכבר צמחה הרפואה קודם הסכנה לא יקטרגו הרבה על מעשה הנס

הנעשה בפועל בעת הסכנה של המכה, מה שאין כן העכו"ם אם ירצה השם יתברך לעשות להם נס לרפואה יעשנו ויצמחנו אחר שעומדים בסכנה של המכה, דאז אותו זמן ירבה הקטרוג עליהם מצד המשמאלים, ואז ממילא ינכה כל זכות שלהם בעבור הנס, מאחר שהנס נעשה קשה מאד מכח רבוי המקטרגים, ונמצא הם מפסידים הרבה שאוכלים כל זכיותיהם בעבור דבר אחד דוקא.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב שאומרים ישראל (תהלים עט, ח) 'מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ' כלומר שתקדים הרפואה למכה, יען 'כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד', שאין לנו זכיות הרבה ואם לא תקדים צריך ניכוי זכיות יותר.

יָשְׁנוּ מִן הַמְּצָוֹת. קשא איך האמינו בדברים אלו וכי הוא ישב עמהם בבתיהם ורואה את מעשיהם?

ונראה לי כי אמר לו אין פחד ומורא להמתגרה בהם אלא רק מן המצות התלויים בארץ, שהם קרבנות ותרומות ומעשרות וכיוצא, ועתה שהם בחוץ לארץ בודאי יָשְׁנוּ מִן הַמְּצָוֹת האלה, והשיב להו אית בהו רבנן דעוסקים בתורה של קרבנות של תרומות ומעשרות, ונחשב להם כאלו קיימום בפועל, ואז בעו רחמי עליהו ותפילתם עושה פירות בזכות מצות אלו, והשיב לו (אסתר ג, ח) 'עַם אֶחָד' הן שגם החכמים עזבו התורה ונעשו כעמא דארעא ח"ו.

(אסתר ג, ח) 'וְאֶת דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים' דְּמַפְקִי לְכֻלָּא שַׁתָּא בשה"י פה"י. פירש רש"י ז"ל שה"י ראשי תיבות שַׁבָּת הַיּוֹם, פה"י ראשי תיבות פֶּסַח הַיּוֹם. ויש להקשות בשלמא שבת מצוי בכל שבוע, לכן אמר מפקי לשתא כולה בשבת היום, אך פסח הוא בניסן דוקא, ואיך אמר מפקי לשתא כולה ביה? ולמה לא אמר על סוכות? אדרבה הוא ארוך יותר מן פסח.

ונראה לי בס"ד משום כי לצורך הפסח יש עסקים הרבה אשר נעשים במשך השנה כולה דהיינו בתחלת הקיץ אחר **ניסן** הוא זמן קצירת חיטים והם יוצאים לשדות חבורות חבורות, אם נשאלם להיכן תלכו? יאמרו לקצור חיטים בידינו שיהיו שמורים בשביל מצה, ואי אפשר ליקח חיטים מן השוק אלא צריך שמורה משעת קצירה, ואחר שנים ושלש שבועות חוזרים והולכים לשדות אם נשאלם מה תעשו שם? יאמרו גם כן בשביל קצירת חיטים למצה, והלא כבר עשיתם קצירה? יאמרו לא עשינו באותה הליכה ראשונה, יען כי ירדו גשמים ונפסלו השבלים שהיו יבשים, ועתה אנחנו הולכים לחפש שבלים שהיו עודם לחים בזמן ירידת הגשם. ואחר שלש וארבע שבועות חוזרים והולכים, אם נשאלם להיכן תלכו? אומרים בשביל קצירה, כי אותם חיטים שקצרנו

בהליכה שניה אחר עמל וטורח כשהבאנו אותם בא עליהם מים מן הנהר ונפסלו, ולכן אנחנו חוזרים וקוצרים מחדש, באופן כי משך שלשה חדשים **אייר סיון תמוז** מעבירים אותם בעסק זה של חיטי דפסחא. אחר כך בחדש **אב** יוצאים לכרמים שבכפרים, אם נשאלם להיכן תלכו? אומרים להביא ענבים לעשותם יין לחג הפסח, שצריך לבוצרם בידינו ולתקנם בידינו בכלים כשרים ובזה העסק מעבירים כל חדש אב כולו אחר כך **באלול** חוזרים ויוצאים לכרמים ונשאלם להיכן תלכו? אומרים להביא תמרים לעשותם חרוסת לפסח וגם לאכילה בתוך פסח, כי לא נוכל לקנות תמרים מן השוק לאכלם בפסח, ומעבירים כל חדש זה בעסק זה, אחר כך חדש **תשרי** כולו ימים טובים ומועדים. אחר כך יבא **חשוון** נבקשם לעבודת המלך והם נשמטים, באומרם עסק גדול יש לנו בחודש זה בחיטי דפסחא, שצריך לברר החיטים על השלחנות משעורים ושאר מינין, וחודש זה ראוי לעסק זה שאינו לא קר ולא חם ולא יהיה זיעה בידים, אחר כך יבואו **ימי החורף** שכולם שלג ומטר וקור שאי אפשר ליקחם לעבודת המלך! וכשיגיע **אדר** שהוא ימים מוכשרים וטובים למלאכה נשמטין מידינו באומרם עסק גדול יש לנו בחודש זה להכין הרחיים חדשים בשביל חיטי דפסחא, ולנקור אותם ולתקן מושבם, ולטחון החיטים. אחר כך יגיע **ניסן** אומרים עסק גדול מאד יש לנו בצרכי פסח, הן באפיית המצות הן בהגעלת הכלים, הן בשאר הכנות לצורך פסח, נמצא כל השנה נשמטים מעבודת המלך, באומרם שעוסקים בצרכי פסח, ולכך זכר פסח דוקא על השמטה דכולה שתא.

ואומרם שבת היום היינו כי השבת הוא בכל שבוע, ואומרים שבכל יום מן השבוע מצוה עלינו להכין בו לצורך שבת, וכמו שאמרו (ביצה טז.) 'מחד שביך לשבתיך' לכן כל יום אומרים שבת היום!

(אסתר ג, ח) 'וְלַמֶּלֶךְ אֵין שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם' דְּאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְרָווּ וְנַפְקֵי וְיָתְבֵי בְּשׁוּקָא וּמְבַזּוּ לְמַלְכָא. הא דהוסיף לומר 'וְרָווּ' משום דחש כי יאמר לו המלך דמך בראשך אתה המשנה, איך תראה מבזים למלך ולא תעשה בם משפטים! לכך הוסיף לומר 'וְרָווּ' רוצה לומר הם משתכרים, וכפי הדת הנימוסית אין עושין משפט ודין לשיכור, ברם אמרי אינשי 'השיכור מדבר מן פקיחות הלב'.

(אסתר ג, ט) 'אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב לְאַבְּדָם וַעֲשָׂרֶת אֲלָפִים כִּכַּר כֶּסֶף אֶשְׁקוֹל' אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפָּנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שָׁעָתִיד הָמָן לִשְׁקוֹל שְׁקָלִים עַל יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִקְדִּימוּ שִׁקָּלַיהֶן לִשְׁקָלָיו. מקשים והלא שקלים של ישראל הם מאה ככר ושקלי המן עשרת אלפים ככר? ונראה לי בס"ד ברכה של ישראל היא (ויקרא כו, ח) 'וּמֵאָה מִכֶּם

רָבָּה יְרֻדּוּפוּ' נמצא כל אחד נחשב כמאה, לכן גם שקליהם כל אחד נחשב כמאה, והרי מאה ככר נחשבים כעשרת אלפים ככר.

דף יד.

(אסתר ג, יא) 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ' **מָשָׁל דַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְהָמָן לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם: לְאֶחָד הָיָה לוֹ תֵּל בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ.** נראה לי בס"ד דימה את המן לבעל החריץ שהוא מקום חיסרון, רמז שסופו נחסר ונאבד מן העולם בדבר זה, ודימה את אחשורוש לבעל התל, שהוא מקום גבוה ומסויים, כי אחשורוש נשאר בגובה מלכותו ומעלתו בדבר זה ולא נעשה לו חסרון.

גְּדוֹלָה חֶסְרַת טַבַּעַת יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְשֶׁבַע נְבִיאוֹת שֶׁנִּתְנַבְּאוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכֻּלָּן לֹא הֶחֱזִירוּם לְמוּטָב, וְאִילּוּ חֶסְרַת טַבַּעַת הַחֲזִירָתָן לְמוּטָב. נראה לי בס"ד דידוע שישראל נרמזו בגודל, וכל האומות נרמזו בארבע האצבעות, וכמו שהגודל מובדל משאר אצבעות, כן ישראל ראוי להם להיות נבדלים משאר אומות, כמו שנאמר (במדבר כג, ט) 'הֶן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב', ופרשתי בס"ד הֶן רמז לגודל שנקרא בלשון תורה 'בֹּהֶן' (ויקרא יד, יז) שהוא מובדל, ולכן בַּגּוֹיִם הרמוזים בשאר אצבעות לֹא יִתְחַשָּׁב. והנה הגדול לפעמים יהיה למעלה מן ארבע אצבעות וזה רמז כשישראל עושין רצונו של מקום, דכתיב בהו (דברים כח, א ובמדרש תנחומא שם) 'וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ', ולפעמים הגודל יהיה למטה מן ארבע אצבעות אם תהפך את היד, וזה רמז כשאין ישראל עושין עושין רצונו של מקום דכתיב בהו בתוכחה (דברים כח, מג) 'הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה', אבל כשחוזרים בתשובה יחזרו להיות למעלה במקום הגודל אשר באמת הוא עליון על שאר האצבעות, בהיות היד עומדת ביושר שאינה מהופכת.

ולפי האמור שהגודל הוא נקרא בֹּהֶן [57] בלשון תורה, שהוא תכונתו בהיות היד ביושר עומד עליון על שאר אצבעות, הנה מספרו עולה מספר מוּטָב [57], ולזה אמר **חֶסְרַת טַבַּעַת** שחזרו על ידה בתשובה **הַחֲזִירָתָן לְמוּטָב**, שחזרה למקום העליון, שהוא כְּבֹהֶן שמספרו מוּטָב אשר תכונתו הוא עליון בהיות היד ביושר.

ובזה רמזנו (תהלים קמד, יג) 'מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן אֶל זַן' והיינו שֶׁבְּבֹהֶן' [57] ימיני שעולה זַן [57], אל בֹּהֶן שמאלי שעולה זַן, ולכן ברכות העמידה הם ז"ן ברכות, ושם המשפיע הוא 'אל הוי"ה' [57] שעולה זַן והוא כמנין אוֹכֶל [57].

ועוד נראה לי בס"ד אומרו **הַחֲזִירָתָן לְמוּטָב**, דאמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה ג, כא)

חבב הקב"ה את כנסת ישראל וקראן בתי, ועוד חיבבן וקראן אחותי ועוד חבבן וקראן אמי. שנאמר (ישעיה נא, ד) 'הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וּלְאוּמִּי אֵלַי הַאֲזִינוּ' לְאֻמִּי כתיב, נמצא תואר הגדול והמשובח הוא מה שקראן בשם הָאֵם, שהוא תואר הגבירה, כי כן מלכות דקדושה נקראת בשם הָאֵם, כמו שכתוב בתקונים על פסוק (דברים כב, ו) 'וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים', וכל זה התואר של האם יהיה לישראל כשעושין רצונו של מקום ואם חוטאין יתהפכו אותיות תואר זה לשם אָמָה, שאז נקראים בשם אָמָה הָעִבְרִיָּה. והנה 'הָאֵם' הוא מספר מ"ו, ו'אָמָה' מספר מ"ו, אך האם הוא מספר מ"ו טב, ואמה מ"ו ביש, ולזה אמר הַסָּרַת טַבַּעַת הַחֲזִירָתָן 'לְמוּטָב' כלומר למ"ו טב שיצאו משם אָמָה שהוא מ"ו ביש וחזרו לשם הָאֵם שהוא מ"ו טב. ומה שהיה תיקונם על ידי הטבעת נרמז באותיות טַבַּעַת 'עת טב' כי יש עת לרעה לעוברי רצונו, ויש עת לטובה לעושי רצונו, ועל ידי הטבעת נעשה להם עת טב.

אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְשֶׁבַע נְבִיאוֹת נִתְנַבְּאוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא פְּחָתוּ וְלֹא הוֹתִירוּ עַל מָה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה חוּץ מִמִּקְרָא מְגִלָּה. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל דלא הוה ליה למימר אלא רק 'וְלֹא הוֹתִירוּ' אבל 'פְּחָתוּ' היכי סלקא דעתך? דהא גם במקרא מגילה לא מצינו פחת! ותירץ דיש לומר דגם פְּחָתוּ על ידי מקרא מגילה, שאסורין בהספד ובתענית עיין שם.

ויש להקשות בדבריו וכי התורה חייבה בתענית ביום י"ד באדר, וגם הספד אינו מן התורה? ונראה לקיים דבריו במקצת, בהיכא דנדר להתענות כך וכך ימים ואירע בהם פורים, דמן התורה חייב להתענות מכח נדרו, אך אחר שעשו אותו חכמים יום מקרא מגילה אינו מתענה, ונמצא בטל חיוב שנתחייב מדין תורה מכח נדרו.

ולי אנא עבדא נראה לי בס"ד משום דמבטלין עבודה ותלמוד תורה מפני מקרא מגילה כמו שאמרו בריש פרקין (דף ג.) תניא כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדן כולם מבטלין עבודתם, ובאין לשמוע מקרא מגילה, מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה עיין שם, ואף על גב דאיירי בהיכא דיכול לקיים אחר כך מצות עבודה, עם כל זה כיון דמבטלין לפי שעה ובאין לשמוע מקרא מגילה שייך בזה לשון 'פְּחָתוּ'.

והנה רש"י ז"ל מנה בכלל מ"ח את משה רבינו ע"ה, וקשה והלא החידוש הוא דאלו המ"ח לא פיחתו ולא הותירו על מה שכתב משה רבינו ע"ה בתורה, ואיך מונה אותו בכלל המ"ח? ועוד קשה אמאי לא מנה את נח שנכתבה נבואתו בתורה? ושם ועבר נמי היו נביאים ונכתבה נבואתם בריש תולדות אצל רבקה אמנו ע"ה, ואם נאמר אלו היו

קודם מתן תורה, הא מנה רש"י את אברהם יצחק ויעקב! ועוד קשה אמאי לא מנה את יהושע, ולא מנה את אלדד ומידד שהיו מתנבאים לדורות גם כן כמו שאמרו בסנהדרין דף י"ז שהיו מתנבאים על עסקי גוג ומגוג? ולמה לא חשב את אסף דאית ליה מזמורים בתהלים שיש בהם דברים לדורות שאמרם ברוח הקודש? וצריך עיון.

ומלבד כל זה יש להקשות בדברי רש"י ז"ל, שחשב בכלל המ"ח את האבות, והלא אברהם אבינו ע"ה ראה את זרעו יצחק ויעקב צדיקים גמורים וישמעאל ועשו לא חשיבי זרע, וכן יעקב אבינו ע"ה ראה כל זרעו צדיקים, ולא שייך גביה מאמר זה להחזירם למוטב, וכן לא שייך זה גבי שרה, ויש לומר בדוחק דלאו על כל מ"ח ושבע קאמר זה.

חוּץ מִמְּקֻרָא מְגִלָּה. עיין פתח עינים בשם ר"י ז"ל [ואף על פי שיש כמה תקנות וגזרות ואסורין דרבנן הנהו הוו סייג לתורה או למצוה או גדר לעבירה ואיכא אסמכתא דאורייתא דכתיב (ויקרא יח, ל) 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי'? הר"ן ורבינו ישעיה הגדול כתב שמקרא מגילה נראה שהוסיפו על התורה שחייבו קריאתה כמו התורה דכתיב והגית בו. לקוטי רבינו בצלאל כתבי יד]. וקשה לתירוצו והא איכא הפטרה דשבת דחיוב קריאתה מדרבנן ומברכין עליה? ונראה לי דתיקון זה הוה אחר חגי זכריה ומלאכי.

קְרִיאָתָהּ זוּ הִלּוּלָא. קשה לפי זה למה קורין ההלל בליל פסח, והלא קריאת ההגדה זו הילולא? ונראה לי דדוקא מגילת אסתר שהיא מן הכתובים תספיק במקום הלל שהוא כתובים, אבל הגדה כולה מדרש חז"ל, ומה שאמר בתוכה הלל אומרים אותו פסקי פסקי, **לכך צריך לגמור ההלל אחר תפלת ערבית.**

(**שמואל א'** א, א) '**אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם צוֹפִים**' **אָדָם הַבָּא מִשְּׁתֵּי רָמוֹת שֶׁצּוֹפוֹת זוֹ אֶת זוֹ.** נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל בשער רוח הקודש, דהנביאים הם משני מוחין חו"ב [חכמה ובינה] דאימא אשר בז"א [בזעיר אנפין] יעוין שם. וידוע כי חו"ב כחדא נפקין וכחדא שריין, ולזה אמר שְׁתֵּי רָמוֹת שֶׁצּוֹפוֹת וְרוֹאוֹת זוֹ אֶת זוֹ ובשער הגלגולים דף מ"א ביאר רבותינו ז"ל המאמר באופן אחר, והתורה 'כְּפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע' דגם מה שביארתי יבא נכון בעז"ה.

אָדָם הַבָּא מִבְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹמְדִין בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמַאן נְנָהוּ? בְּנֵי קֹרַח. פירוש המשיך אש ממקום גבוה ועליון לאותו מקום ודחה ממנו אש גיהנם, ולכך קרי לאותו מקום 'רוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם'.

או יובן למעלה מן אותיות 'עוֹלָם' בערך המספר הם אותיות 'מן פז' רמז שהגבורה ששלטה בהם לאבדם נעשית פז כי נמתקה.

וּבְשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד [מֹשֶׁה] נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹרָה! עָמַד אָבִיהָ וְנָשְׁקָה עַל רֹאשָׁהּ, אָמַר לָהּ: בִּתִּי נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתֵךְ. נראה לי בס"ד טעם לנשיקה וטיפוח שעשו על ראשה, על פי מה שאמר מהר"ן שפירא ז"ל דמ"ם סתומה רומזת לגלות, וביציאת מצרים נפתחה מעט ונעשית מ"ם פתוחה ונגאלו, ולעתיד תפתח לגמרי באלכסון ותהיה שני דלתי"ן יעוין שם. ולכן כשנתנבאה על הגאולה ראו שסוף שמה שהוא מ"ם סתומה רומז על הגלות, וראש שמה שהוא מ"ם פתוחה רומז על גאולה לכך נשקוה בראשה, לרמוז על מ"ם פתוחה שבראש שמה, שרומזת לגאולה שתתקיים, ואחר כך כשראו סימן להשתקעות בגלות שהוא מ"ם סתומה, עשו לה טפוח בראשה, להורות דמ"ם פתוחה שבראשה נעשית סתומה שנסתם הפתח שלה.

דְּבוֹרָה, דִּכְתִיב (שופטים ד, ד): 'וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת' **מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה פְּתִילוֹת לַמִּשְׁכָּן**. מקשים למאי אצטריך להביא האי דרשה דלפידות, והלא מפורש בכתוב 'וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה'?

ונראה לי בס"ד על דרך מה שכתב הרב פתח עינים בשם מהר"א נחום ז"ל גבי מרים, דסלקא דעתך דאיכא תרתי מרים הנביאה, ולהכי כתיב (שמות טו, כ) 'אֲחוֹת אַהֲרֹן' לאפוקי האחרת, כמו שאמרו בשני יוסף בן שמעון דנותנים סימן יעוין שם. וידוע דאמרו רבותינו ז"ל למה זכתה דבורה לנבואה? בשביל שהיתה עושה פתילות עבות למשכן! ולפי זה אם היה מביא הוכחה מן הפסוק בלבד, היינו אומרים דאיכא תרתי דבורה נביאה, ולכך נקיט בזו 'אֵשֶׁת לַפִּידוֹת' לסימן.

ולפי זה הוה קשיא לן דנמצא אייתור נביאות והוה ליה שמונה, ואמאי קאמר שבעה? לכך הביא האי דרשה דקאמר 'מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה פְּתִילוֹת לַמִּשְׁכָּן' דקשיא ליה דהוה ליה למימר 'אֵשֶׁת בָּרָק' כי באמת דבורה היתה אשתו של ברק, וכאן מזכירו בשם בָּרָק בֶּן אֲבִינֹעַם ולמה הזכירו בשם לַפִּידוֹת? אלא מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה פְּתִילוֹת לַמִּשְׁכָּן! ואין כונת הפסוק לומר שבעלה שמו לַפִּידוֹת אלא בא הכתוב לומר הטעם שהיתה אשה נביאה שזכתה לנבואה, היינו בשביל שהיתה 'אֵשֶׁת לַפִּידוֹת' רוצה לומר בעלת לפידות, כמו שנאמר (משלי לא, י) 'אֵשֶׁת חַיִל' שהוא רוצה לומר 'בַּעֲלַת חַיִל'. ואם כן השתא אין לנו להוכיח מן הכתוב שיש תרתי דבורה נביאה, ונקיט בהא אֵשֶׁת לַפִּידוֹת לסימן, דבאמת לאו נקיט לפידות לסימן, אלא נקיט לה טעם למה שזכתה לנבואה אף על פי שהיא אשה, ואם כן שפיר קאמר שבעה נביאות הוו, כי דבורה נביאה חדא הוי ולא שתים.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד הקושיא הנזכר דהוצרך להביא דרשה דפתילות, והוא דאיתא בגמרא (סוטה מו:) על פסוק (מלכים ב' ב, כג) 'וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר' דסלקא דעתך

לאו נערים ממש אלא שהם מן עיר ששמה נעורן, וכדאמרן בפסוק (מלכים ב' ה, ב) 'וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה', ומקשינן קרי לה נַעֲרָה וקרי לה קְטַנָּה? ומתרצינן דהיתה מן קרתא דשמה 'נעורן' ועל שם עירה קרי לה נַעֲרָה יעוין שם, ולפי זה גם כאן ליכא הוכחה מן הכתוב לבדו דהיתה דבורה נביאה, דשמא היתה מן עיר ששמה נוֹבֶה שהיא נוב עיר הכהנים, שנקראת נוֹבֶה, דכתיב (שמואל א' כא, ב) 'וַיָּבֹא דָוִד נֹבֶה אֶל אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן' וכן אמר עוד (שמואל א' כב, ט) 'רָאִיתִי אֶת בֶּן יִשַׁי בָּא נֹבֶה', ועל שם העיר נובה קראה אשה נביאה, כמו דאמרינן קראה נַעֲרָה על שם עיר 'נעורן' ואין הכונה של נְבִיאָה לשון נביאות ולעולם לא היתה בעלת נבואה!

ואף על גב דהתם גבי נַעֲרָה מצא דקדוק לפרש לאו נַעֲרָה ממש משום דכתיב נמי קְטַנָּה, הכא נמי יש דקדוק לפרש על שם עירה, משום דלא שכיח כל כך שתהיה אשה בעלת נבואה, ועוד דלא קאמר 'דְּבוֹרָה הַנְּבִיאָה' כדנקט גבי מרים וגבי חולדה, על כן יש מקום לפרש דלאו נביאות הוא אלא על שם עירה נובה קראה נביאה ולכך הוצרך להביא האי דרשה ד'אֵשֶׁת לַפִּידוֹת' דקאמר 'מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה פְּתִילוֹת לַמִּשְׁכָּן' וקשה מהיכא משמע ליה הכי? אלא נראה דמשמע ליה מדלא כתיב 'אֵשֶׁת בָּרָק' דבאמת ברק היה בעלה של דבורה, והכתוב קורא אותו בשם בָּרָק, ואמאי קראו בשם לַפִּידוֹת? אלא ודאי האי 'לַפִּידוֹת' לאו שמא דגברא הוא, אלא רוצה לומר 'פְּתִילוֹת' שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה פְּתִילוֹת לַמִּשְׁכָּן, והכי קאמר אשת לפידות רוצה לומר בעלת הפתילות, כמו אֵשֶׁת חַיִל, וקשה מה שייכות לדבר מצוה זו של הפתילות כאן לקראה על שם הפתילות? ועוד וכי לא היה לה עוד מצוה אחרת לקרות שמה עליה? אלא ודאי האי נְבִיאָה דקאמר כאן אינה שם העיר אלא הוא לשון נביאות, ובא הכתוב ללמדך טעם שזכתה להיות נביאה בשביל מצות הפתילות, שאמר לה הקב"ה את נתכוונת להרבות אורי, אף אני ארבה אורך ביהודה וירושלים כנגד י"ב השבטים (ילקוט שמעוני שופטים מב, ד'), ואם כן שמעינן דדבורה היתה נביאה ממש.

ולפי זה מובן נמי מה שהוצרך להביא עוד דרשה ד'תַּחַת תֹּמֶר' (שופטים ד, ה) דאמר רבי שמעון בן אבשלום: משום יחוד, והיינו לחזק עוד ההוכחה שלו דמפרש נְבִיאָה היינו נבואה, ולאו על שם העיר נוֹבֶה, והוא ממה שמצינו שהכתוב משבחה במעלה זו שהיתה יושבת תַּחַת תֹּמֶר משום יחוד, דבא הכתוב לתת טעם שני על אשר זכתה לנבואה, בשביל שהיתה עושה חסידות בענין הצניעות, דהא סבירא ליה להטור ז"ל (טור אבן העזר סימן כב) אין איסור יחוד מן הדין אלא דוקא עם תרי ופריצי אבל עם תרי וכשרי מותר להתיחד, ועל כן תקשי למה ישבה תחת תומר משום יחוד, והלא בעלי הדין שבאים אצלה הם תרי

שהם תובע ונתבע? אלא ודאי חששה משום מדת חסידות, וכיון שהיתה צנועה במידת חסידות לכך זכתה לנבואה, דאמרו רבותינו ז"ל (סוטה י:) בשכר הצניעות זוכין לנבואה, וכמו שאמרו גבי תמר בשביל שהיתה צנועה זכתה שיצאו ממנה נביאים, דאמר מר אמוץ ואמציה אחים הוו.

ואם תאמר אין כאן מדת חסידות כדי שתאמר שבעבור צניעות יתירה שהיה לה זכתה לנבואה, דאף על גב דבתרי ליכא איסור יחוד מן הדין מכל מקום עם תרי ופריצי איכא איסור יחוד, ולכך ישבה תחת תומר דחוששת אולי יעלו אליה למשפט תרי דפריצי? לכך הביא דרשה השנית דדבר אחר, מַה תָּמָר וָה אֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד אַף יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא הָיָה לָהֶם אֶלָּא לֵב אֶחָד לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם, אם כן שמע מינה כולם היו כשרים ולא הוה בהו פרוצים, ואמאי ישבה תַּחַת תֹּמֶר? משום יחוד, דהא כל העולים למשפט מוכרח שיהיו שנים שהם תובע ונתבע, אלא ודאי חששא משום חסידות! וכיון דעשתה חסידות בצניעות לכך זכתה לנבואה הרי הכתוב הגיד בזה טעם שני לזכייתה בנבואה, ואם כן שמע מינה האי נְבִיאָה הוא נבואה ממש ולאו על שם העיר נוֹבָה.

דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן. נראה לי בס"ד שְׁמָא גָּרִים כי קֶרֶן מספרו 'אלף' דנו"ן מנצפ"ך בת"ש [700], ומספר אלפים מורה על ברכה עליונה דאצילות, שהוא כנגד אלפים, וזהו שנאמר (שיר השירים ח, יב) 'הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה' שנמשחת בקרן שמספרו אלף, ולזה אמר דוד המלך ע"ה (שמואל ב' כב, מד) תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם, 'תִּשְׁמְרֵנִי' [1000] מספר אלף, שעל ידי שנמשחתי בקרן שהוא מספר אלף תִּשְׁמְרֵנִי, וזהו שנאמר (תהלים קלב, יז) 'אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד' רוצה לומר קרן ולא פך, ולכן 'עָרַכְתִּי נֵר' מלכותו 'לִמְשִׁיחִי' עד זמן ביאת משיחי.

אָדָם צָר צוּרָה עַל גַּבֵּי הַכֹּתֶל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַטִּיל בָּהּ רוּחַ וּנְשָׁמָה, קְרָבַיִם וּבְנֵי מֵעַיִם. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל אמאי לא הזכיר ידים ובשר ועצמות? עיין שם. ונראה לי כי הפלא הגדול הוא בבריאת דבר חלול תוך גוף חלול כי הצר צורה בכותל אינו יכול לצייר דבר חלול.

וְאַמְרִי לָהּ פַּתְיָא אַכְמָא. פירש בערוך 'כלי שחור' ולפי פשוטו קורין ליפה ביותר בשם 'שחור' להעביר עין הרע. ובשער הגלגולים דף מ"ד מנה את רב עינא סבא ואת רב עוירא סבא מצדיקים שהם משורש זיהרא עלאה דאדם הראשון, שהם חנוך ויוסף הצדיק ע"ה עיין שם, ולפי זה רב עינא סבא ורב עוירא סבא היו יפים ביותר מצד השורש שלהם, כאשר מצינו יופי גדול ביוסף הצדיק ע"ה, וברבי ישמעאל בן אלישע ע"ה.

דף יד:

דָּמִים תַּרְתֵּי מַשְׁמַע. הקשה הרב פתח עינים ז"ל אמאי לא דרשו 'דמו ודם זרעיותיו' כמו שאמרו (משנה סנהדרין ד, ה) בפסוק (בראשית ד, י) 'קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ' גבי הבל יעוין שם. ונראה לי בס"ד דנבל היה עיקר שהיה גדול בשנים ולא הוליד ולא שייך גביה דם זרעיותיו.

מְלַמֵּד שֶׁגִּלְּתָה אֶת שׁוּקָהּ וְהָלַךְ לְאוֹרָהּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת. הדבר ברור דלא היתה זאת אורה טבעית, כי דרך טבע אין אורה יוצאה אלא מן שמש וירח וכוכבים והאש, אבל מיופי אדם אינו יוצא אור, וכאשר עומד בחושך אינו ניכר היופי שלו אפילו משהו וכמו אבן טובה שאינה ניכרת בחושך! אך הענין היא כאן כמו שהיה בבת שבע שהיתה רוחצת על הגג במקום המוקף מחיצות וסתום כראוי, ובא שטן ואדמי כצפור ועשה נקב במחיצה כדי שיראנה דוד המלך ע"ה ויתאוה לה, וכן עשה באביגיל שהיא במחשך הלילה גילתה שוקה בחושך לאיזה צורך, ובא שטן והזריח אור גדול עליה כדי שיראנה דוד המלך ע"ה ממרחק ד' פרסאות בגילוי שוק, ויתאוה לה, שרצה להכשילו ולא עלתה בידו, וראיה זו לא היתה טבעית אלא מעשה שטן!

ומה שאמר '**הַשְׁמִיעִי לִי**' לא רצה שיזדווג עמה באותו שעה ממש, אלא כונתו שיזדווג עמה באותו לילה אחר שיהרוג את נבל, שאז תהיה פנויה, וכמו שכתב הרי"ף ז"ל, וכמו שכתב מהרלב"ח [רבי לוי בן חביב] ז"ל בתשובה סימן קכ"ו יעוין שם, ולכן לא אמר לו אחר כך שהצלתיני מן גילוי עריות, דבאמת לא היה רוצה שיבא עליה בעודה ערוה, ואפילו איסור נדה לא הוה, דידע שהיא טהורה, ומה שאמר לה 'בְּדָמַיִם' (שמואל א' כה, לג) דחד מנייהו דם נדה לאו דם נדה הוא אלא דם חימוד קרי ליה דם נדה.

(**שמואל א' כה, לא**) '**וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לִפּוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לַאדֹנִי' מִכָּלָל דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי, וּמַאי נִיהוּ? מַעֲשֶׂה דְּבַת שֶׁבַע**. יש להבין מהיכא משמע דבאה לרמוז על בת שבע? ונראה לי בס"ד דדייק לה מדכתיב תרתי פּוּקָה וּמִכְשׁוֹל, והיינו דאמרו רבותינו ז"ל (עבודה זרה ד:) לא היה דוד ראוי לאותה מעשה דבת שבע אלא שבא להורות תשובה ליחיד, נמצא שענין בת שבע לא נחשב לו לחסרון ולגרעון אלא אדרבה להועיל הוא נעשה. ומקשים מנא ליה דלא הוה ראוי לאותה מעשה ורק נעשה לתועלת ללימוד כח התשובה? ותירץ הגאון מהר"י ז"ל דאמרו רבותינו ז"ל (יומא לח:) כיון שעברו רוב ימיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא דכתיב (שמואל א' ב, ט) 'רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר' ודוד המלך ע"ה בזמן ענין בת שבע כבר עברו רוב ימיו, וכיון דלא חטא אין ראוי שיחטא, אלא צריך שהקב"ה ישמור אותו בזה, וכיון דלא שמרו, שמע מינה דחפץ ה' הוא ללמד בזה כוחה של תשובה ליחיד, עד כאן דבריו. והנה כל זה המונח הוא יהיה אי אמרינן שלא חטא קודם ענין בת שבע

כלל, אבל אם היה חוטא ח"ו באביגיל נסתר הכלל הזה, ואז גם בענין בת שבע ילכד ח"ו דלית עליה התנצלות זו דלא היה ראוי לאותה מעשה, ולכן אמר לו אביגיל 'וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב' פירוש אם תחטא תפסיד בתרתי, חדא חטא זה, ושנית חטא ענין בת שבע, דאז לא ישאר לך התנצלות, כי משום דחטא זה הוא קודם שעברו רוב ימיך ובטל הכלל הנזכר אשר עליו בנוי הזכות שלך.

ואגב אורחין נראה לי בס"ד מה שאמר לשון פּוּקָה, על פי מה שכתבתי בס"ד במקום אחר שהצדיק השומר בריתו נקרא קופה של בשמים, וכמו שאמרו בגמרא (גיטין סז.) על רבי אלעזר בן עזריה קופה של בשמים והטעם כי השומר בריתו נקרא קדוש, ואמרו בגמרא (שבת קד.) קוף מלא הוא קדוש, גם השומר בריתו מאירה אות ה"א אחרונה בעטרה שלו, ולכך נקרא 'קופה' שהיא תיבה מורכבת בשתים, והיא קוף ה', כי קדוש הוא קוף מלא, וכמו שכתוב בקהילת יעקב ז"ל, ועל כן מאחר שהצדיק השומר בריתו נקרא קופה שהוא קוף ה', לכך חטא בברית קודש נקרא פּוּקָה, שהוא הפוך אתוון ד'קוּפָּה' ולכך אמרה לו 'וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה'.

וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִרְמְיָה, הֱיוֹת מִתְנַבֵּא אִיהִי. מקשים והלא דבר הנבואה הוא שלוח מאת ה', ומאי הוה ליה למעבד אם השם יתברך שלח עמה דברים להתנבאות? וכי הנביא יכול לכבוש נבואתו?!

ונראה לי בס"ד דאין הנבואה שורה על האדם אלא אם כן יעשה תחילה הכנות וכונות הצריכים לזה, ולכן יש לנביאים רב ומלמד, וכמו שכתב מהרח"ו [מורנו הרב רבי חיים ויטאל] ז"ל בשערי קדושה יעוין שם, על כן מוכרח דחולדה עשתה בידים כונות ויחודים כדי שתשרה עליה רוח נבואה, ולכך מקשו איך תעשה כך במקום דקאי ירמיה.

וְיֹאשִׁיָּה גּוּפֵהּ הֵיכִי שָׁבֵיק יִרְמְיָה וּמְשַׁדֵּר לְגַבֵּהּ? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא: מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת הֵן. קשה וכי הוא רוצה שתאמר דבר אחד מדעתה, ומאי מהנייא רחמנותה? והלא לא תוכל להוסיף או לגרוע אות אחת! ונראה לי בס"ד מחמת דרחמניות הן, אם יראו ברוח הנבואה דברים רעים, ימסרו עצמן לבטל הגזרה על ידי תפלה ועסק התורה בכל כוחן.

אָמַר רַב נַחְמָן: לֹא יָאֳה יְהוֹיָרִיבוּתָא לְנָשֵׁי. קשה וכי לאינשי מי יאה? ונראה לי בס"ד הכונה אף על גב דמצינו דחשו הנביאים לכבוד הנבואה להראות קצת יהורתא, דאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פרשה עא) פנחס לא רצה לילך אצל יפתח בשביל כבוד הנבואה, וכן ישעיה הנביא ע"ה לא רצה לילך אצל חזקיהו המלך ע"ה בשביל כבוד הנבואה, מכל מקום לנשי שהם נביאות לא יאי למיעבד אפילו המקצת כלל.

ומה שקראם זיברתא וכרכשתא בתרגום של שמותם ולא קראם בשמותם, כיון לשבחי זיברתא 'זי ברתא' היינו ז"י מספר טוֹב [17], וכרכשתא 'כרך שתא' שהיתה בקיאה בתורה שבעל פה, שהיא ששה כרכים כלומר ששה סדרים.

שְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְהֵם כֹּהֲנִים יָצְאוּ מֵרָחָב הַזּוֹנָה. נראה דיהושע לא הביא ממנה אלא בנות, ולקחו אנשים משבטם כדי שלא תסב נחלה ממטה למטה, והבנות של הבנות נשאו אנשים מזרע אהרן הכהן ע"ה, ויצא מהם ח' נביאים שהם כהנים.

ונראה לי בס"ד לרמוז בשם רָחָב שהוא אותיות ח' רב, שיצא ממנה ח' אנשים שכל אחד הוא רב בנבואה ובתורה. ולמאן דאמר יחזקאל הנביא ע"ה הוא בן ירמיה הנביא ע"ה, ומאן דאמר מלאכי הוא עזרא בן שריה, לא סבירא ליה שיצאו ממנה ח', דלדידיה הוו טפי משמונה.

מִינִי וּמִינָךְ תִּסְתַּיֵּם שְׁמַעְתָּא דְּאִיגַּיְּירָא וְנָסְבָה יְהוֹשֻׁעַ. הנה מפורש בשער הגלגולים (דף מה:) כי לעוצם גדולת נשמתה היתה ראויה ליהושע עיין שם. ונראה לי הואיל והיתה גיורת וכל נפשות הגרים הם בסוד המלכות, לכך נשאה יהושע שהוא סוד המלכות, כי פני יהושע כפני לבנה.

בְּנֵי לָא הַווּ לֵיהּ, בַּנְתָּן הַווּ לֵיהּ. נראה לי בס"ד הטעם להורות כי פני יהושע כפני לבנה (בבא בתרא עה.) שהיא נוקבא, אבל משה רבינו ע"ה שהוא סוד חמה לא הוליד אלא שני בנים זכרים דוקא.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם דלא הוו ליה אלא רק בנות, להורות כי בימיו היה לישראל בעולם הזה דין בת דאית לה עישור נכסי בלבד, לכך לא ירשו בימיו אלא רק שבעה עממין, שהם עישור מן שבעים אומות, אבל לעתיד יהיה להם דין בן שיורש הכל.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שכתוב בחומת אנך בשם מהרח"ו [מורנו הרב רבי חיים ויטאל] ז"ל, דרחב היתה גלגול אשת פוטיפר, ויהושע היה גלגול יוסף הצדיק ע"ה ולקחה לאשה, וכתב שם שבזה ניחא מאמר רבותינו ז"ל (בראשית רבה פה, ב) שאמרה ליוסף הצדיק ע"ה שהיא רואה באצטגנינות שלה שהוא נזקק לה ובאמת ראתה על גלגול השני ולא ידעה, עד כאן דבריו יעוין שם, וידוע שיוסף הצדיק ע"ה לא הוליד בנות ולכך יהושע שהיה גלגולו הוליד בנות דוקא להשלים מה שחסר בראשונה.

ועל פי זה פרשתי בס"ד רמז הכתובים ביהושע (יהושע ה, יג) וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּיְרִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וכו' וַיֹּאמֶר שַׂר צְבָא ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ שַׁל נַעֲלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן, ונראה שרמז לו המלאך דבר אחד לפי דרכו בענין נשואי רחב, שהיתה גלגול אשת

פוטיפר, והוא היה גלגול יוסף הצדיק ע"ה, ובגלגול הקודם הוא נעל הפתח בפניה שלא רצה להזקק לה, ובא לרמוז לו עתה לא ינעול בפניה אלא ישאנה, כי אדמת קודש היא בגלגול זה.

וזהו שנאמר **וַיְהִי בַּהֲיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ** ששם יושבת רחב, **וַיִּשָּׂא עֵינָיו** וכו' **וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ**, רמז לו בחרב על 'רָחָב' שהיא בהפוך אתאן 'חֶרֶב' והראהו שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ, רמז לו שעתה נשלפה מכוחות הטומאה ונטהרה, ואמר לו **שַׁל נַעֲלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ** פירוש אבר התשמיש מכונה בשם 'רֶגֶל' וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בפסוק (שמואל ב' יא, ח) 'רֵד לְבֵיתְךָ וּרְחַץ רַגְלֶיךָ' ואמר לו מקודם נעלת וגדרת כנגד אבר התשמיש לבלתי תבא על אשת פוטיפר, אך עתה בגלגול זה תסיר אותו המנעול שעשית, ותפתח הפתח כנגד אבר התשמיש וקרב אליה, יען **כִּי** עתה זה **הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו** בזווג אדמת **קֹדֶשׁ הוּא**, שנטהרה ונזדככה מן הסיגים, **וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן** שלקחה לו לאשה.

דף טו.

אַרְבַּע נָשִׁים יְפֵיפִיּוֹת הָיוּ בָּעוֹלָם: **שָׂרָה רָחָב וַאֲבִיגַיִל וְאֶסְתֵּר**. נראה כונתו לשבחם לענין הצדקות דאף על פי שהיו יפיפיות גדולות היו צדקניות. ולמאן דמעייל וַשְׁתִּי בא להגיד עוצם הנזכר דאף על גב דושתי היתה מן יפיפיות שבעולם, עם כל זה נתן הקב"ה חן לאסתר יותר ממנה.

אך קשה הוה ליה למימר יָפוֹת ולמאי אמר יְפֵיפִיּוֹת? ונראה לי שבא לרמוז יופי כפול בתואר ובמראה, וכמו שנאמר (בראשית כט, יז) 'יְפַת תֹּאַר וְיִפַּת מַרְאֶה', ושוב ראיתי ביאור זה במפרשים ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד נקיט 'יְפֵיפִיּוֹת' יופי כפול בבחרותם ובזקנותם, שלא הכחישו יופיין מתחלה ועד סוף.

ובזה נתרצה קושיא אחרת דמקשין העולם, אמאי לא חשיב יעל ומיכל? ובזה ניחא, דכאן חשיב אותם שהיה להם יופי כפול שוה בזקנה ובבחרות, אך יעל ומיכל אף על גב דהיו יפות הרבה, קים להו לרבנן דבזקנותם נשתנה יופיים כדרך כל הארץ, ולא הוה בהו הפלאת הטבע הזה, שגם בזקנותם יופיים שוה כבבחרותם.

והנה התוספות הקשו אמאי לא חשיב חוה, דאמרו בגמרא דבתרא (בבא בתרא נח.) 'שרה בפני חוה כקוף בפני אדם'? ותרצו דלא חשיב אלא הנולדות. והגאון חיד"א ז"ל בשמחת הרגל בפסוק (תהלים קיח, כב) 'אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים', הביא תירוץ אחר דאף על גב דחוה היתה יפה מאד, מכל מקום אדם הראשון בעלה היה יותר יפה ממנה ולא נחשב יופיה לגבי דידיה כלום יעוין שם. ונראה דאשתמיט מנייהו דברי רבותינו ז"ל דאמרו חוה היה

יופיה יותר מאדם הראשון, עד שלא היה יכול להסתכל בפני חוה אשתו. ורבינו האר"י ז"ל נתן טעם לדברי רבותינו ז"ל אלו על פי הסוד בשער הכונות דרוש וא"ו דראש השנה דף צ"ו יעוין שם. ויש להדחק ולומר דהיה זה קודם החטא, אבל אחר החטא נתמעט יופיה מן יופי אדם הראשון, והיה הוא יפה יותר ממנה.

ולקושית התוספות נראה לי בס"ד על פי מה שאמר בגיטין (גיטין נט.) מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, והא הוה יהושע? הוה אלעזר! והא הוה אלעזר? הוה פנחס! והא הוה פנחס? הוה זקנים! והא הוה שאול? הוה שמואל, והא נח נפשיה כולהו שני קאמרינן! והא הוה דוד? הוה עירה היאירי והא נח נפשיה כולהו שני קאמרינן! עיין שם. ולכן גם הכא יש לומר קים להו לרבנן דאותם ארבע יפיפיות לא היה בדורם דומה להם, והיו יחידות בעוצם היופי, אך יעל ומיכל היו בדורם נשים יפות במותם, וכן בזמן רבקה הות רחל, ואף על גב דרבקה קודם כמה שנים כולהו שני בעינן ובסוף ימיה של רבקה הות רחל ובזמן שהיתה רחל היתה גם כן רבקה, ולכך לא חשיב להו אף על גב דנזכר בתורה בעוצם יופיין להדייא.

רָחֵב - בְּשָׂמָהּ זְנָתָהּ; יָעֵל בְּקוֹלָהּ; אֲבִיגַיִל בְּזִכְרָתָהּ; מִיכַל בַּת שָׁאוּל בְּרְאִיָתָהּ. נראה הכונה כשמזכיר שמה בדרך חיבה שידעה ומכירה ולבו נוטה אליה. ויעל היה לה קול נעים מאד ובעת שהיא מדברת יהיה לה חן יותר ביופיה מחמת קולה. ואביגיל היה לה יופי גדול אשר היודעה ולבו נוטה אליה כל עת שהוא זוכר אותה שהוא מצייר אותה בלבבו תתעורר בו תאות הזנות, וכל זה רק לאותם שלבם נוטה לנאוף. ומיכל לא היה לה יופי כאביגיל שתתעורר תאות הניאוף בלב המנאפים אפילו אם זוכרים אותה בלבבם אלא בראייתה ממש כי רק אם יראו אותה בחוש הראות אז פועלת הראיה תאות הניאוף ובודאי נשים צדקניות אלו היו מסתירות עצמן מעמא דארעא הנוטה לבבם לניאוף כדי שלא יבואו לידי מכשול ואם בהכרח יהיו נראין לפני אנשים כשרים לא יבואו אלו לידי מכשול.

(אסתר ד, א) 'וּמָרְדֳּכַי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדֳּכַי אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר **וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק זְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה**' **מַאי אָמַר**. יש להקשות בשלמא לגרסא דגרסי 'מַאי נַעֲשָׂה' לכך הביא זה על פסוק 'וּמָרְדֳּכַי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה' אבל לגרסא זו ד'מַאי אָמַר' הוה ליה למימר שאלה זו על פסוק 'וַיִּזְעַק זְעָקָה גְּדֹלָה'?

ונראה לי בס"ד דשאלה אין לה מקום דהא כתוב בעשו (בראשית כז, לד) 'וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה' האם שאול ישאלון מַאי אָמַר? וכן בישראל כתוב (שמות ב, כג) 'וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ' לא שאל מַאי אָמְרוּ? דזה מובן מעצמו דודאי אמרו קובלנא

על צרתם ורק כאן דקאמר 'וּמָרְדֳּכַי יָדַע אֵת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה' שמע מינה דהוא ידע דבר חדש שלא ידעו אחרים דהגזרה כבר נודעה לכל, וכן אמרו רבותינו ז"ל (תרגום שני והובא בפרש"י שם) בעל החלום הגיד לו.

ולכך שאל על זה החידוש שנודע לו דוקא ולא לאחר '**מַאי אָמַר**' האם גילה ופרסם מה שנודע לו בדברי צעקתו, או אם אמר דבר סתום? והשיב **רַב אָמַר**: **גְּבַהּ לִבּוֹ שֶׁל הָמָן מַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ** פירוש נודע לו דאחשורוש לא מכר אלא הזכרים הגדולים לפי חשבון עשרת אלפים ככר כסף, והוא זייף וכתב להשמיד את הכל גם טף ונשים ונמצא שזייף וצעק מר על הזיוף והעול אשר עשה המן, שבזה יש פתחון פה לטעון כנגדו ולסתור כל מעשיו מאחר שעשה בזיוף וכל דבטל מקצתו בטל כולו, וזהו שאמר גבה לב המן שהוסיף מלבו יותר ממה שעלה בלב המלך! **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**: **גָּבַר מַלְכָּא עִילָּאָה מִמַּלְכָּא תַּתָּאָה** פירוש ידע את כל אשר נעשה למעלה שקטרגו המקטרגים ונכתב גזר דין אך טען ואמר דמוכרח לבטל הגזרה אף על פי שהם חייבין יען כי עתה יאמרו הגוים גבר מלכא עלאה ממלכא תתאה ויהיה חלול השם בדבר, וכמו ענין טענה של משה רבינו ע"ה שטען (שמות לב, יב) לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם וכו', וכן אמר יהושע (יהושע ז, ט) וּמַה תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל.

ועל דרך הסוד נראה לי בס"ד 'גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה' פירוש לא השפיע התפארת שהוא מלכא עילאה במלכות שהיא מלכא תתאה, ולכן היתה עת צרה לישראל.

(אסתר ד, ד) 'וַתָּבוֹאנָה נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר וְסָרִיסֶיהָ וַיַּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל הַמַּלְכָּה מְאֹד', **וַתִּתְחַלְחַל, רַב אָמַר שֻׁפְּרְסָהּ נְדָּה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר שֶׁהֵצְרָכָה לִנְקֵבֶיהָ**. קשה בין לרב בין לשמואל למאי הוצרך ללמדינו דבר זה במקראי המגילה שנאמרו ברוח הקודש?

ונראה לי בס"ד להגדיל הנס, יען כיון דפרסה נדה שראתה דם הרבה כמו שנאמר 'מְאֹד' אז כפי הטבע תכחיש יופיה באותו היום, כי אדמימות היופי יבלע בתוך גופה ולא יתראה בה אדמימות ועם כל זה היה לה חן גדול ביופיה לפני המלך שהושיט לה שרביט הזהב, וכן למאן דאמר הוצרכה לנקביה נמצא נעשה לה שלשול הרבה מדכתיב 'מְאֹד' וגם זה הרבוי מכחיש היופי, ועם כל זה נשאה חן רב ביופיה.

ועוד נראה לי בא להגיד שנעשה לה דבר זה בהשגחה מן השמים, שבזה לקחה הקליפה חלקה כעין חלק מים אחרונים, הן בפריסת דם נדה, הן בצואה של ניקוי הגוף, ובזה נשתתק כלב הנובח ולא עשה קטרוגים.

(אסתר ד, ה) 'וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ' **אָמַר רַב**: **הֲתָךְ זֶה דָּנִיֵּאל, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ הֲתָךְ? שֶׁחָתְכוּהוּ מִגְּדֻלָּתוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר**: **שֶׁכָּל דִּבְרֵי מַלְכוּת נֶחְתָּכִין עַל פִּיו**. נראה לי בס"ד

דלא פליגי אלא שמואל בא לפרש דברי רב כי יש פקיד על עניני חוץ בדבר המלכות הנוגע לבני המדינה, ויש פקיד על עניני המלך בביתו שקורין מאבי"ן ודניאל ע"ה היה תחלה בימי כורש ודריוש פקיד בשתי שררות אלו של פנימית הנקרא מאבי"ן ושל חוץ הנוגעין לבני מדינת המלך ושאר מדינותיו, ואמר רב שאחר כך חתכוהו מגדולתו, שלא הסירוהו מן השררה לגמרי אלא חתכו שררתו, מה שהיה שר בפנים ובחוץ. ובא שמואל לפרש שלא הוסר אלא משררה של לפנים הנקרא מאבי"ן, אבל עדיין דברי מלכות שהוא עניני חוץ נחתכין על פיו.

ועדיין צריך להבין מנא ליה לפרש זה על דניאל? ונראה לי בס"ד דייק לה מדכתיב 'וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ מְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ' דקשה למה ליה למימר 'וַתִּקְרָא' והוה ליה למימר 'וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ' כיון דאמר 'אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ' נמצא הוא מצוי אצלה ואין צריך לקראו מבחוץ? אלא ודאי דאף על גב שהעמידו לפניה אותה שעה לא היה עומד לפניה, אלא היה במקום אחר וקראה אותו. וקשה כיון דהדבר נחוץ לה מאד, למה לא שלחה הדברים למרדכי עם סריסים המצוים לפניה אותה שעה, עד שהוצרכה לקרוא להתך מבחוץ? אלא ודאי הֲתָךְ זֶה דָּנִיֵּאל ודבר סתר זה לא רצתה שיתגלה לפני סריסים שאינם ישראל, ולא האמינה אלא רק בדניאל קדוש אלקים, והוכרחה לקראו מבחוץ ולשלחו למרדכי שיגיד לה הנסתר הזה כי הבינה מדעתה דענין זה שעשה מרדכי הוא נוגע ליהודים ואיך תאמין באחר זולת דניאל.

מִכָּאן שֶׁאֵין מְשִׁיבִין עַל הַקַּלְקָלָה. עיין מהרש"א ז"ל, ולא היה צריך לזה דאפילו אם יחושו ליכא בהו האי מלתא דהם לא היו שלוחי מרדכי ואין דבריהם נקראים תשובה אלא הם שלוחי אסתר מחדש ובודאי דניאל עשה התנצלות לעצמו ובקש מאסתר שתשלח אחרים מטעם זה.

(אסתר ד, טז) 'וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי' **כְּשֵׁם שֶׁאָבַדְתִּי מִבֵּית אַבָּא כָּךְ אוֹבֵד מִמְּךָ**. אף על גב דכתבנו לעיל שהיה משמש עם השידה ולכן גם עתה תעשה ענין השידה, עם כל זה כיון דבגלוי היא הולכת מרצונה אליו היא נאסרת על מרדכי אף על גב דאינו משמש עמה. אי נמי היא חושבת שתבקש ממנו על דבר זה בעת שתראה ממנו מציאות חן ביותר מאד וחשבה שמא כשיראנה יבקש לשמש עמה ובעת תשמיש יגבר החן ביותר שאז תבקש ממנו על ההצלה ולא ישיב פניה, לכך חשבה שאם יבא לשמש עמה עתה לא תניח השידה במקומה שאם ישכב עם השידה מי יבקש ממנו בעת התשמיש שגובר החן מחמת גבר תאותו בה?!

מִדַּת בָּשָׂר וָדָם אָדָם שׁוֹפֶת קְדֵרָה וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לְתוֹכָהּ מַיִם. עיין רש"י ורד"ק בירמיהו. ונראה תלמודא הכא סמך על סוף הכתוב (תהלים קלה, ז) 'מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ' והעבים הם המקבלים המים כקדרה.

כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב, כב): 'וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי'. יש להקשות היכא משמע מהאי קרא? ונראה לי בס"ד דיש להקשות למה לא הלך מרדכי הצדיק ע"ה הוא בעצמו להגיד למלך? אך הענין כי ראה ברוח הקודש שדבר זה נעשה עתה כדי לאכול פירותיו בזמן אחר לעת הצורך ואם היה הוא בעצמו מגיד למלך ודאי היה משלם לו גמול טוב תכף ומיד ונמצא פרי הדבר הזה היה נאכל עתה ובאמת הוא ידע ברוח הקודש שצריך להיות שמור לעת רחוק, לכך התחכם שאסתר תגיד למלך ובודאי שיכתב בספר על שמו, אך המלך כיון שראה דבר זה יצא מפי אסתר תולה הצלתו בה ולא ישום לבו לדעת ולהבין מי הוא זה המגיד לאסתר כדי לשלם לו גמול טוב כי יטרד בשמחת הצלתו ולא יעלה בלבו אלא רק אסתר שהגידה לו דבר זה והצילתו מן הטוב אך מאחר שבספר נכתב על שם מרדכי כאשר הגידה אסתר בשמו, אז הוציא הדבר זה פריו לעת הצורך ונסתבב ממנו מפלת המן והצלת כל ישראל שנגאלו מצרתם ואיך יצא הפרי הזה שעשה גאולה לישראל אם לא היתה אסתר מגדת הדבר בשם מרדכי שעל ידי כך נכתב בספר בשם מרדכי ונמצא האומר דבר בשם אומרו יסובב מזה גאולה לעולם. ונראה שאותיות השם שמזכיר בפיו יהיו צינורות לקבלת השפע של גאולה.

נמצא למדנו מכאן שהאומר דבר תורה בשם אומרו מביא גאולה, וצריך להבין מה טעם יש בזה על דברי תורה? ונראה לי בס"ד דאם אומר דבר תורה ואינו אומרו בשם אומרו, זה יהיה מחמת גאוה שרוצה להתגאות בטלית אחרים שיחשבו העולם שדבר זה הוא המחדש אותו מדעתו, ולפי זה המדקדק לומר דבר בשם אומרו הרי זה מואס בגאוה ולומד תורה לשמה, לכן מדה כנגד מדה בזכות זה שלומד לשמה יטיל הקב"ה אות למ"ד שבו רמוז לימוד התורה בתוך אותיות 'גַּאֲוָה' אשר מאס זה האדם, ויהיה כאן צירוף 'גְּאוּלָה' ולזה אמר מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם.

או יובן בס"ד טעם לזה, כי ידוע התועלת שיצאה לבעל אותו דבר אם יאמרו דברי תורה משמו הוא שיהיו שפתותיו דובבות בקבר (בכורות לא:), ונמצא זה הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ בשביל טעם זה, יש לו אמונה בדברים הנסתרים שנעשים לצדיקים בקבר כי דברים אלו אינם גלוים אלא נסתרים, ורק נודעים לנו על פי הקבלה וזה המאמין בדברי קבלה שאין גלויים לעיני הכל הרי זה בעל אמונה, וידוע האמונה מקרבת הגאולה וכמו

שאמרו רבותינו ז"ל (מכות כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) 'וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה', והמאמין בדבר אחד מדברי קבלה הרי זה מאמין בכל, ולכן הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ שנמצא מאמין בדברי קבלה הנזכר מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם.

(אסתר ד, יז) 'וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר' **אָמַר רַב: שֶׁהֶעֱבִיר יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח בְּתַעֲנִית. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: דְּעָבַר עֲרַקוּמָא דְּמַיָּא.** הא דלא ניחא ליה לשמואל לפרש הכתוב כדברי רב שהוא מרווח טפי, כי באמת לכולי עלמא התענו ביום טוב. ונראה לי בס"ד דקשיא ליה למה מייחס זה למרדכי, והלא לא הוא לבדו התענה אלא אסתר וכל ישראל התענו, ואם קאי על הגזרה שגזר תענית לא ממנו יצאה גזירה זו תחלה אלא מאסתר יצאה שגזרה וצומו עלי וכו'? לכך ניחא ליה לפרש עורקמא דמייא עבר שדבר זה קאי עליה בלחודיה.

(אסתר ה, יג) 'וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי' מְלַמֵּד שֶׁכָּל גְּנָזָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע חֲקוּקִין עַל לִבּוֹ, **וּבְשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אֶת מָרְדֳּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ - אָמַר וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי.** נראה לי בס"ד הכונה שהיה לו כח הזכירה שיודע באוצר זה כך וכך תיבות יש בו ובכל תיבה כך וכך מיני כספים וזהובים יש פה וכן באוצר שני ושלישי ויותר וכן כך וכך אבנים טובות ומרגליות יש לו בבית גנזיו וזוכר משקל כל אחד ואחד מהם באופן שלא היה צריך לרשום כל זה בפנקס למשמרת, ואמר להם שזה כח הזכירה החרות על לבו איננו שוה לו כי בעת שרואה את מרדכי היהודי יתבלבל ויסתלק ממנו כח הזכירה שלא יוכל לזכור חשבון בית גנזיו כאמור ונרמז בתיבת 'זֶה' ראשי תיבות זכרון הנכסים או זכרון המנין.

זֶה בָּא בִּפְרוּזְבּוֹלִי, וְזֶה בָּא בִּפְרוּזְבּוֹטִי. נראה לי בס"ד **זֶה מָרְדֳּכַי בָּא בַּטַּעֲנָה שֶׁל פְּרוּזְבּוֹלִי,** שאם יוכיחו את מרדכי ויאמרו לו למה נתגרית בהמן וגרמת צרה לישראל? שאם היית קם מפניו ומשתחוה לו כשאר שרי המלך ועבדי המלך לא היה מתמלא חמה להצר את ישראל! הנה אז מרדכי יבא בטענה ותשובה להשיב על תרעומת זה שמתרעמים עליו דלאו משום כבודי מנעתי עצמי מלקום מפניו והשתחות לו אלא בעבור הפסד ממון עצום ורב שהייתי מפסיד בדבר זה יען כי אני אדון לו שנמכר לי וכל עושר שלו הוא שלי, ואם הייתי קם מפניו ומשתחוה לו הייתי מאבד זכות זה בידים! שאם אחר כך אבא לתבעו בממון מדין כל מה שקנה עבד קנה רבו יאמר אם אני עבדך איך תקום מפני ואיך תשתחוה לי? הרי אתה עשית דברים מוכיחין שאינני עבדך אלא אדון עליך! ועל כן הוכרחתי להזהר שלא אשתחוה לו וגם לא אקום מפניו. **וְזֶה הָמָן בָּא בַּטַּעֲנָה שֶׁל פְּרוּזְבּוֹטִי,** שאם יאמרו להמן למה עשית עול זה לכתוב לאבד נשים וטף, שאם האנשים חטאו כדבריך אלה הצאן מה עשו? אין זה אלא מרוע לב שכונתך להזיק בחינם כשור

נגח וכנחש ועקרב הנושכין בלתי הנאה! אז המן יבא להשיב להם תשובה בטענה זו של פרוזבוטי לומר היה מוכרח להשמיד את הכל להנאתו יען שיש למרדכי עליו טענה של מכירתו לעבד, וכל מה שקנה עבד קנה רבו ואם כן יבא יום ויתבע ממנו כל ממון שבידו ויעשהו עני! לכך רדף אותם לכלות הכל שלא די לו לכלות האנשים בלבד כי היהודים יורשים זה את זה ואם היה נשאר אשה אחת או טף אחד היו תובעין אותו ומענים אותו מכח ירושה, לכך הוכרח לגלגל כליה על הכל כדי שישאר קיים בממון שלו!

ובזה ניחא שהביא על זה דברי רב פפא דאמר דהוו קרו ליה 'עבדא דמזדבן בטלמי' והיינו אל תתמה למה חרד המן על ממונו כל כך מכח תביעה זו של מרדכי והלא עברו ימים הרבה אחר שובם מן המלחמה שהיתה בה המכירה ומרדכי לא תבע אותו כלל ונעשה משנה למלך וגם כן מרדכי שתק לו נמצא לא היה בדעתו לתבעו בדבר זה ומחל לו הדבר הזה וכאלו לא היה כלל, לכך הביא הא דרב פפא דאמר הוו כולהו אינשי קרו ליה הכי גם בזמן היותו משנה למלך אם כן דבר זה מפורסם בלשון כולי עלמא ונודע לכל וקלונו לא נשכח, ולכך חרד על זאת.

ונראה לי בס"ד הא דקרו עליה האי לישנא דטולמי, כי 'המן' מספרו 'טולמי' [95] ולכן היו מגנים אותו בטולמי הרמוזה בשמו, ונמצא נתחזק דבר זה בקולן של בני אדם ביותר עד שאין צריך להוציא מרדכי את השטר לתבוע בו, אלא קלא דאינשי בלבד מספיק לו וגבר ישראל!

דף טו:

עָתִיד הקב"ה לְהָיוֹת עֲטָרָה בְּרֹאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כח, ה) **בַּיּוֹם הַהוּא וְכוּ'**. נראה לי בס"ד דנרמז זה באותיות שהם למעלה מן אותיות 'צַדִּיק' שהם 'פג טץ' [182] שעולה מספרם קפ"ב, כמנין שבעה הויו"ת [26×7=182] של שבעה ספירות הבנין, שהם חג"ת [חסד, גבורה, תפארת] נהי"ם [נצח, הוד, יסוד, מלכות], שבכל ספירה יש הוי"ה אחת ובהם היא הנהגת העולם, וזה הרמז נרמז בראש צדיק אחד. ועוד יש רמז בראש צדיק שני שהוא גם כן מספר קפ"ב, שרומז אל שני שלובים של הוי"ה אדנ"י, ושל אדנ"י הוי"ה, שעולה מספרם קפ"ב [26+65+65+26=182]. וזהו שאמר עָתִיד הקב"ה לְהָיוֹת עֲטָרָה בְּרֹאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, שהם צדיק עליון וצדיק תחתון, שכל אחד יש רמז בראשו על שמותיו יתברך.

מַאי (ישעיה כח, ה) **'לַעֲטָרַת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה'? לְעוֹשִׁין צִבְיוֹנוֹ וּלְמַצְפִּין תִּפְאַרְתּוֹ.** פירוש רצונו כמו שכתב הערוך על מאמר מעשה בראשית (בראשית ב, א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם

וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם) לצביונם נבראו שהוא רוצה לומר לרצונם (חולין ס.). והכונה כאן דאין עושין המצות בשביל שהשכל מחייבם או מצד חיוב הנימוס ודרך ארץ אלא עושים לקיים רצון הבורא יתברך. ומה שאמר **לְמַצְפִּין תִּפְאַרְתּוֹ**, פירוש אין מצפין שילום שכר מן המעשים טובים לעצמן אלא מצפין תפארתו, שעל ידי מעשה המצות יתוקנו העולמות ויבנה בית המקדש ותתגלה מלכותו יתברך שזו היא תפארתו יתברך.

יָכוֹל לְכֹל? **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ישעיהו כח, ה): '**לִשְׁאָר עַמּוֹ**' **לְמִי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ כִּשְׁיָרִים**. פירוש אפילו הצדיקים שיודעים ערכם וערך מעשיהם הטובים שאין בהם ענוה גדולה שיהיו נבזים ונמאסים בעיני עצמן כמו שאמר הכתוב (תהלים טו, ד) 'נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס' לזה אמר תלמוד לומר לשאר עמו, למי שמשים עצמו כשירים, רוצה לומר עניו מאד, שנמאס בעיני עצמו שחושב עצמו כמו השיורין שהאדם משייר בקערה אחר אכילתו שהם נמאסין לכל ולא יאכלו השיורין אלא רק הפחותים שהם העניים והמשרתים שבבית או כמו שיורי פתילות ושיורי בגדים שהם דבר מועט שנזרקין ואינם חשובין כלום, כן זה הוא רואה עצמו נמאס ואין לו חשיבות כלל וזו היא ענוה גדולה.

וּ'לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט' (ישעיה כח, ה), **זֶה הַדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ**. פירוש יש דן דין אמת כדי שיתכבד ויתפאר בכך בעיני העולם שיאמרו זה דיין אמיתי וישר אשר לא ישא פנים! ונמצא זה אינו עושה לשמה. אך העושה לשמה הוא דן דין אמת בשביל האמיתות שצריך לאהוב האמת ולא בשביל שיכבדוהו.

(ישעיה כח, ה) '**וְלִגְבוּרָה**' **זֶה הַמִּתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ**. נראה לי בס"ד למעלה מן אותיות '**יֵצֶר**' יש אותיות '**קפט**' [189] שהוא מספר ג' פעמים ס"ג [63×3=189], רמז לתשובה עלאה שהיא בבינה ששם בחינת שם ס"ג [שם הוי"ה במלוי יודי"ן כזה: יו"ד ה"י וא"ו ה"י מספרו 63], שצריך האדם לעשות תשובה מעלייא לחטאים ולעונות ולפשעים, וכל תשובה מהם היא בסוד שם ס"ג, הרי ג' פעמים ס"ג מספר קפ"ט הנרמז למעלה מן 'יֵצֶר' וזהו **מִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ** שמתגבר לעשות שלשה מיני תשובה עליונה, הרמוזה באותיות שלמעלה מן יֵצֶר.

או יובן בס"ד, למעלה מן **יֵצֶר** יש אותיות **קטף**, כי יצר הרע קטף מן האדם חלקים מן נשמתו וצריך האדם להתגבר על אותו החלק שקטף היצר ממנו לחזור ולזכות בו, וזהו שאמרו **מִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ** שמתגבר ליקח אותו החלק הטוב שקטף ממנו היצר, שהוא רמוז למעלה מאותיות יֵצֶר.

(ישעיה כח, ה) '**מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה**', **אֵלּוּ שֶׁנּוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה**. יש להקשות למה קראם מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה, והוה ליה למימר עוֹשֵׂי מִלְחָמָה.?

ונראה לי בס"ד הכונה, למשל אתו בית שמאי ובית הלל ועבוד מלחמה זה בזה בדברי

תורה וסוף דבר מסקנתא דמלתא הוה כבית הלל ושקטה המלחמה, ואחר ששקטה אתו רבנן בדור אחר וחזרו ונלחמו באותה המסקנא זה אומר בכה וזה אומר בכה, נמצא אלו השיבו המלחמה למקומה, וגם באותו הדור הוה מסקנא דמלתא ושקטה המלחמה ואתו רבנן בדור אחר ופלפלו באותה המסקנא והשיבו המלחמה למקומה, וכן על זה הדרך ולכן קרי להו 'מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה' שֶׁנּוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בדור זה בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה שהיתה בדור שלפניהם.

אָמַר לֵיהּ: (**ישעיה כח, ז**) '**וְגַם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ**'. נראה לי דקאי זה על קטרוג שנהנו מסעודת אחשורוש, ששתו שם סתם יינם, ו'פָּקוּ פְּלִילִיָּה' קאי על קטרוג השתחויה לצלם שדינם לרדת לגיהינם ויהיו נידונין שם בצואה רותחת ולכן דריש אֵין 'פָּקוּ' אֶלָּא גֵּיהִנָּם כי 'פָּקוּ' מספר 'קָלוֹן' [186] שהוא דין צואה רותחת בגיהנם לעובדי עבודה זרה וכמו שאמרו על פסוק (תהלים פג, יז) 'מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן'.

גם עוד דריש 'פָּקוּ' על גיהנם ששם משכן הקליפה אשר תדמה עצמה כקוף בפני אדם וזהו 'פָּקוּ' בהפוך אתוון 'קוֹף' גם שם עומדין מלאכי חבלה שכל אחד נקרא 'אבן נגף' [186] כמנין 'פָּקוּ' וזהו פָּקוּ פְּלִילִיָּה שהדיינים שלהם שמדינים אותם שם הם פָּקוּ מספר 'אבן נגף'!

(**תהלים כב, ב**) '**אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי רָחוֹק מִישׁוּעָתִי דִּבְרֵי שַׁאֲגָתִי**'. **שָׁמָּא אַתָּה דָּן עַל שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְעַל אוֹנֵס כְּרָצוֹן**. נראה לי בס"ד כוונתה על כניסתה לבית הצלמים שנכנסה בשוגג שלא ידעה שיש שם צלמים כי מימיה לא נכנסה שם ולא ידעה זאת!

או יובן הכונה באה להמליץ טוב על ישראל בראותה שנסתלקה ממנה שכינה ביום זה שהוא יום תענית שלה שהתענית בשביל קטרוג סעודת אחשורוש שהיה על ישראל, ולכך המליצה טוב עליהם כי ודאי אלו שהלכו לסעודה הם המון העם ולא היו בעלי תורה ונאמר (ישעיה נח, א) 'וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם' דהמון העם נידונין כשוגגין מכח חסרון ידיעה וגם כי היו אנוסין מן תאות חומר היצר הרע שגברה בהם.

אֶחָד שֶׁהִגְבִּיהַּ אֶת צַוָּארָהּ. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל שהיושב בתענית נזון ממוחין דקטנות שהם שמות אלקים שרמוזים במספר תענית, ואין לו אורות דגדלות שהם הויו"ת, וידוע כי מוחין דקטנות הם בצואר, ולזה אמר שהגביה צוארה, דאף על פי שהיא היתה בתענית שאין לה אלא רק אורות דקטנות שהם שמות אלקים שהם בצואר, העלה אותה ממוחין דקטנות להיות נזונת ממוחין דגדלות גם באותו היום, ועל ידי כך הצליחה במעשיה.

(אסתר ה, ג) 'וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּמַה בַּקָּשָׁתֵךְ עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת וְיִנָּתֵן לָךְ'. נראה לי בס"ד אות וא"ו של מלכות אינו יוצא במבטא, ועל כן חצי הראשון של 'מַלְכוּת' הם אותיות מ"ל שהם מספר שני הגלות דחרבן בית ראשון וחצי השני הם אותיות כ"ת שבהם רמוז בנין בית שני שעמד ת"ק שנים, ולזה אמר **עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת** שהוא יעשה דבר שמקיים רמז חצי המלכות שרומז על חרבן וגלות להשלימו ולא כל המלכות שהוא חצי השני גם כן שרומז לבנין בית שני שלא יעשה דבר שיהיה בו קיום לבנין הבית ואף על גב דאיהו לא ידע מאי קאמר השר משים בפיו דברים אלו.

מַה רָאֲתָה אֶסְתֵּר שֶׁזִּמְנָה אֶת הָמָן?.. **אוּלַי יַרְגִּישׁ הַמָּקוֹם וְיַעֲשֶׂה לָנוּ נֵס**. נראה לי בס"ד הצלת ישראל בתתערותא דלתתא תהיה בנס הקרוב לטבע ולא יהיה בנס פלאי מאד אך הצלת ישראל באתערותא דלעילא תהיה בנס פלאי מאוד וכאשר היה ביציאת מצרים שהיתה באתערותא דלעילא, והיתה בנסים נפלאים ולכן אסתר היתה רוצה שלא יעשו השתדלות בתחתונים כדי שתהיה הצלת ישראל באתערותא דלעילא כמו שאמר הכתוב (ישעיהו סג, ה) 'וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי' ולזה אמר **אוּלַי יַרְגִּישׁ הַמָּקוֹם** רוצה לומר שתהיה ההצלה באתערותא דלעילא, **וְיַעֲשֶׂה נֵס** רוצה לומר הצלה בדבר פלאי שיהיה נקרא נס אצל הכל שלא יהיה דבר קרוב לטבע.

כְּדַי שֶׁיִּהֵא מָצוּי לָהּ בְּכָל עֵת. נראה לי הכונה כדי שיהיה לבו בטוח מצידה שלא יחוש על עצמו להכין לו בית מנוס לברוח אם יראה שמתעוררת עליו באיזה דבר.

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עֲדַיִן צְרִיכִין אָנוּ לְ'מוּדָעִי'. פירוש הטעם שלי שאמרתי בשביל שהיה מֶלֶךְ הֲפַכְפְּכָן, צריך להטעימו בטעם שאמר המודעי ד'קִנְאָתוֹ בַּמֶּלֶךְ קִנְאָתוֹ בַּשָּׂרִים' דחששה כיון דהמלך הפכפך אפשר שיהפכו אותו השרים בעצתם נגד הדברים אשר תדבר בהם ברעה על המן ולכך קנאתו כדי שישנאוהו ואז גם הם יחזקו דבריה ולא יניחו את המלך להתהפך ולחזור בו.

פַּחִים טָמְנָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סט, כג) 'יְהִי שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח'. נראה לי בס"ד **שי"ן** דשלחן במלואה היא אותיות **שני**, ואותיות **לח"ן** דשלחן הם מספר **פח** [88] נמצא בשלחן רמוז 'שני פח' ולכך הזמינתו שני ימים לעשות לו בהם שני פח.

ונראה לי הטעם בשני פח כי הם עשו תענית כדי לעשות בירור ניצוצי קדושה מן הקליפה להכניעה ולבטל כוחה לצורך השעה, והזמינה את המן שהיה עיקר בקליפה לתת בזה לסטרא אחרא מתנה מועטת, כדרך מתנת השעיר ביום הכיפורים וכדרך מים אחרונים.

מִבֵּית אָבִיהָ לְמָדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כה, כא) 'אִם רָעֵב שׂנַאֲךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם וְאִם צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם'. נראה לי בס"ד 'מִבֵּית אָבִיהָ' הוא שאול שהיה הגדול שבמשפחתה,

כשרצה להרוג את דוד המלך ע"ה, המתין עד יום ראש חודש שיבא אצלו לסעודה לאכול לחם על שלחנו ואז יהרגנו וטעמו היה גם כן על פי טעם זה שאמר הכתוב 'אִם רָעֵב שׂנָאֶךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם'.

אך רש"י ז"ל פירש שמעה התנוקות קורין כן ופירש **בני ידידי** כה"ר יעקב הי"ו כונתו לומר 'מִבֵּית אָבִיהָ' על מרדכי דכתיב (אסתר ב, ז) 'לְקָחָהּ מָרְדֳּכַי לוֹ לְבַת' ושמעה קול התינוקות שהיו בבית מרדכי אומרים פסוק זה 'אִם רָעֵב שׂנָאֶךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם' וסמכה לעשות על פי הפסוק הזה כדרך שסומכין על התינוק באומרם אליו 'פסוק לי פסוקך' עד כאן דבריו נר"ו.

רַבָּה אָמַר (משלי טז, יח) 'לִפְנֵי שֶׁבֶר גָּאוֹן וְלִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ'. נראה לי בס"ד דידוע המן נצלב על ידי שלשה עונות שנסדרו עליו בזה את זה, האחד מה שאמרה אסתר כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי וכו' (אסתר ז, ד), ועון זה לבדו לא היה בו סיפוק לגזור עליו צליבה אלא רק הועיל שבערה חמת המלך בו, אחר כך תכף נתגלגל עון והמן נופל על המטה שאמר לו הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת וכו' (אסתר ז, ח), וגם זה לא הספיק לעשות לו צליבה, אלא רק הבעיר החימה ביותר, אחר כך נזכר עליו עון שלישי אשר הגיד חַרְבוֹנָה: גַּם הִנֵּה הָעֵץ אֲשֶׁר עָשָׂה הָמָן לְמָרְדֳּכַי וכו' (אסתר ז, ט), ובזה נגמר דינו לצליבה שאמר תלוהו עליו, נמצא צליבתו נעשית בצירוף הזכרת שלשה עונות, וזהו שנאמר 'לִפְנֵי שֶׁבֶר גָּאוֹן' קרי בה 'ג' און' רוצה לומר נתגלגל ג' און עליו עד שנשבר לגמרי.

שְׁתֵּי אַמּוֹת הָיָה, **וְהָעֲמִידוֹ עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה**. נראה לי לפי זה הנס נעשה בעשרה אמות לרמוז זכות עשרת הדברות הגין.

ומאן דאמר על ט"ז הנס נעשה בי"ד אמות רמז זכות דוד [14] המלך ע"ה הגין, כי הוא היה סיבה לביאת מרדכי שלא הרג את שמעי, וכמו שאמרו חז"ל.

ומאן דאמר כ"ח הנס היה בכ"ו אמות כמנין שם הוי"ה שפועל בנסים למעלה מן הטבע.

ומאן דאמר כ"ד הנס היה בכ"ב אמות על ידי זכות כ"ב אותיות התורה.

ומאן דאמר ששים הנס היה בנ"ח אמות כנגד יחוד התפלה שהוא מספר ח"ן וכנגד מספר 'אזן' [58] ששמע הקב"ה תפלתם ונתן לה חן, וגם הוא מספר 'כבוד ה' [58] שנגלה כבוד ה' בדבר זה.

ומאן דאמר מאתים הנס היה בקצ"ח, כמנין ב' פעמים סגו"ל [198=2×99] שהוא סוד החסד שזכו לחסד באתגלייא וחסד באתכסייא.

והנה בודאי כל דברי חז"ל אמת, וכולהו הוו, דתחלה נמשך עד י"ב ואחר רגע קטן כממריה נמשך עד ט"ז ואחר רגע קטן נמשך עד כ"ד וכן על זה הדרך ונמצא נעשו בו

ששה נסים רמז שהגין זכות תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים. ולגרסת עין יעקב הם חמשה רמז לזכות תורה שבכתב שהיא חמשה ספרים.

עֲשָׂרָה מֵתוּ, **וְעֲשָׂרָה נִתְלוּ**, **וַעֲשָׂרָה מְחַזְּרִין עַל הַפְּתָחִים**. קשה למה לא הרגו וכלו את אלו העשרה? ועוד למה היה להם עונש זה של עניות ולא עונש קשה יותר שיהיו מצורעים או סומין?

ונראה דבלאו הכי יש להתפלאות למה הוצרך המן לספר לשר"ץ אשתו ואוהביו מספר בניו, וכי הם אינם יודעים כמה בנים יש לו? ונראה לי בס"ד כי המן היה מנאף עם נשי השרים בסתר והוליד ממזרים, ואלו העשרה היו ממזרים מנשים של השרים ולא היו מכירים בהם שר"ץ אשתו ואוהביו ולא שום אדם בעולם ואותה שעה גילה לאוהביו ולאשתו שכל כך הוא מוצלח בענייני שהוליד עשרה בנים ממזרים מנשי השרים הגדולים ושום אדם לא ידע בו ועודם הם קיימים והם פלוני ופלוני והגיד להם שהוא מצליח ברע שיעשה, ולכך חושב שגם ברעה שיעשה למרדכי יצליח!

ובזה מובן הטעם שהיו העשרה בנים אלה מחזירים על הפתחים, כי אלו העשרה היו חשובין בנים לבעלי אמותם שהיו שרים גדולים ועתה שגילה המן עליהם שהם בניו אז ידעו אותם השרים דאלו הם ממזרים ובני המן הם ואינם בניהם ואז גרשום מביתם ערומים והוכרחו להיות מחזירים על הפתחים כדי לאכול כי מי יפרנסם שנעשו עניים מרודים כי נתגרשו מביתם ערומים.

ובזה יתורץ בס"ד דקדוק אחר דחד אמר שהיו שבעים וחד אמר שהיו ר"ח והנה בודאי כל אחד מן החכמים היתה קבלה בידו מרבותיו על דבר זה. וקשה איך יהיו חולקים במציאות? ובזה ניחא דעל בנים הגלויים הנולדים משר"ץ אשתו ליכא פלוגתא, וכל דברים אלו קאי על אותם בנים הממזרים שהיו להמן מנשי דעלמא אשר גילה אותם באותו היום לאוהביו ולשרץ אשתו, וחד אמר דאותם שנולדו מנשי שרים הגדולים היו עשרה ומחזרים על הפתחים, וחד אמר שהיו שבעים מאלו הממזרים מחזירים על הפתחים ושניהם נראה שהם מודים שהיה לו ר"ח בנים ממזרים שגילה אותם באותו היום אך חד סבירא ליה שעשרה מהם דוקא היו מחזרים על הפתחים וחד סבירא ליה שהיו שבעים מאלו הממזרים מחזרים על הפתחים.

דף טז.

(**אסתר ו ב**) '**וַיִּמָּצֵא כָתוּב**', '**כתב**' **מִבָּעֵי לֵיהּ**? **מְלַמֵּד שֶׁשִּׁמְשִׁי מוֹחֵק וְגַבְרִיאֵל כּוֹתֵב**. הדבר יפלא כיון שהיו נקראין לפני המלך איך יוכל למחוק בפניו? ונראה לי על פי מה שכתב

רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל שבספר דברי הימים היו נכתבים כל הענינים בפירוש כמו שהם אך היה להם ספר אחד שהוא כמו מפתחות לספר דברי הימים הגדול שכותבים בו דברים קצרים דהיינו ענין פלוני ופלוני כתוב בדף פלוני וכן על זה הדרך, ובזה הספר של המפתחות היו קורין לפני המלך, אך שמשי היה יושב בחדר המלך לצד אחד ולפניו ספרי דברי הימים, והקורא קורא בספר המפתחות לפני המלך, וכשרואה מזכרת עניינים דלא שייך בהו דבר שנוגע למלך, אין אומר לשמשי לראות מה כתוב בספר דברי הימים בדבר זה, וכשרואה דבר שיש להסתפק בו שמא יש בו שייכות דשייכי למלך, הוא אומר לשמשי היושב לצד אחר שיראה ענין זה בדף פלוני מה יש בו דבר נוגע למלך, כך היו עושין כל אותה הלילה בשביל המהירות, וכשהגיע לדבר זה של בגתן ותרש היה קורא לפני המלך בספר המפתחות ענין בגתן ותרש כתוב בדף פלוני, אז צעק הקורא על שמשי שיראה בדברי הימים בדף פלוני מה כתוב בענין זה? ואז שמשי פתח וראה כתוב 'אֲשֶׁר הִגִּיד מָרְדֳּכַי' מה עשה בעודו רואה בספר במקומו מחק במהירות שם 'מָרְדֳּכַי' כדי שלא יראה המלך שמרדכי הגיד ואז הביא את הספר לפני המלך לקרות הכתוב בו והנה תכף כשמחק שמשי בא גבריאל בדרך נס וכתב שם 'מָרְדֳּכַי'.

אָמַר לֵיהּ: סַגֵּי לֵיהּ בְּחַד דִּיסְקָרְתָּא. פירוש זה היקר וגדולה אשר אמרתי הוא אין לו הנאה מהם ואין לו חפץ בהם כי הוא אוהב ממון ואם תתן לו חדא דסקרתא או חדא נהרא טוב זה נחשב אצלו אלף פעמים על אותו היקר אשר אמרתי, והשיב עשה לו הא והא.

כְּיָון דַּחֲזָיֵיהּ מָרְדֳּכַי דַּאֲפִיק לְקַבָּלֵיהּ וְסוּסְיֵיהּ מֵיחַד בִּידֵיהּ, מְרַתַּת. יש להבין למאי הוצרך לומר סוסיא מיחד בידיה דמשמע מכח שהיה אוחז הסוס בידו נתפחד מרדכי, ומה שייכות יש לפחד מכח הסוס?

ונראה לי בס"ד דכתב הגאון מהר"י ז"ל, שהיה להם בחוקי מדי ופרס אם המשנה ישאר בזו השררה שבעים יום יהיה בידו כוחו של מלך להרוג בלא רשות המלך ובלא רשות הועד כל מי שירצה וכתב עוד דהמן נתלה ביום השבעים לשררתו וכמו שאמר הפייטן 'תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים' עיין שם (סוף הפיוט שנקרא 'זכור' ביוצרות לשבת זכור). והנה מרדכי קודם ששלמו שבעים יום להמן לא היה מפחד פן יהרגנו המן כי אי אפשר להרוג בלא רשות המלך ובודאי המלך לא יתן לו רשות להרגו בעבור אסתר כי המלך יודע דמרדכי היה האומן של אסתר והוא גידלה ומביתו לקחה המלך ורק היה מתיירא פן אחר שבעים יהרגנו בלתי רשות מן המלך, וכיון דאותו היום היה יום השבעים יש ספק אם אמרינן מקצת היום ככולו ויכול להרוג באותו היום בלא רשות או אם צריך שיעברו שבעים שלמים? וכשראה סוסיא מיחד בידיה, הכיר שזה היה סוס המלך שיש

בו סימן ידוע לכל ולכך נתפחד מרדכי שמא בא זה להרגו כי חשב שהוא בזה היום רכב על סוס המלך ומה ראה המן לרכוב בזה היום על סוס המלך? אלא ודאי המן חשב מקצת היום ככולו ויש לו כח בזה היום ככח של מלך להרוג בלא רשות, ולכך לחזק הדבר ולעשות סימן לכוחו זה רכב יום זה על סוס המלך, לומר יום זה יש לו כח ככח המלך ולכך כיון שראה סוסיא אחיד בידיה שהוא סוס המלך, נתפחד שמא בא עתה להרגו בלא רשות!

בְּזִמַּן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מָאן דְּמִנַּדֵּב מִנְחָה מַיְתֵי מְלֵי קוּמְצֵהּ דְּסוּלְתָּא וּמִתְכַּפֵּר לֵיהּ. אָמַר לֵהּ: אָתָא מְלֵי קוֹמְצֵי קְמְחָא דִּידְכוּ וְדָחֵי עֲשָׂרָה אַלְפֵי כִּכְּרֵי כָּסְפָּא דִּידִי. נראה לי בס"ד דידוע הטעם של הקומץ כדי למתק ה' גבורות מנצפ"ך כי בקומצו יש חמשה אצבעות כנגד ה' גבורות מנצפ"ך וידוע כי הנס שנעשה בצרת המן היה על ידי מיתוק ה' גבורות מנצפ"ך ולכן תיקנו חז"ל נוסח ברכת המגילה בחמשה לשונות של גאולה והם: הָרָב אֶת רִיבֵנוּ, וְהָדָן אֶת דִּינֵנוּ, וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ, וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ, וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ, ולכן זכה מרדכי לחמשה לבושי מלכות, וכמו שנאמר (אסתר ח, טו) 'וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחוּר וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן' ולזה אמר אתי מלי קומצא קמחא דידכו שיש בקומץ חמשה אצבעות למתק ה' גבורות מנצפ"ך ודחי עשרת אלפים ככר כסף ודא עקא שהחמשה דחי עשרה הרי זה נס פלא.

אָמַר לֵיהּ: קוּם לְבוּשׁ הֲנֵי מָאנֵי וְרַכּוּב הַאי סוּסְיָא, דְּבָעֵי לָךְ מַלְכָּא. הנה המלך לא רצה שיביא לו את מרדכי אך כך נזרק בפיו מן השמים יען דאותו היום בקש המלך שיבא מרדכי לפניו אחרי שנצלב המן והא דאוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה ולא הפסיקו באמצע התפלה, חשב ודאי עתה מתפלל בעצבון ואין תפלה בעצבון מתקבלת אך אם אפסיקו באמצע התפלה אז מוכרח שיחזור אחר כך ויתפלל שנית ואחר שישמע הבשורה טובה ודאי יתפלל בשמחה רבה ותהיה רצויה מאד.

אָמַר לֵיהּ: לָא יְכִילְנָא עַד דְּעַיְּלְנָא לְבֵי בְּנֵי. הא דלא המתין עד שישלח ויחפש אחרי הבעלים והאומנים, מפני שפחד שמא יחשוד אותו המלך שהוא הטמינם כדי לאחר הדבר, לכך בחר למהר הענין ולעשות הוא בעצמו לצאת מן החשד וגם חשב בזה ימצא חן בעיני המלך כי מרחיצו בעצמו בשביל כבוד בגדי המלך.

אי נמי ערב לו דבר זה להרחיצו הוא בעצמו כדי שבזה יהיה הוא למעלה מן מרדכי, ובפרט כאשר עושה לו מלאכה שקורין תדלי"ג ומטעם זה רצה לספר לו הוא בעצמו.

וְאַזִּיל וְאַיְתִי זוּגָא מִבֵּיתֵהּ. קשה למה לא שלח להביאו על ידי אחרים ונראה לי כי זה הזוג היה מוצנע אצלו, כי הוא הניחו בביתו בשביל שממלאכה זו עלה לגדולה, ולכך היה חביב אצלו, אך היה מצניעו שלא יכירו בו בני ביתו כי בושה הוא לו לומר שהיה ספר, ועוד לא רצה להביאו על ידי אחרים שלא ידעו אפילו בני ביתו שהוא רוצה לגלח את מרדכי.

גָּחִין וְסָלֵיק כִּי סָלֵיק, בָּעַט בֵּיהּ. יש להקשות בשלמא רחיצה וגלוח צריך להם אומן וכבר הסתירה אסתר האומנים והוכרח לעשות בעצמו, אך הרכיבה למה עשה בעצמו יביא כסא אחד ויעלהו עליו או יקרא לאחד מן העומדים להיות גחין ויהיה סליק עליה?

ונראה לי בס"ד בחר בכך כדי שלא יעשו לו עלילה אחר כך לומר חיסר דבר מאשר אמר כי הוא אמר למלך והרכיבוהו על הסוס שיש לפרש דבריו דרוצה לומר זה האחד משרי המלך ואחוזת מריעיו הם ירכיבוהו שיעלה על גבם וירכב ובתחלה כשאמר לו סק ורכב חשב שיתנצל מעלילה זו לומר הוא קדם ורכב, אך אחר שאמר לו לא יכילנא אם יביא לו אדם אחר או כסא יהיה נתפס באותה עלילה דהמלך אמר לו אל תפל דבר מכל אשר דברת והוא חיסר דבר זה של רכיבה, לכן הוכרח להיות גחין הוא עצמו ולכן בלבושים גם כן הלבישו הוא בעצמו.

סָבְרָה: הַאי דְּרָכֵיב - אֲבוּהָ, וְהַאי דְּמִסַּגֵּי קָמֵיהּ - מָרְדֳּכַי. קשה איך חשבה האי דמסגי קמיה מרדכי וכי אינה מכרת בקולו של אביה?

ונראה לי כי מחמת שהיה מכריז בכמה מבואות ניחר גרונו ונשתנה קולו ונמצא אדרבה הקול הטעה אותה שאין זה אביה וגם מפניו לא הכירה אותו כי הוא מחמת בושתו היה מרכין ראשו ופניו כלפי קרקע ולכך לא הכירה אותו מפניו כי לא היתה רואה פניו. ומה שחשבה שזה הרוכב הוא אביה, ואיך לא הכירה מפניו שאין זה אביה, נראה לי כי מרדכי הצדיק ע"ה מחמת שהי' חלוש מתענית של שלשה לילות ושני ימים רצופים, לא הי' יכול לזקוף ראשו וקומתו בהיותו רוכב על הסוס, אלא הוה גחין ונסמך בשתי ידיו על כתפי הסוס, ולכן לא היתה יכולה לראות פניו בהיותה על הגג:

ובזה יתורץ בס"ד דקדוק אחר דקאמר תלמודא, והיינו דכתיב (אסתר ו, יב) 'וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ' אמר רב ששת ששב לשקו ותעניתו. וקשה משמע שבא לחזק מהאי דרשא דרב ששת את דברי המאמר שמדבר במאורע שאירע לביתו של המן, ומה שייכות יש לזה בזה? והוה ליה למימר והיינו דכתיב 'וְהָמָן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ'? וכפי האמור מובן שפיר, דקשה איך טעתה בתו לחשוב שזה הרוכב הוא אביה ולא הכירה מפניו שאין זה אביה אלא מוכרח לומר דהוה מרדכי גחין ויתיב על גבי הסוס

מחמת חולשה וקשה כיון דנעשה לו גדולה זו והוא אות להצלתו והצלת ישראל ודאי היה מתחזק מרוב השמחה ואף על פי שהיה בתענית היה נעשה בו כח מחמת השמחה להיות נזקף לכן הביא האי דרשא דרב ששת ששב לשקו ותעניתו, דשמע מינה שלא היה שמח עדיין אלא עודנו בצער גדול בעבור הצרה של ישראל ולכך לא נעשה בו כח ולא פעל בו דבר זה בגופו כלל אלא עודנו חלוש וגחין מרוב הצער שהיה לו בעבור צרת ישראל.

כְּשֶׁהֵן יוֹרְדִין, יוֹרְדִין עַד עָפָר. נראה לי בס"ד הכונה ירידה של עפר אפשר שיהיה אחריה עליה גדולה, כי זה העפר שהוא היה תחת מדרס רגלי האדם יקחוהו ויניחוהו בבנין הכיפה העליונה שהיא למעלה מראשו של אדם וזו האבן שדרס עליה תהיה ככיפה למעלה מראשו.

וּכְשֶׁהֵן עוֹלִין, עוֹלִין עַד לַכּוֹכָבִים, כך היא הגרסא. ונראה לי בס"ד דנקיט כוכבים הפך העפר, כי מספר כּוֹכָבִים [בחשבון גימטריא אותיות סופיות שערכי האותיות כערכיהן הגימטריא הרגילה, אך לאותיות הסופיות יש ערכים שונים ך = 500, ם = 600, ן = 700, ף = 800, ץ = 900 ונמצא שכוכבים עולה 658] יתר על מספר עָפָר [350] מספר 'שָׂח' [308] שהוא לשון תפלה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות כו:) אין שיחה אלא תפלה, שנאמר (בראשית כד, סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה' רמז דעל ידי תפלה יתעלו מן העפר עד הכוכבים.

דִּכְתִיב בְּהוּ: (תהלים פ, ג) '**לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִן וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ וּלְכָה לִישֵׁעָתָה לָּנוּ**'. נראה לי בס"ד 'אֶפְרַיִם בִּנְיָמִן וּמְנַשֶּׁה' סופי תיבות הָמָן רמז שהם מתגברים על המן והוא עקב שלהם. וסופי תיבות 'עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ' '**כה"ת**' שם קדוש שבו ממיתים את שונאי ישראל והוא ראשי תיבות (תהלים קנ, ו) '**כֹּל** הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ' וסופי תיבות 'וּלְכָה לִישֵׁעָתָה לָּנוּ' הה"ו שהוא מספר י"ו, נמצא נרמז בסופי תיבות הכתוב הנזכר, הָמָן תכה יו, פירוש תכה את המן ביום י"ו לחודש ניסן, שבו נצלב המן.

(**אסתר** ו, יד) 'וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ' **מְלַמֵּד שֶׁהֵבִיאוּהוּ בְּבַהֲלָה**. נראה לי בס"ד נקיט לשון בהלה דכתיב (עובדיה א, יח) 'וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם' נמצא בניה של רחל נדמו ל'להבה' ובהפוך אתוון 'בהלה' ובא לרמוז שבביאה זו שהביאו את המן שהוא בית עשו שנדמו לקש נתלית בו הלהבה של בית יוסף שהיא אותיות בהלה להמן יען כי ביאה זו היא לצליבה שנצלב בה.

ובני ידידי נר"ו פירש בבהלה שהביאוהו בעודו מובהל ולכן נסתמו טענותיו, עד כאן דבריו נר"ו.

(אסתר ז, ה) 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה' וַיֹּאמֶר... וַיֹּאמֶר לָמָּה לִי? **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: בַּתְּחִלָּה עַל יְדֵי תּוּרְגְּמָן.** פירוש כאשר היה מדבר עמה לפני בני אדם יהיה מי שיהיה ידבר על ידי תורגמן, אבל בינו לבינה ידבר עמה דקשה לומר דעל משכבו יהיה כְּאִלֵּם לֹא יִפְתַּח פִּיו.

(אסתר ז, ו) 'וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה' אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: **מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה מַחְוֶה כַּלַּפֵּי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּבָא מַלְאָךְ וְסָטַר יָדָהּ כַּלַּפֵּי הָמָן.** הדבר יפלא איך סלקא דעתך בהכי? ואם כדי שתהרג ותתבטל הגזירה ממילא כי היה דרכם לבטל הגזרה אי מית חד מנייהו היה לה להמתין לראות מה ישיב אחר ההפצרה ושמא יחזור בו על ידי בקשתה! ונראה לי כיון שראתה שכיחש גמרה בדעתה שאין רצונו לעשות בקשתה ולכך נעל הדלת בפניה על ידי ההכחשה ולכך נתיאשה ועשתה דבר שתהרג ואז יהיה מוכרח לבטל הגזרה.

ועוד נראה לי בס"ד כונתה לא היתה רוצה לומר לאחשורוש 'אִישׁ צַר וְאוֹיֵב' אלא אמרה לו זה הָמָן הָרָע הוא אִישׁ צַר וְאוֹיֵב לָךְ, והיא לא רוצה לומר לך בפירוש אלא אמרה אותה ברמז בתנועת ידיה שאמרה אִישׁ צַר וְאוֹיֵב והראתה בידיה עליו, כלומר הוא צר ואויב לך והמלאך סטר ידה כלפי המן כדי שלא יטעה אחשורוש ויבין שעליו אומרת איש צר ואויב.

אָמְרוּ לֵיהּ: דְּפָקְדִינַן הָמָן. קשה איך יאמרו שקר ח"ו? ונראה לי לא אמרו בפירוש פקדינן המן, אלא השיבו דבר שיהיה הוא חושב שאומרים פקדינן המן, דהיינו כשאמר מי צוה שתעשו כך? הם צעקו המן המן! וכונתם קריאה בעלמא שקוראים אל המן והוא חשב שדבריהם הוא תשובה על שאלתו שכונתם לומר פקדינן המן.

אי נמי לא היה שם מלאכי השרת ממש, אלא כך נדמה לו כמו מראה החלום ונשמע לאזניו קול זה דפקדינן המן ולא היה קול זה מן המלאכים וכמו שתמצא לפעמים בבני אדם שישמיעם הדמיון דברים ולא היה כלל דברים כי מאחר שהוא היה מחשב אותו עת בהמן לכך הדמיון הקיש באזניו דברים אלו ולעולם מלאכי השרת לא דברו כלום.

אִיקְּנֵי בְּהּ בְּוֹשְׁתִּי וְקַטְלָה, הַשְׁתָּא אֶקְנֵי בְּדִידִי וּמִבָּעֵי לְמִקַּטְלִי. הגאון חיד"א ז"ל הביא דברי הרב עיון יעקב ז"ל שכתב **לא מצינו שהרגו את ושתי אלא לקחה המן לשפחתו.** והקשה עליו שהוא הפך דברי רבותינו ז"ל והן אמת בפסוקים לאו מפורש זה, אך בדברי רבותינו ז"ל מפורש בכמה מקומות שנהרגה ואיך יאמר הרב דבר שהוא הפך דברי רבותינו ז"ל בכמה מקומות? ואם מצא איזה מדרש בזה היה לו להביאו! מיהו מה שחשב הגאון חיד"א בספרו 'מראית העין' שכונת הרב עיון יעקב לומר שלא נמצא

דבר זה בדברי רבותינו ז"ל, אחרי המחילה זה אינו, דכונת הרב עיון שלא נמצא דבר זה מפורש במקראות של המגילה, ולאו קאי על דברי רבותינו ז"ל.

כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה עֲצָתוֹ מִיָּד בָּרַח. נראה לי נקיט לשון ברירה כפי אותיות שם 'חַרְבוֹנָה' שהוא בהפך אתוון 'ברחונה' ונראה לי דדייק שהיה באותה עיצה מדכתיב (אסתר ז, ט) 'גַּבֹּהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה' ואיך ידע שיעורו בדקדוק? אלא ודאי היה עמהם ומדדוהו לפניו.

'**לְכֻלָּם נָתַן לְאִישׁ חֲלִפּוֹת שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹּת שְׂמָלֹת**' **אֶפְשָׁר דָּבָר שֶׁנִּצְטַעֵר בּוֹ אוֹתוֹ צַדִּיק יִכְשֵׁל בּוֹ**?.. **רֶמֶז רָמַז לוֹ שֶׁעָתִיד בֶּן לְצֵאת מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּצֵא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֲמִשָּׁה לְבוּשֵׁי מַלְכוּת שֶׁנֶּאֱמַר** (אסתר ח טו) **וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְכוּ**'. קשה על הבגדים שפיר תירץ שהגיד להם דשייכא לכולם אבל על 'שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף' לא תירץ כלום דאכתי יקנאו בו!

ונראה לי דמעיקרא בכסף ליכא קנאה כי אין זה ענין כבוד ואם הוא רוצה להעשיר לאחיו מה יש להם בזה דהא הם כשקנאו בכתונת הפסים לאו בעבור דמיה אלא בעבור הכבוד שכבדו בה וכן כאן בבגדים יש קנאה דכבוד ועל זה שפיר תירץ כי גלה להם הרמז והוא על טוב שנוגע לכולם, שכל ישראל ניצולו בגדולת מרדכי הצדיק ע"ה.

דף טז:

כְּשֵׁם שֶׁאֵין בְּלִבִּי עַל בִּנְיָמִין אָחִי שֶׁלֹּא הָיָה בַּמְּכִירָתִי - כָּךְ אֵין בְּלִבִּי עֲלֵיכֶם (בראשית מה, יב) 'כִּי פִּי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם' **כְּפִי בֵּן לִבִּי**.. נראה לי שנרמזו הלב באותיות **כִּי** שעם הכולל האותיות עולה **לֵב**.

(בראשית מה, יד) '**וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל צַוָּארָיו - בָּכָה עַל מִשְׁכַּן שִׁילֹה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְעָתִיד לֵחָרֵב**. מקשים הוה ליה למימר עַל צַוָּארוֹ לשון יחיד? ויש לתרץ איידי דנקיט בבנימין צַוָּארָיו נקיט ביוסף צַוָּארָיו, כמו שאמרו בגמרא איידי דנקיט מצרי נקיט אדומי. ועוד נראה לי בס"ד דאיתא בזבחים (זבחים קיח.) דאכילת קדשים קלים בשילה היתה בכל הרואה, נמצא בשילה תרי מקומות קנו קדושה שהוא תוך המשכן וחוץ לו, ולכן נקיט צואריו תרי כנגד שני מקומות אלו. ובזה יובן (דברים לג, יג) 'וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ' שגם ארצו שילה נתברכה בקדושה.

ומה שנקרא מקום המקדש **צַוָּאר** היינו בהפוך אתוון **אוֹצֵר** כי שם הוא אוצר השפע וכתיב נמי ביה (מלאכי ג, י) 'הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי'.

מַאי (**בראשית מה, כג**) 'מְטוּבַ מִצְרַיִם'? **שִׁגֵּר לוֹ יַיִן יָשָׁן שֶׁדַּעַת זְקֵנִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ**. הטעם דנוחה ביין ישן יותר, נראה לי בס"ד כי ביין יש טבע שלא נמצא בשאר משקין ומאכלים דבכלהו המיושן גרוע ורק ביין המיושן משובח יותר, והנה העולם מרגלא בפומייהו לומר על הזקן בשנים 'כיון שנזדקן נתטפש' אך באמת זה אינו אלא בזקני עם הארץ ולא בתלמידי חכמים! ועל כן הזקנים דעתן נוחה ביין ישן שהוא משובח אצל העולם יותר דאז אומרים גם אנחנו כל מה שמזקינים משובחים יותר.

והרב פתח עינים ז"ל כתב הראשונים ז"ל רמזו 'יַיִן יָשָׁן' בגמטריא ת"ל [430] ורמז לאביו לקיים גזרת ת"ל שנה שֶׁדַּעַת זְקֵנִים אברהם ויצחק נוֹחָה הֵימֶנּוּ שרוצים בגזרתו יתברך, עד כאן דבריו עיין שם. ודברים אלו צריכין תבלין דלנחומי בעי ולמה שלח לצערו במספר הגלות ומה חידש לו בזה? ונראה לי בס"ד דרמז לו אלו שני הגלות של ת"ל שנה אינם מתחילים מעתה, אלא כבר התחילו מלידת יצחק ונעשו 'יַיִן יָשָׁן'! ועוד נראה לי בס"ד רמז לו יַיִן שהוא סוד הגבורות מתמתק בחמשה פעמים חֶסֶד שהוא מספר יָשָׁן [חֶסֶד 72×5= יָשָׁן 360] שֶׁדַּעַת זְקֵנִים שהם חו"ב [חכמה ובינה] שנקראים זקנים נוֹחָה הֵימֶנּוּ! ודוק.

'**תַּעֲלָא בְּעִדָּנֵיהּ סָגֵיד לֵיהּ**'. נראה לי בס"ד יוסף הצדיק ע"ה היה בחינת היסוד שנקרא 'חלד' שהוא לשון כיסוי כמו חלדה, והיסוד הוא כלי צנוע ומכוסה יותר מכל האיברים, ומטעם זה גם הבינה נקראת 'חלד' כי היא עלמא דאתכסייא. והנה קודם **מטה** יש אותיות **חלד**, ולכן באומרו על ראש המטה נרמז על יוסף הצדיק ע"ה, והמשילו לתעלא כי 'תעלא' [501] גימטריא 'ראש' [501] והיסוד נקרא ראש הגויה.

וּמָה עֲשָׂרָה נֵרוֹת לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד, נֵר אֶחָד הֵיאַךְ יָכוֹל לְכַבּוֹת עֲשָׂרָה נֵרוֹת. הא דקרא לכל השבטים בשם 'נֵרוֹת' נראה לי בס"ד שם שדי מילואו ת"ק [שי"ן דל"ת יו"ד=500], וידוע ששם שדי הוא ששה צרופים אם כן בששה צרופים יש ששה פעמים ת"ק [500×6=3000] שעולה י"ב פעמים נֵר [250×12=3000], ולכן השבטים כל אחד נקרא 'נֵר' כי הם נולדו מברכת מלוי שמות שדי.

גם קראם בשם 'נֵרוֹת' לחזק לבם כי הם קרויים נֵר, והמכבה אותם יכבה נירו שהיא נשמתו הקרויה נֵר על דרך שאמרו רבותינו ז"ל אמר הקב"ה אם תשמור נרי אשמור נירך. (**אסתר ח, טז**) '**אוֹרָה**' **זוֹ תּוֹרָה**. נראה לי בס"ד 'אוֹרָה' רמז לתורה שבכתב ותורה שבעל פה כי ידוע דתורה שבכתב היא בסוד שם הוי"ה הרמוז באות א' שהוא צורתו וא"ו ושני יודי"ן שמספרם כ"ו, ולכן בעשרת הדברות שבהם כלולה כל תורה שבכתב פתח באות אלף ד'**אָנֹכִי**' (שמות כ, ב), ותורה שבעל פה רמוזה באות וא"ו ד'אוֹרָה' כי תורה שבעל פה היא ששה סדרים, ונשאר אותיות 'הַר' רמז כי שתי תורות קבלם משה רבינו ע"ה מהר

סיני כמו שאמרו (משנה אבות א, א) 'מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי'.
ובזה יובן מאמרם ז"ל (יומא עב:) כתיב 'זר' וקרינן 'זיר' זכה נעשית לו זיר לא זכה זרה ממנו, והיינו אם לא זכה יתחברו אותיות א"ו של 'אוֹרָה' ויהיו אות ז' ואז תהיה אוֹרָה אותיות 'זרה' ולכן עכו"ם שלא קבלו התורה אסורים ללמוד תורה (חגיגה יג.) דעליהם נאמר (במדבר יח, ז) 'וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת' כי אצלם אין אורה אלא זרה, אבל לישראל היא אורה! וכיון שזכו לתורה שבכתב שיש בה חמשה ספרים זכו לשמחה זה יום טוב כי **חֲמִשָּׁה** בהפוך אתוון **שִׂמְחָה**.
וכיון שזכו לתורה שבעל פה הרמוזה גם כן ב'אוֹרָה' זכו ל'שָׁשׁוֹן' זוּ מִילָה שניתנה בשמיני כי בתורה שבעל פה יש שמונה דרגין שהם: כשר ופסול, אסור ומותר, חייב וזכאי, טמא וטהור, ובזה זכו למילה שהיא בשמונת ימים ובזכות חלק הנסתר של תורה שבעל פה שיש בה שמונה דרגין זכינו לתפילין שהוא שמונה פרשיות ביד ובראש שהם מכוסים בבתים.
וי"ו ד'וַיָּזָתָא' צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברות. הכי איתא במציעא (בבא מציעא פז.) ופירש הערוך 'לברות' שם הנהר והוא אגם, כלומר צריכה ו' כמו המשוט של המלחים שמנהיגים בורגיות בנהר הנקרא לברות עד כאן לשונו. ואני אומר זה המשוט של הנהר הנזכר שהוא אגם שאינו שוה בקרקעיתו שיש מקום עמוק הרבה ויש שאינו עמוק הרבה ויש בזה כמה מדרגות ומאחר שהם רוצים לידע עומק כל מקום ומקום בפני עצמו, לכך עושין במשוט ההוא רשימות לסימן שרושמין לארכו כמה מיני מדרגות וכשיגיע המים עד רושם זה יודעין כך וכך עומקו וכשיגיע לרושם אחר ידעו כמה אורכו וכן עשו רשימות באותו עץ של חמשים לתלות עשרת בני המן עליו כדי שישתוו ביניהם חלק כחלק.
והא דנפקי נשמתייהו בהדי הדדי בנס הוה, שרצה השם יתברך לדמותם לעשרה קליפין דנתלבשו בהם, כי אותם שהם ברוחניות נסתלק כוחם ברגע אחד בהדי הדדי.
כָּל הַשִּׁירוֹת כֻּלָּן נִכְתָּבוֹת אֲרִיחַ עַל גַּבֵּי לְבֵנָה וּלְבֵנָה עַל גַּבֵּי אֲרִיחַ, חוּץ מִשִּׁירָה זוֹ וּמַלְכֵי כְּנַעַן (יְהוֹשֻׁעַ יב), **שֶׁאֲרִיחַ עַל גַּבֵּי אֲרִיחַ וּלְבֵנָה עַל גַּבֵּי לְבֵנָה**. פירוש שירת הים ושירת דבורה. והקשה פתח עינים בשם רבינו ישעיה הגדול ז"ל, והא שירת דוד אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה? ותירץ דאין הכי נמי עושין כן שלא כדין יעוין שם, והוא דוחק גדול.
ונראה לי בס"ד דשירת דוד המלך ע"ה היתה (שמואל ב' כב, א) 'בְּיוֹם הִצִּילוֹ מִכַּף כָּל אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל' כמפורש שם, והנה אויביו שהם דואג ואחתופל לא היה להם תקומה

שנטרדו מעולם הזה ומעולם הבא וגם שאול המלך ע"ה בענין מלכותו לא עלתה לו ארוכה שפסקה מזרעו לגמרי וניתנה לדוד המלך ע"ה ולכן נכתבה אריח על גבי אריח. (אסתר ט יב) **'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ' מְלַמֵּד שֶׁבָּא מַלְאָךְ וּסְטָרוֹ עַל פִּיו**. יש להקשות סטירה מורה על מניעת דבר וכאן מה מנע ממנו? ונראה לי בס"ד כי הוא רצה לומר 'וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ?' בלשון תימה וכעס רוצה לומר לא די שהרגו אלא עשו בהם איבוד לאבד גופם בניוול וגם לאבד ממונם ובא מלאך וסטרו על פיו והוציא דברים אלו בניחותא וברצון, שאינו מתכעס וקורא תגר עליהם בזה אלא אדרבה נראה נח לו בכך.

גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלַת נְפָשׁוֹת. הקשה הרי"ף למה לא דייק זה מדכתיב (אסתר י, ג) 'לְרֹב אֶחָיו' ולא כתיב 'לְכָל אֶחָיו' יעוין שם, ותירוצו דחוק מאד.

ונראה לי בס"ד דמעיקרא קושיא ליתא דמשם איכא למילף להיפך, יען דקאמר המיעוט הוא דפרשו אבל הרוב לא סבירא ליה הכי וילפינן מסברת הרבים ואיך ילפינן מדעת המיעוט להכי מייתי מקראי דנכתבים ברוח הקודש ודייקינן מנייהו שפיר דהא רוח הקודש הסכימה גם כן כסברת המיעוט. ועוד נראה לי דמכאן איכא הוכחה טפי דאף על גב דעלה לארץ ישראל ועזב השררה, עם כל זה מנאו אחר חמשה.

ודע דהא דקאמר יותר מהצלת נפשות לאו הצלת נפשות בודאי ממש דהא ודאי אין דבר עומד בפני פקוח נפש, אך הכונה על ספק הצלת נפשות דהא מרדכי הצדיק ע"ה תפס המלכות אחר שכבר ניצולו ישראל ונעשה הנס, ורק אמר שמא יבוא לידו דבר הצלת נפשות מכאן ולהבא.

דף יז.

נִמְצָא יוֹסֵף שֶׁפֵּרַשׁ מֵאֲבִיו עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה כְּשֵׁם שֶׁפֵּרַשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ מֵאֲבִיו. הקשה מהרש"א למה נענש יעקב אבינו ע"ה על אותם כ"ב שנים כיון דברצון אביו ואמו הלך? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דהוא נענש על ששה שנים שנתעכב בבית לבן אחר שגמר קדושי לאה ורחל, אך השטן היה לו פתחון פה לקטרג גם על י"ד שנים של נשואי לאה ורחל באומרו כיון דנתעכב עוד שש שנים יש פה לומר דגם אותם הי"ד לא עשה שם בשביל צוואת אביו אלא ערב לו לשבת בבית לבן שאם היה לבן רוצה לתת לו בנותיו תכף בלא עבודה גם כן היה מתעכב שם!

אֶלָּא שְׁמַע מִינָּה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁנִין דְּהַוָּה בְּבֵית עֵבֶר. נראה לי בס"ד כיון לעסוק שם בתורה י"ד שנים לבטל ידו של עשו כמ"ש 'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב' בתורה אין 'הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' (בראשית כז, כב).

אי נמי שהה שם י"ד שנים בעסק התורה כדי לעשות הכנה לתיקון לאה ורחל שהם שבעה ושבעה דלכך הוצרך לעבוד בעבורם שבעה ושבעה, ועיין מה שאמר רבינו ז"ל בשער הפסוקים מה שהוצרך דוד המלך ע"ה לתקן את רחל ואת לאה בשבעה ושבעה ומה שעשה שלמה המלך ע"ה חנוך הבית בשבעה ושבעה, יעוין שם.

דף יז:

מַנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים 'אָבוֹת'? **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים כט, א): "**הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים**". נראה לי בס"ד מה שנקראים האבות בְּנֵי אֵלִים על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בדרוש ראש השנה דרוש וא"ו, דשלשה שמות אֵ־ל אֵ־ל אֵ־ל שהם גימטריא מָגֵן [31×3=93] נרמזים בג' פעמים 'אֱלֹקֵי' שיש בתפילת העמידה כמו שאומרים 'אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אֱלֹקֵי יִצְחָק וֵאלֹקֵי יַעֲקֹב' יעוין שם. נמצא ג' פעמים אֵ־ל שיש בג' פעמים אֱלֹקֵי האמורים על שם האבות הם רומזים לבחינת שלשה שמות אֵ־ל בפני עצמו ולכן נקראים האבות בְּנֵי אֵלִים על שלשה שמות אֵ־ל הנזכרים על שמם בתפילת העמידה.

או יובן בס"ד כי האבות הם רגלי הכסא ו'אֵלִים' גימטריא כִּסֵּא [81] ולכן נקראים בְּנֵי אֵלִים כלומר בְּנֵי הַכִּסֵּא.

וּמָה רָאוּ לוֹמַר בִּרְכַּת 'הַשָּׁנִים' בַּתְּשִׁיעִית? **אָמַר רַבִּי אַלָּכְסַנְדְּרִי**: **כְּנֶגֶד מַפְקִיעֵי שְׁעָרִים**, **דִּכְתִיב** (תהלים י, טו): "**שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע**". הקשה מהרש"א ז"ל כיון דפירש רש"י ז"ל דכל הפרשה נאמרה על מפקיעי שערים, אמאי מייתי רק האי קרא ד'שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע'? יעוין שם.

ונראה לי בס"ד משום דבהאי קרא רומז העונש שיעשה לו שלא יוכל להפקיע עוד מכאן ולהבא. והא דאותיות העומדים בראש וסוף התיבה נקראים זרועות, וכאן אמר 'זְרוֹעַ רָשָׁע' משמע חד והוא אות עי"ן שבסוף שמו של רָשָׁע דאם מסיר אותו ישאר 'רָשׁ' ורמז בזה שיעני אותו וישאר רָשׁ, ואז לא יוכל לקבץ התבואה תחת ידו כדי ליקר השער. וזהו 'שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע' הוא אות ע' כדי שיהיה רש ועני, וקראו בשם **רָשָׁע** שהוא בהפוך אתוון **שַׁעַר**, כלומר רשעתו אינה בעבירה של זנות וכיוצא אלא היא בענין יוקר השער של הדגן.

דף יח.

שְׂכָחוּם וְחָזַר וְסִדְּרָם. אין הכונה ששכחו סדר הברכות, דזה לא יתכן, דאפילו המון העם מתפללים כל שמונה עשרה ואיך ישכחום? אך הכונה ששכח הטעמים של הסדר, למה זו ראשונה וזו שניה וזו שלישית וכיוצא וכמו שסידרם הש"ס כאן בטעמייהו וגם שכחו טעמי הסדר שיש בהם על פי הסוד.

(תהלים קו, ב) **לְמִי נָאֶה לְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה'**? **לְמִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ**. מקשים וכי אנשי כנסת הגדולה היו יכולים להשמיע כל תהלתו, ואיך תיקנו כל זה?

ונראה לי בס"ד דאנשי כנסת הגדולה תיקנו דברים כנגד ספירות העליונים שיש לכל ברכה ושבח ספירה פרטית כנגדה והרי זה דומה למלך שיש לו כמה אלפים ורבבות ארמונים עד אין מספר ובא אחד וסיפר שיש בארמון אחד מן הארמונים כך וכך חדרים וכך וכך עליות אין זה גורע דאינו סופר כל החדרים ועליות שיש למלך בכל הארמונים אלא רק מדבר בארמון פרטי, אבל מי שבא לומר יש למלך כך וכך חדרים בסתם וכך וכך עליות בסתם שאינו מתכוין על ארמון פרטי הרי זה גורע, דבאמת אין מספר לחדרים ולעליות של המלך! וכן הענין כאן, והמניעה היא למי שמתכוין לקבץ שבחים הרבה מן הכלל ומן הפרט לזה אומרים סיימתנהו לשבחי דמרך.

הַמְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִדַּאי, נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם. נראה לי בס"ד דאיתא באותיות דרבי עקיבא, בעבור השיר שמקלסין להקב"ה נברא העולם עיין שם, ועל כן שזה שהוא מרבה בשבח שחושב שמחזק העולם שנברא בעבור השיר לכך מדה כנגד מדה נעקר מן העולם.

מִלָּה בְּסֶלַע, מַשְׁתּוּקָא בִּתְרֵין. נראה לי בס"ד בתוך אותיות 'סֶלַע' במילואם יש 'מַיִם' כזה: סמ"ך למ"ד עי"ן, וידוע מה שאמר רבי עקיבא לחכמים שנכנסו לפרדס כשתגיעו לאבני שיש טהור, אל תאמרו 'מים מים' (חגיגה יד:), נמצא יש מקום שאם יאמרו בו ב' פעמים מים צרוך להשתיקם, וזהו שאמר יש **מִלָּה בְּסֶלַע** שהיא תיבת מַיִם המונחת בתוך סֶלַע ראוי לעשות בה **מַשְׁתּוּקָא**, אם יאמרו אותה **בִּתְרֵין** וסוד הנזכר שמנע מהם הכפל של 'מים מים' מפורש בדברי מהרח"ו [מורנו הרב רבי חיים ויטאל] ז"ל בביאור (משנה אבות ו, א) 'כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ' יעוין שם.

ועוד נראה לי דרך הלצה, אם יש שטר צוואה או שטר חוב או מתנה שכתוב בו תנו סלע לפלוני או חייב אני סלע לפלוני, ורוצה בעל השטר לזייף להוסיף אותיות ים על סלע, כדי שתהיה נקראת 'סלעים' שבדעתו לתבוע מאות ואלפים, לא תועיל לו ערמתו כי יכול בעל דינו להשתיקו בתרין סלעים, כי יאמר מעוט רבים שנים. וזהו שאמר מלה

בסלע, רוצה לומר אם תרצה להוסיף **מִלָּה** אחת של ים במלת **בְּסֶלַע**, כדי שתהיה נקראת סלעים לשון רבים, עושים לך **מַשְׁתּוּקָא** לתביעתך, **בִּתְרֵין** סלעים שיפטרו אותך בהם דיאמרו לך מיעוט רבים שנים.

מיהו צריך להבין למה נקטו שיעור 'סֶלַע' לדבור? ונראה לי בס"ד כי תוכו של אדם כמו בור עמוק והפתח הוא הפה שיוצא ממנו הדיבור אך הדברים נחלקים לארבעה חלקים: שמדבר על עצמו, ועל זולתו, על העבר, ומדבר על עצמו ועל זולתו על העתיד, נמצא נחלק קרבו לארבע בורות לארבעה חלקים של דבור, לכך נקרא דִּבּוּר - ד' בּוֹר, ולכן עשה ערך לדבור 'סֶלַע' שהוא ארבעה דנרים.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש דידוע המלאכים דברו תביעתם על התורה בעבור חלק הסוד דוקא דשייך להם, וזהו שאמר מִלָּה בְּ'סֶלַע' ראשי תיבות **סוד לאוין עשין**, על זה היתה מלה של תביעה אך נשתתקו בתרין בשביל שנתן הקב"ה לישראל שתים חלקים ביחד חלק הסוד וחלק הנגלה דלא שייך במלאכים.

ועוד פירש מלה בסלע, דאמרו רבותינו ז"ל (קידושין לא.) כשאמר (שמות כ, ב) 'אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ' הרהרו אומות העולם על זה ואמרו לכבוד עצמו דורש! וזהו **מִלָּה בְּסֶלַע** הוא דבור ראשון שהוא גבוה שבעשרת הדברות ולהכי קרי ליה סלע שהוא גבוה אך נעשה להם **מַשְׁתּוּקָא בִּתְרֵין**, כאשר שמעו דבור 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ', שצוה על כבוד האב והאם שהם שנים, דאז חזרו והודו לדברות ראשונות עד כאן דבריו נר"ו.

מִנַּיִן שֶׁקָּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב 'אֵ־ל'. יש להבין איך יצוייר זה בדעת? ונראה לי דלא קראו אֵ־ל בסתם אלא קראו יִשְׂרָאֵל בנקוד סגול תחת האלף כזה 'יִשְׂרָאֵל' דאז יוצא בשמו שם אֵ־ל ולא קראו כמו שם 'יִשְׁמָעֵאל' דאין נקוד תחת האלף דעל כן אינו יוצא במבטא אות האלף אלא העין נדבק עם הלמד, וכאשר הוא כן בשם יחזקאל הנביא ע"ה ופירש דכתיב (בראשית לג, כ) 'וַיַּצֵּב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ: אֵ־ל אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל' רוצה לומר אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל קרא שם אֵל כשקראו ישראל, ולכן אברהם שמו כפול, הרי יו"ד אותיות, ושם יצחק אינו כפול הרי י"ד אותיות, ושם יעקב כפול הרי כ"ב ושם ישרן בלא וי"ן הרי כ"ו, ונמצא שם ישראל משלים ל"א אותיות כמנין שם אל.

דף יט.

מַאן דְּאָמַר (**אסתר ט, כט**): 'כְּלָה', **תְּקְפּוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ**. דכתיב (אסתר א, ד) 'בְּהַרְאוֹתוֹ אֶת עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' דנמצא שהיה עשיר גדול ואיך יצוייר שימכור אומה שלימה בעשרת אלפים ככר כסף? אשר אלו לא היו נחשבים אצלו אפילו בערך אבנים! ואם כן מוכח

דהמן זייף באומרו שקנה אותם בעשרת אלפים ככר כסף, וכיון דזייף בזה זייף בכל ובטלו האגרות שכתב!

וּמַאן דְּאָמַר: מֵ'אִישׁ יְהוּדִי', תָּקְפוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי שהיה לו כח מן יהודה ומן בנימין ובזה הכניע את המן שהיה בידו קטרוג מכח תמנע שלא קבלו אותה ומכח השבטים שהשתחוו לעשו וכמו שכתב מהר"י ז"ל דבכח אִישׁ יְהוּדִי דאתי מיהודה ביטל קטרוג תמנע, ומכח אִישׁ יְמִינִי דאתי מבנימין שלא השתחוה לעשו ביטל קטרוג ההשתחויה שהשתחוו השבטים לעשו.

וּמַאן דְּאָמַר: מֵ'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', תָּקְפוֹ שֶׁל הָמָן כי בגאותו ותוקפו נתן עיניו לכלות הכל ובזה ממילא נעשה נס ההצלה מה שאין כן אם היה נותן עיניו במקצת היה עולה בידו. **וּמַאן דְּאָמַר: מִ'בַּלַּיְלָה הַהוּא', תָּקְפוֹ שֶׁל נֵס** כי נזדמן אותה הלילה שהיתה מוחזקת בנסים גדולים מדורות הראשונים ולכך הצליחו בה במעשה נסים.

'מָה רָאָה' אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֵלִים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ? 'עַל כָּכָה', מִשּׁוּם דְּחָשֵׁיב שִׁבְעִים שָׁנִין וְלָא אִיפְּרוּק. נראה לי בס"ד נרמזו השבעים בזה דאות כף של כָּכָה כפול ואם תסיר הכפל יהיו 'עַל כָּכָה' אותיות 'ע' כלה' פירוש ראה שכלה זמן של ע' שנה ועל ידי כך 'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם'? דִּקְטַל וַשְׁתִּי! שנעשה להם מהומה גדולה שנוסף אותיות ומה על אותיות מה ונעשה צירוף מְהוּמָה.

'מָה רָאָה' מָרְדֳּכַי דְּאִיקְנִי בְּהָמָן? 'עַל כָּכָה', דְּשַׁוִּי נַפְשֵׁיהּ עֲבוֹדָה זָרָה. נראה לי נרמז זה בתיבת כָּכָה שהוא מספר לוט [45] שהוא תרגום של אריה, דאומרים ארור המן על אשר עשה עצמו עבודה זרה. 'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם' רוצה לומר אותיות מה של גְּאוּלָה [45], שמספרם גְּאוּלָה שנעשה בה הנס.

ואומרו **'מָה רָאָה' הָמָן שֶׁנִּתְקַנֵּא בְּכָל הַיְּהוּדִים 'עַל כָּכָה' מִשּׁוּם דְּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** והיינו כָּכָה גימטריא 'לב אחד' [45], פירוש שהיה לו לב אחד, 'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם'? 'וְתִתְלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ'! שיצאה נשמת בניו ברגע אחד בעבור זכות מרדכי שהיה לו לב אחד.

ואמר עוד **'מָה רָאָה' אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת? 'עַל כָּכָה', דְּזַמִּינְתֵּיהּ אֶסְתֵּר לְהָמָן בַּהֲדֵיהּ** נראה לי דדריש כָּכָה על סעודה לשון דוק בבכי, 'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם'? כי מן הסעודה נולד מעשה הנס.

דף כא.

אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי־אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, כְּבָיְכוֹל, שֶׁאֶפְלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּעֲמִידָה. הכונה כי הנה קרא כתיב (הושע יב, יא) 'וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה' דאי אפשר לשום נביא לראות פני שכינה, דכתיב על ידי משה רבינו ע"ה בעצמו (שמות לג, כ) 'כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי', אך יצוייר לעיני הנביאים איזה דמיון כדי שיוכלו להשיג הנבואה כל אחד לפי ערכו, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות יסודי התורה, דכל נביא יהיה איזה דמיון לנגד עיניו לפי שעה, והדמיון הזה אינו קבוע לאותו נביא, אלא יהיה לפי אותו הענין של הנבואה דאפילו משה רבינו ע"ה לא ראה הדמיון שוה כי בים סוף נדמה לו כגיבור ובסיני נדמה לו כזקן ובאמת אין לו יתברך דמות וצורה אלא הכל יצוייר לעיני הנביא כמראה הנבואה וכמחזה לפי שעה ואין דעתו של אדם מבין אמיתות הדבר, יעוין שם. וכן הענין כאן, שהיה נדמה לו כעומד ולא יושב ואף על פי שבאמת הציור הזה שהיה מצטער לעיני משה רבינו ע"ה בסיני אין זה אמיתות הדבר אלא הוא דרך דמיון, עם כל זה אמר רבי אבהו אלמלא מקרא שכתוב לא היינו יכולים לאומרו בפינו, וכונת בעל המאמר לומר כי נצטייר ונדמה לעיני משה רבינו ע"ה כעומד, ללמדינו דעת בזה שיהיו הרב והתלמיד התחתונים שוים, שניהם בעמידה או שניהם בישיבה או שניהם על גבי קרקע. ועוד נראה לי בס"ד דלעולם לא היה רואה משה רבינו ע"ה בהר בעת לימודו שום ציור ודמיון בעמידה אלא רק היה שומע הקול מדבר אליו ומלמדו, ומה שאמר לו (דברים ה, כז) 'עֲמֹד עִמָּדִי' אמר לו בלשון זה המורה כאלו היה הקב"ה בעמידה, כדי ללמד לתחתונים שתהיה קריאתם בעומד. וגם ללמדם שלא יהיה הרב ע על גבי מטה ותלמידיו על גבי קרקע.

מִימוֹת מֹשֶׁה עַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל, הָיוּ לְמַדִּין תּוֹרָה מְעֻמָּד. נראה לי בס"ד הטעם כדי להטריח עצמן בתורה, כמו שאמרו (ו:) 'יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי תַּאֲמֵן'.

או יובן הרגלים רומזים לנצח והוד, והתורה ניתנה על ידי לוחות שהוא סוד נצח והוד, ולמדוה מפי משה ואהרן שהם נצח והוד.

או יובן הגוף שהוא עולם קטן עומד על שני רגלים וכן העולם עומד על התורה דכתיב (ירמיה לג, כה) 'אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי' והתורה כוללת שני עמודים שהוא עסק התורה וגם עמוד העבודה ד'כל הקורא בפרשת עולה כאלו הקריב עולה' (מנחות קי.).

אי נמי לימוד התורה מעומד יורה דראוי לאדם ללמוד תורה מן הרב שהוא דומה למלאך, דכתיב (מלאכי ב, ז) כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה צְבָקוֹת

הוא, וידוע כי המלאכים אין להם ישיבה למעלה אלא הם עומדים דכתיב (זכריה ג, ז) 'בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה'.

רַכּוֹת מְעַמָּד, קָשׁוֹת מְיֻשָּׁב. קשה יתן לו כח שיוכל ללמוד גם הקשות מעומד מאחר שהוא בנס היה שם שהיה בלא אכילה ובלא שתיה ובלא שינה וכיון שהיה עומד שם בנס בכח אלקי אם כן מה הפרש יש לו בין ישיבה לעמידה כי באמת אינו עומד שם בכח טבעי?

ונראה לי דודאי לא יש אצלו הפרש ורק עשה לו כן שילמד רכות מעומד קשות מיושב כדי ללמד לתחתונים שהנהגתם וכוחן הוא טבעי שככה יעשו רכות מעומד וקשות מיושב ומאן דאמר שהיה 'שׁוֹחֶה' היינו כדי להראות הכנעה על דרך שאמרו גבי מלך בתפילת העמידה.

דף כא:

אֶלָּא הָא דְּתָנֵי רַב שִׁימִי: אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. מלשון זה משמע דנתחדשה לו שאלה זו מכח הטעם שאמר בשלשה העולין בשני וחמישי ומנחה, וצריך להבין מה שייכות יש לזה בזה?

ונראה לי בס"ד כי בתחלה היה חושב השואל טעם לעשרה פסוקים כנגד חמשה חומשי תורה וחמשה ספרי תהלים שמכוונים כנגדן כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מדרש תהלים שוחר טוב) משה נתן לישראל חמשה חומשי תורה וכנגדן נתן להם דוד ספרי תהלים, אך עתה ששמע טעם לשלשה העולין הוא 'כְּנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים' אם כן עשינו לתורה וכתובים רמז בשלשה העולין ותו אין צריך לעשות להם רמז בעשרה פסוקים! לכן שאל 'הָעֲשָׂרָה כְּנֶגֶד מִי?'

אָמַר רָבָא: רִאשׁוֹן שֶׁקָּרָא אַרְבָּעָה מְשֻׁבָּח. שֵׁנִי שֶׁקָּרָא אַרְבָּעָה מְשֻׁבָּח. שְׁלִישִׁי שֶׁקָּרָא אַרְבָּעָה מְשֻׁבָּח. קשה הוה ליה למימר בקיצור כל אחד משלשה שקרא ארבעה הרי זה משובח?

ונראה לי בס"ד אי הוה תני הכי הוה אמינא אין חילוק ביניהם במעלות השבח לכך פרט אותם בזה את זה לומר שהם עולים זה על גבי זה בשבח כי שבחן הוא בשתים, האחד שקרא ארבעה והשני שהיה זריז לקרות קודם חבירו וכמו שכתב מהרש"א ז"ל במה שאמר 'וְשַׁבְּחֵיהּ רַב פָּפָּא' ולפי זה הראשון שקרא ארבעה הוא משובח יותר מן השני והשלישי אשר גם הם קרו ארבעה והשני שקרא ארבעה הוא משובח יותר מהשלישי שקרא ארבעה מפני שקדם לשלישי, ולכן נקטינהו בתלת בבי בזה את זה ללמדינו שהם

זה על גבי זה במעלה.
ועוד נראה לי בס"ד הא דחילקם לתלת בבי ולא כללם ביחד, כי באמת עשרה פסוקים לשלשה עולין הם חיוב מפני שיש בעשרה טעם כדאמר בתלמודא אך אם רצו אלו השלשה לקרות יותר מעשרה פסוקים הרשות בידם ובדאי מצוה עבדי אך אינם דומין אלו הפסוקים היתרים במעלה לאותם העשרה פסוקים שהם חיוב שיש בהם ממש. והשתא הכי קאמר רבא, ראשון שקרא ארבעה בשביל שקרא ארבעה פסוקים שהם חיוב ואם אחר שקרא הראשון ארבעה בא השני וקרא ארבעה הוה אמינא אין זה משובח מפני שחטף פסוק אחר מהשלישי שיבא אחריו כי לא נשאר לשלישי מן פסוקים של החיוב אלא רק שני פסוקים וצריך הוא להשלים לקרות פסוק אחד עשר שהוא מלבד החיוב ולהכי קא משמע לן גם זה משובח בקריאת הארבעה אף על פי שחטף פסוק אחר מפסוקי החיוב מן השלישי ואם אחר שקרא השני ארבעה בא השלישי וקרא ארבעה הוה אמינא אין לזה שבח בקריאת הארבעה מפני שפסוק השלישי ופסוק הרביעי קראם מפסוקים שהם היתרים על העשרה של החיוב ולהכי קא משמע לן גם זה השלישי שקרא ארבעה הרי זה משובח בשבח המגיע מקרית ארבע.

דף כג.

הַנֵּי שְׁלֹשָׁה חֲמִשָּׁה שִׁבְעָה, כְּנֶגֶד מִי. הקשו התוספות ז"ל למה לא שאל על ארבעה דחול המועד וראש חודש, ועל ששה דיום הכיפורים? יעוין שם.
ונראה לי בס"ד דעל ארבעה דחול המועד וראש חודש אין לשאול כלום, דזה מוכרח להיות אחר שתיקנו ביום טוב חמשה ובחול שלשה, ולכך חול המועד וראש חודש שהם ממוצעים מוכרח להעלות ארבעה שהוא מספר ממוצע בין חמשה לשלשה ולא אפשר בלאו הכי, וכן על ששה דיום הכיפורים ליכא שאלה כיון דתיקנו שבעה בשבת וחמשה ביום טוב צריך לתקן ששה ביום הכיפורים מפני שהוא ממוצע בין קדושת שבת ובין קדושת יום טוב, לכך שאל רק על שלשה חמשה ושבעה.
כְּנֶגֶד 'שְׁלֹשָׁה שׁוֹמְרֵי הַסַּף', **'חֲמִשָּׁה מֵרוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ'**, **'וְשִׁבְעָה רוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ'**. יש להקשות למה בחמשה נקיט 'מֵרוֹאֵי' ובשבעה נקיט 'רוֹאֵי'?
ונראה לי בס"ד על פי הירושלמי שהביאו התוספות (בסנהדרין י:) דאלו החמשה שהוזכרו במלכים (מלכים ב' כה, יט) הן הן השבעה שהוזכרו בירמיה (ירמיה נב, כה) ורק בכלל השבעה יש שנים שהם סופרים, ולפי זה לכן נקיט מרואי בחמשה להורות דאיכא עוד אנשים בהדייהו.

והנה מה שכתב רש"י בשבעה כנגד (אסתר א יד) שִׁבְעַת שָׂרֵי פָּרַס וּמָדַי רֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, הקשו התוספות איך יתקנו חכמים כנגד מניינו של אותו רשע? ולכך פרשו השבעה הם כמו שנאמר בירמיה, והחמשה הם כמו שנאמר במלכים עיין שם.

ונראה לי בס"ד דגם רש"י ז"ל מפרש השבעה כנגד מה שנאמר בירמיה, אך בירמיה כתוב 'וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ' ומלשון זה איכא למידק דרואי פני המלך היו טפי משבעה והוא לקח שבעה מהם דוקא, ואם נאמר כן קשיא לן למה עשו המספר כנגד מה שהגלה ולא עשו כנגד מה שהיה באמת מספר רואי פני המלך? לכך בא לפרש אלו שבעה הם דוקא ולא יותר, כדכתיב (אסתר א יד) 'שִׁבְעַת שָׂרֵי פָּרַס וּמָדַי רֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ' דמשמע דלא הוו טפי משבעה.

דף כה:

נֵיחוֹשׁ לִכְבוֹדוֹ דְּאַבְרָהָם. נראה לי לאו משום קורבה בלבד אלא משום דעמי הארץ שומעין דאמר אברהם ללוט (בראשית יג, ח) 'כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ' וכן הכתוב קורא אותו אחיו דכתיב (בראשית יד, יד) 'וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו' דשוין זה בזה ואם ישמעו ענין שקרה ללוט עם בנותיו יהיה בזיון שיאמר זה שעשה כך הכתוב משוה אותו עם אברהם אבינו עליו השלום.

לֵיחוֹשׁ לִכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל? קָא מַשְׁמַע לָן, כָּל־שֶׁכֵּן דְּנִיחָא לְהוּ, דְּהַוְיָא לְהוּ כַּפָּרָה. קשה כיון דאין ידועין בשמותם, איך הוי להו כפרה בבזיון זה? ונראה לי הכפרה לאו משום בזיון אלא משום דהמון העם כששומעין שאחר שעשו רע כזה קבלם השם יתברך בתשובה על ידי כך גם הם יהרהרו בתשובה, ולכן בזו הסיבה שגרמו הרהור תשובה להמון העם השומעין הויא להו כפרה.

ומה שאין מתרגמין מעשה ראובן, משום דאין הדברים כפשוטן דבאמת לא שכב אלא רק בלבל שמנע שכיבה של אביו.

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּתְשׁוּבָתוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ תְּשׁוּבָה שֶׁהֵשִׁיבוֹ אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה פָּקְרוּ הַמִּינִין. נראה לי בס"ד נקיט לשון 'לְעוֹלָם' לומר אפילו אם מדבר עם אדם גדול דליכא למיחש למטעי עם כל זה יהיה זהיר בשביל שישמעו הדברים לאחרים ויטעו!

או יובן אפילו אם זה המדבר דרכו לדקדק לתפוס לשון קצר ואם יחוש לטעות יהיה מוכרח להאריך יזהר בכך אף על גב דיאריך בלשונו.

כָּל לֵיצָנוּתָא אֲסִירָא, בַּר מִלֵּיצָנוּתָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דִּכְתִיב (ישעיה מו, א): "**כָּרַע בֵּל קֹרֵס נְבוֹ**". פירש רש"י: הוא ליצנות על מוצא הרעי שלו וכן כבידו שהוא כובד משאו

של רעי.

ונראה לי אף על גב דהנביא עושה ליצנות זו על עבודה זרה כדי לבזותה עם כל זה הוא אומר דברים המכוונים וראויים לבזיונה והיינו דאיתא בעץ חיים [שער פרצופי זו"ן פרק ה'] 'מפסולת המאכל יוצא מזון לחיצונים' וזה הטעם שהקליפות ועבודה זרה נקראים צואה בכל מקום כי משם נזונים, וזהו סוד עבודה זרה של פעור דעבודתה בכך לפעור הזוהמה אליה כי זהו מזונה ובזה נמשך לה שפע, עד כאן לשונו יעוין שם.

ולכן עשה ליצנות על עבודה זרה בענין הריעי כי מזונה מן הריעי והיא נקראת צואה בכל מקום, ולכן כתיב (הושע י, ה) 'עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ' דהיינו כובד משא הריעי שהיה נזון ממנו ועתה גלה ממנו כי נתבטל לגמרי, ולכן אומרים 'לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים: שַׁקְלֶיהָ לְעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאַנְחֵיהּ בְּשִׁי"ן תָּי"ו שֶׁלְּךָ' רוצה לומר במקום הריעי כי משם מזונה ותניחנה שם לאכול מזונה!

ונראה לי אותיות שקודם לֵץ ואותיות שאחר לֵץ מספרם מַר כמנין 'בְּאֵל זָר' (תהלים פא, י) לרמוז באל זר שהוא העבודה זרה מותר לך להיות לֵץ. והא דאמר 'וְאַנְחֵיהּ בְּשִׁי"ן תָּי"ו שֶׁלְּךָ' ולא אמר 'בְּשֶׁת שֶׁלְּךָ' רמז בזה בזיון לעבודה זרה יותר כי שִׁי"ן תָּי"ו במלואם גימטריא תשס"ו [766] שהוא לשון 'משיסה'.

הַאי מַאן דְּסַאנֵי שׁוּמְעָנֵיהּ, שָׁרֵי לֵיהּ לְבָזוּיֵיהּ בְּגִימָ"ל וְשִׁי"ן. הא דהזכר מבזין את אמו משום דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר (נדה לא.) אבל הנקבה מקללין את אביה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין נב.) על פסוק (ויקרא כא, ט) 'אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת' אומרים ארור שזו ילדה! ארור שזו גידל! ארור שיצאה זו מחלציו! דאיש מזריע תחלה יולדת נקבה.

וְהַאי מַאן דְּשַׁפִּיר שׁוּמְעָנֵיהּ, שָׁרֵי לֵיהּ לְשַׁבּוּחֵיהּ. וּמַאן דְּשַׁבְּחֵיהּ, יָנוּחוּ לוֹ בְּרָכוֹת עַל רֹאשׁוֹ. קשה לשון 'שָׁרֵי לֵיהּ' משמע דליכא מצוה ורק קא משמע לן דליכא איסורא, ומדקאמר 'יָנוּחוּ לוֹ בְּרָכוֹת עַל רֹאשׁוֹ' משמע דמצוה עבד והנה שכרו אתו ברכות על ראשו?

ונראה לי בס"ד דלעולם כל אדם טוב מצוה לשבחו כדי שהשומע יתקנא וגם הוא ילך בדרך הטובים, אך יש חששא בזה דלפעמים מתוך שבחו יבא לידי גנותו ונמצא יצא שכרו בהפסדו, ולא עוד אלא את היותרת, ולזה אמר 'מַאן דְּשַׁפִּיר שׁוּמְעָנֵיהּ שָׁרֵי לֵיהּ לְשַׁבּוּחֵיהּ' כדי להלהיב לב השומעין שיתקנאו וילכו בדרך טובים, ואין לו לחוש פן מתוך שבחו בא לידי גנותו כי על הרוב לא יזדמן כך, אך אין אנחנו יכולים לומר בתחלה מצוה קעביד כי אולי יוולד משבחו איזה גנות ונמצא יצא שכרו בהפסדו ורק אם שבחו ונשאר בשבחו שלא בא לידי גנותו אז למפרע מצוה קעביד וְיָנוּחוּ לוֹ בְּרָכוֹת עַל רֹאשׁוֹ

דראוי הוא לקבלת השכר מאחר דשבחו לא יצא מזה תקלה. אבל קודם ששבחו לא אמרינן מצוה קעביד דשמא אם ישבחו יבא לידי גנותו.
והא דאמר 'עַל רֹאשׁוֹ' ולא אמר 'עָלָיו' נראה לי בס"ד לכלול גם זרעו בברכות אלו. כי ידוע האיש מזריע מראשו והאשה מבין כתפיה מחוט השדרה. ולכן אמר 'עַל רֹאשׁוֹ' רוצה לומר גם על זרעו שהם בראשו.

דף כו.

וּלְפִיכָךְ זָכָה בִּנְיָמִין וְנַעֲשָׂה אַשְׁפִּיזָכָן לַשְּׁכִינָה. נראה לי בס"ד כי בנימין ראה ברוח הקודש שיהיה בחלקו בית המקדש ובית קודש הקדשים ורק המזבח יהיה ברצועה של יהודה והיה מצטער על הרצועה, ובעבור צערו זכה שגם בית שני וגם בית שלישי יבנו בחלקו במקום בית ראשון אף על גב דמן הראוי שיבנה בית שני במקום אחר מאחר דבית ראשון טמאוהו שהכניסו בו עצמו עבודה זרה ושפכו בו דמים, עם כל זה בעבור צערו זכה שיהיה אושפיזכן לשכינה, שגם בית שני ובית שלישי יהיו בחלקו במקום בית ראשון ולא נסתלקה שכינה מחלקו כאשר נסתלקה משילה שהיא חלק יוסף הצדיק ע"ה. ובזה יובן מה שהביא הפסוק (דברים לג, יב) 'וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן' והוא כי ידוע שבית ראשון היה בזכות אברהם אבינו ע"ה שקראו 'הַר' (בראשית כב, יד), ובית שני בזכות יצחק אבינו ע"ה שקראו 'שָׂדֶה' (בראשית כז, כז), והם אברהם דרועא ימינא ויצחק דרועא שמאלא, והם כתף ימין וכתף שמאל, אך בית שלישי שיבנה בב"א [במהרה בימינו אמן] יהיה בזכות יעקב אבינו ע"ה שהוא סוד גופא העומד בין הכתפיים ולכן הוא חי כנגד חוט השדרה שיש בו ח"י חוליות. ולזה אמר 'וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן' רוצה לומר לא מבעיא בית שני שהוא כנגד כתף שמאל אלא גם בין כתפיו שהוא בית שלישי, שהוא כנגד גופא בין הכתפיים, גם כן שכן אצלו.
אֵין מַשְׁכִּירִין בָּתִּים בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם, לְפִי שֶׁאֵינָן שֶׁלָּהֶם. הטעם שלא נתחלקה ירושלם לשבטים מפני שהיא מכוונת כנגד ירושלם של מעלה ומחוברת אליה וכמו ירושלם של מעלה יד כל ישראל שוים בה כן ירושלם של מטה. ובזה יובן הפסוק (תהלים קכב, ג) 'יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה' היא ירושלם של מטה, היא כְּעִיר ירושלם של מעלה אשר חִיבְּרָהּ לָהּ יַחְדָּו ששם יד כל ישראל שוה ומחוברים יחד. והעדות זו ניכרת בזמן ששם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ, שהוא זמן עליית הרגל שאין משכירין בתים בירושלם.

דף כז.

חַד אָמַר: מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תּוֹרָה. קשה אמאי נקטי קרא לבסוף (מלכים ב' כה, ט), והוה למימר 'בֵּית ה' וְכָל בֵּית גָּדוֹל וּבֵית הַמֶּלֶךְ וּבָתֵּי יְרוּשָׁלַם'?
ונראה לי בס"ד כיון שהוא **מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תּוֹרָה** לא היה יכול לשרפו כי אש התורה שהיה בו דוחה אש זרה של הדיוט! ורק אחר ששרף בית המלך וכל בתי ירושלם שלא נשאר מושב בעיר שישבו שם כדי שיבואו לבית המדרש ללמוד תורה דנמצא בטל מבית המדרש אש תורה מכאן ולהבא, אז היה יכול לשרפו בעבור החטא ולכן נקטיה לבסוף שנשרף לבסוף.
ולמאן דאמר **מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תְּפִלָּה** נמי יש לומר ששרפו לבסוף אחר שלא נשאר מושב בעיר כי גם התפילות יש בהם כח לדחות הפורענות. ונראה לי דמאן דאמר 'מָקוֹם תְּפִלָּה' בא להוסיף דסבירא ליה בית גדול קאי על מקום תפלה גם כן. וסבירא ליה שבית המקדש ובית תפלה לא שרפו אלא לבסוף מפני שבמקום תפלה גם כן קובעים שיעור שעה אחת בעסק התורה שהיא אש ולכך דוחה אש הדיוט.
ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר כיון דקאמר הש"ס תְּסְתַּיֵּם דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי הוּא דְּאָמַר 'מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תּוֹרָה' אם כן קשה הוה ליה לתלמודא למנקט הכי חַד אָמַר מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תְּפִלָּה, שהם דברי רבי יוחנן ברישא, ואחר כך יאמר וְחַד אָמַר מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תּוֹרָה, כי צריך למנקט מלתא דרבי יוחנן קמיה מילתא דרבי יהושע בן לוי, וכאשר הזכירם בשמותם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי? ובזה ניחא אם הוה נקיט חַד אָמַר מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תְּפִלָּה קודם, הוה משמע דרבי יוחנן לא מפרש 'בֵּית גָּדוֹל' אלא רק על מקום תפלה וזה אינו דהוא באמת מודה לרבי יהושע בן לוי דבית גדול קאי על בית המדרש אלא דסבירא ליה דקאי נמי על מקום תפלה גם כן ולכן נקיט דבריו לבסוף כדי שנדע שהוא בא להוסיף על דברי רבי יהושע בן לוי דסבר 'בֵּית גָּדוֹל' על בית המדרש דוקא, ואיהו אמר דקאי גם על בית תפלה.
ועיין להגאון הרדב"ז ז"ל בהלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק שישי, שכתב פסק רבינו כמאן דאמר בשני כיסים מחלוקת דסתמא דתלמודא כיון שהתלמוד הקדימו דברי רבי יוחנן הם עיין שם. וקשיא לי על דבריו מהכא דנקיט חַד אָמַר מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ תּוֹרָה ברישא, ומאן דאמר זה הוא רבי יהושע בן לוי דנקיט ליה לבסוף? ובזה ניחא דכאן הוכרח הש"ס להזכיר מאן דאמר שמגדלין בו תורה ברישא שהוא דברי רבי יהושע בן לוי ואחר כך יאמר דברי מאן דאמר מקום תפלה שהם דברי רבי יוחנן מטעם שכתבתי. ומה שיש להעיר ממה שאמר 'תְּסְתַּיֵּם' וגם ממה שאמר במועד קטן (מועד קטן ג.) בפלוגתא דרבי

יוחנן ורבי אלעזר בחורש בשביעית שפסק הרמב"ם כמאן דאמר אינו לוקה יעוין שם, כבר כתבנו בזה בחדושנו ונכתוב עוד בס"ד ואין כאן מקום להאריך בזה.
מיהו בעיקר דברי המאמר כאן יש להעיר, דבשלמא למאן דאמר מקום שמגדלין בו תורה ניחא לשון 'גָּדוֹל' מפני ששם נעשים תלמידי חכמים ומפלפלים זה בזה ועל ידי כך יתחדש כמה הלכות ויהיה בזה גידול ורבוי דברי תורה, אך גידול תפלה בבית הכנסת מאי היא, דמאי הפרש איכא בתפלה בין בית הכנסת לבתים אחרים?
ונראה לי בס"ד דבבתים פשוטים שאינם בתי כנסיות לא ימצא בהם אלא תפלות של יחידים שכל אחד מתפלל בביתו אבל בבית הכנסת ימצא תפלות של רבים ששם יתכנסו ויתפללו וזהו גידול תפלה.
ועוד בבית הכנסת כיון שיש צבור מוכרח לומר חזרה והרי כאן יש גידול תפלה ממש שהתפלה כפולה בלחש ובחזרה ולא עוד אלא שהחזרה היא גדולה במעלה שהיא בחג"ת [חסד, גבורה, תפארת] ולחש בנה"י [נצח, הוד, יסוד] ואף על גב דבאותו זמן שהוא בבית ראשון עדיין לא תקנו תפלות אלו שיש בהם חזרה קרי להו הכי על שם העתיד וכהאי גונא איתא בתלמודא במקום אחר ואומרו (ישעיה מב, כא) 'יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר' כלומר מדלא כתיב הִגְדִּיל אלא יַגְדִּיל הווה ועתיד שתמיד מגדיל תורה על ידי חכמי ישראל בכל דור ודור.

דף כז:

שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי זַכַּאי: בַּמָּה הֱאֲרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מֵימַי לֹא הִשְׁתַּנְתִּי מַיִם בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה וְכוּ'. נראה לי שלשה אלו הם אזהרות של כיבוד לכך זכה על ידם לזקנה שנותנת כבוד באדם שהכל יכבדוהו בקימה ובכמה דברים וכתיב נגד זקיניו כבוד.
..**מָכְרָה כִּפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ, וְהֵבִיאָה לִי קִדּוּשׁ הַיּוֹם**. קשה, הוא מספר אזהרות עצמו שהיה נזהר ומה שייכות כאן לסיפור זה שמכרה אמו וכו'? ונראה לי דבא להודיע מזה שהיה הוא אדוק ונזהר מאד מאד בקידוש כי לולא כך לא היתה אמו מוכרת כפה שעל ראשה כדי להביא לו יין לקדוש, אך כיון שיודעת חיבתו ותשוקתו בזה אמרה ודאי יהיה לו צער גדול אם ישאר בלא יין לקדוש היום ולכך מכרה הכפה שעל ראשה.
ואומרו '**אִמָּא זְקֵנָה הָיְתָה לִי**' קשה מה בא ללמדינו בזה אם היתה זקנה או עודנה קטנה בשנים? ונראה לי בס"ד הוצרך לפרש שהיתה זקנה כדי שלא יאמרו לו השומעין אם היא רצתה למכור בשביל אהבתה בך, אתה איך רצית בכך ולא חסת על כבודה שתשאר

בלא כפה! לכך הקדים לומר שהיתה זקנה ולא היתה צריכא לצעיף כי מחמת זקנה אינה יכולה לצאת חוצה, והיה הצעיף מוצנע בתיבה. גם הגיד שהיא זקנה ואינה מקפדת בכך, דרוב הזקנות הולכים בלא כפה שלפעמים מניחים במקום כפה בגד אחר על ראשם יהיה מה שיהיה ולכך גם הוא לא הקפיד למנעה מלמכור אותה.

כְּשֶׁמַּתָה, הִנִּיחָה לוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת גַּרְבֵי יַיִן. כְּשֶׁמֵּת הוּא, הִנִּיחַ לְבָנָיו שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים גַּרְבֵי יַיִן. נראה מחמת שהיתה יודעת שחביבה עליו מצוה זו במאד מאד לכך טרחה בחיי חיותה להמציא לו יין הרבה בשביל קדוש היום ועלה בידה כמנין ש' הרומזת לשלש סעודות שבת, שגם בסעודה שלישית דאין קדוש צריך לשתות יין בתוך הסעודה כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל, ונרמזו שלש סעודות בשלשה קוין דשין דשבת.

והוא זכה להניח שלשה אלפים גרבי יין, כנגד שלשה אל"ף דשם 'אהיה' במלוי אלפין, שהוא בבינה הנגלית בסוד נועם שבת. ושניהם זכו למספר השלש מפני שקיימו מצוה זו כתקנה במחשבה ודבור ומעשה אך הוא שהיה בעל תורה זכה במספר השלש באלפים כי לימוד התורה רמוז באלף לשון 'אַלּוּף' (תהלים נה, יד) ומספר האלפים גם כן הוא באות אלף כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער ההקדמות.

אָמַר לֵיהּ: לָא הֲוָה לִי לְקַדּוּשָׁא, וּמִשְׁכַּנְתֵּיהּ לְהֶמְיָנָאי וְאָתֵיתִי בֵּיהּ קִדּוּשָׁא. יש להבין תיבת 'בֵּיהּ' לשון יתר. ונראה לי רוצה לומר שלא משכן הממיניה כדי למצוא מעות שיקנה יין אלא משכנו ליקח בו יין ומעשה שהיה כך היה. אי נמי לקח יין כנגד כל דמים של ערך המיניה אף על פי שהיה יכול ליקח יין בצמצום כנגד חצי דמיו והודיע דאפילו בשעת דוחקו לקח יין בהרוחה.

וגרסת עין יעקב לא הוה לי חמרא וכו' ואתיתי ביה יין קדושא, ולגרסא זו יש להקשות למה בתחלת דבריו קראו חמרא, ובסוף דבריו קראו יין? דיש חמר מדינא דנקרא בשם חמרא בסתם ואינו נקרא יין וזה יהיה בזול. וזהו שאמר 'לא הוה לי חמרא' רוצה לומר אפילו חמר מדינה, ומשכנתיה להמיינאי ואתיתי ביה יין ולא קניתי חמר מדינה שהוא בזול.

יְהֵא רַעֲוָא דְּתִיטוּם בְּשִׁירָאֵי. נראה לי בס"ד בשכר שמכר המיניה אף על פי שאינו מכסה כל גופו אלא רק מכסה חלק קטן שיעור טפח יזכה להתעשר שיתכסה במעלים חשובים המכסים כל הגוף. ונראה לי רמז לו בתיבת שִׁירָאֵי על שם ההצלחה שהוא אותיות כסף זהב, והוא רמוז בפסוק י"א בשיר השירים דכתיב (שיר השירים א, יא) 'תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף', אשר בכסף וזהב הנזכרים בפסוק זה נרמז שם ההצלחה שהיא כס"ה בפ"ז, ופסוק זה הוא פסוק י"א בשיר השירים, וזהו שִׁירָאֵי מלה מורכבת שהוא

'שיר י"א'.

ומה שאמר לָמָּה לֹא אָמַרְתָּ לִי כִּי בֵּרַכְתִּיךְ: 'וְכֵן לְמַר'? נראה היה דרכם לומר 'וְכֵן לְמַר' שבשתי תיבות אלו יש להם כונה לכוין על בחינת ה'רצון' [346] שמספרו עולה כמנין 'וְכֵן לְמַר' [346] ונודע כי הטוב שיבא לאדם מכח תפלת הצדיק לא ינכו מזכיותיו בעבורו ולכך הקפיד רב על זה שלא התפלל עליו לומר וכן למר.

דף כח.

שָׁאַל רַבִּי עֲקִיבָא אֶת רַבִּי נְחוּנְיָא הַגָּדוֹל: בַּמָּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אַתּוּ גַּוְזָאֵי קָא מָחוּ לֵיהּ. סָלִיק, יָתִיב אַרִישָׁא דְּדִיקְלָא. נראה לי בס"ד הטעם על פי מה שאמר הרב עיון יעקב ז"ל, דמה ששאל לו דבר זה של (במדבר כח, ד) 'כֶּבֶשׂ אֶחָד' להודיע דלא קץ בחייו ח"ו, אלא מתפלא איך צדיק שכמותו שהוא גדול הדור המיוחד שבדורו לא נתפס בעון הדור שהאריך ימים כל כך? ורצונו לידע הדברים שהגינו עליו כי תורה היא וללמוד הוא צריך ולעולם רבי עקיבא ידע להאי דרשא ד'מְיֻחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ' ורק עשה זה בתורת שאלה כדי לעורר אותו על כונתו בשאלה הראשונה ששאל במה הארכת ימים עד כאן דבריו עיין שם. ולפי זה מובן שפיר הטעם דיתיב אדיקלא שהוא התמר שנמשל בו הצדיק דכתיב (תהלים צב, יג) 'צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח' ורצונו לומר בשביל שאני רואה אותך צדיק גדול וגבוה מכל אדם כתמר זה לכך אני מתפלא על אשר לא נענשת בעון הדור! ורצוני לדעת המידות שהגינו עליך? גם רמז כַּתָּמָר שאין יד אדם נוגעת בפירותיו מחמת גובהו כן הוא לא נגע בו כלום מחטאות בני האדם שבדור הזה.

שָׁאַל רַבִּי אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: בַּמָּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לוֹ: קַצְתָּ בְּחַיַּי. קשה והלא רבי יהושע בן קרחה מכיר את רבי ואיך חשדו בכך? ונראה לי דודאי לא חשדו, אך אמר לו כן מפני השומעין שאלתו יען כי רבי היה נשיא, ורבי יהושע בן קרחה היה גדול הדור ומן הטבע יהיה הנשיא קץ באחד שהוא גדול הדור דחושבו כמו צרה אליו בכבוד ולכך חש רבי יהושע בן קרחה שמא השומעין יחשדו את רבי בכך ולכן אמר לו קַצְתָּ בְּחַיַּי? כדי שרבי ישיב דבר לברר דבריו ויצא מן החשד.

אָמַר לוֹ: מִימֵי לֹא נִסְתַּכַּלְתִּי בְּצֶלֶם דְּמוּת אָדָם רָשָׁע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר לְאָדָם לְהִסְתַּכֵּל בְּצֶלֶם דְּמוּת אָדָם רָשָׁע. קשה כיון דאיכא איסורא בזה מאי רבותיה? ונראה לי בס"ד דרוצה לומר אפילו לצורך גדול כגון דאותו רשע עשה עבירה והעדים מעידים לפניו שצריך להסתכל בו כדי שיהיה לו טביעות עין לידע על מי מעידין העדים או שצריך לעשות לו דרישה וחקירה לדבר עמו באריכות שמוכרח להסתכל בו או לצורך

אחר כיוצא בזה ורבי יהושע בן קרחה היה נזהר גם בצורך גדול.
והא דמדה זו מועלת לאריכות ימים נראה לי בס"ד כי עינים הם סוד חכמה, ואריכות ימים תמשך מחכמה בסוד ו'הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ' (קהלת ז, יב), וכיון שהוא קדש עיניו שלא יסתכל בהם במראה רע לכך זוכה לאריכות ימים.
והא דמפיק לה רַבִּי אֶלְעָזָר מן (בראשית כז, א) 'וַתִּכְהֶין עֵינָיו מֵרְאֹת' נראה לי בס"ד דתיבת מֵרְאֹת לשון יתר, ולכך דריש לה מֵרְאֹת אותיות 'רָאוּ מֵת' כי עֵשָׂו בחייו היה קרוי מת, וזהו **וַתִּכְהֶין עֵינָיו** בשביל כי **רָאוּ מֵת** זה עשו. וְרָבָא מפיק לה מן (משלי יח, ה) 'שְׂאֵת פְּנֵי רָשָׁע לֹא טוֹב' דהאור נקרא 'טוֹב' דכתיב (בראשית א, ד) 'וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב' וזהו **שְׂאֵת פְּנֵי רָשָׁע** אז **לֹא טוֹב** שיסתלק אור העינים שנקרא טוֹב.
לְעוֹלָם אַל תְּהִי קְלִלַת הֲדְיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ. נקיט 'לְעוֹלָם' רוצה לומר אפילו לגבי צדיקים גמורים, דמי לנו גדול משרה ויצחק אבינו ע"ה! מיהו נראה היינו דוקא בהיכא שיש לו קצת תרעומת באיזה צד לקלל כהא דאבימלך.
והנה הרב טורי אבן ז"ל הקשה, דיליף מאלישע דאסור להסתכל מנא ליה דהיה זה אצל יצחק אבינו ע"ה מכח קללת אבימלך, דילמא כולא מלתא משום הסתכלות הוה? עיין שם. ונראה לי בס"ד דאם לא כן למה רמזה התורה קללה זו של אבימלך בפסוק (בראשית כ, טז) 'הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם', שאם היו דבריו אלו בטלין ולא עשו רושם לא היתה התורה כותבת זה! אלא ודאי עשו רושם, ובאה התורה ללמד לדורות בזה ש**אַל תְּהִי קְלִלַת הֲדְיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ**'. ועוד נראה לי בס"ד דאי הוה משום הסתכלות לחודא לא היה צריך שיהיה סומא לגמרי אלא רק חלישות ראיה דוקא להוי ליה.
הָא וְהָא גָּרְמָא לֵיהּ. הקשה הרב טורי אבן ז"ל דאם כן היכא יליף מיצחק ד'עֵינָיו כֵּהוֹת' כיון דהתם היה גרם אחר דקללת אבימלך נמי? ועוד הקשה מנא ליה ד'הָא וְהָא גָּרְמָא לֵיהּ' דילמא חדא מנייהו לחוד? עיין שם.
ונראה לי בס"ד דאי משום קללת אבימלך לחוד היה די שתתקיים בעין אחת, דודאי זכות יצחק היה מגין למעט הקללה בכל מה דאפשר דהם לא חייבין לו מן הדין, ורק צד תרעומת היה לו בזה ומשום הא לא היה צריך שתתקיים קללתו בשתי עינים אלא הָא וְהָא גָּרְמָא לֵיהּ.
ועוד נראה לי בס"ד דאי משום קללת אבימלך לחוד היה מתקיים זה בזרע זרעה שהוא עשו הרשע, דהא אבימלך קלל את שרה, ומוכרח לומר דזכות שרה הגין דאדחי הקללה מינה וכיון דאדחי יהיה נדחי עד עֵשָׂו דגם הוא נחשב זרעה, דבני בנים הם כבנים, וראוי

שיתלו הקללה במקולקל! אלא ודאי שיהיה זה משום הסתכלות גם כן, לכך נתקיים ביצחק אבינו ע"ה.

מִימַי לֹא הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי. כלומר אפילו בתוך בית דצריך להקפיד לפעמים כדי למרמי עלייהו אימה בעבור שיהיו נזהרים בצרכי הבית או תוך ביתי רוצה לומר תוך גופי כי הגוף נקרא 'בַּיִת' בקהלת (קהלת יב, ג) ורוצה לומר אפילו כעס נסתר בלב דוקא לא היה לי! ולכן מפני זה זכה לאריכות ימים כי הכעסן קצר ימים שנאמר (איוב יד, א) 'קְצַר יָמִים וּשְׂבַע רֹגֶז' וכנזכר בגמרא.

דף כח:

הֵיכִי דָּמֵי הֶסְפֵּידָא דְּרַבִּים? מַחְוִי רַב חִסְדָּא: כְּגוֹן הֶסְפֵּידָא דְּקָאֵי בֵּי רַב שֵׁשֶׁת. מַחְוִי רַב שֵׁשֶׁת: כְּגוֹן הֶסְפֵּידָא דְּקָאֵי בֵּי רַב חִסְדָּא. הקשה מהראנ"ח ז"ל בפרשת חיי שרה דברי הגמרא קשים לשמוע איך החכמים ההם פותחים פיהם לשטן הפך דברי רבותינו ז"ל (ברכות יט.) שהזהירו 'לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן' והם היו כל אחד תולה קללתו בחבירו לומר כגון הספידא וכו', ובמועד קטן (מועד קטן יח.) בעובדא דשמואל אתמר דהואי כִּשְׁגָּנָה שֵׁיצָא מִלְּפָנֵי הַשַּׁלִּיט וכו'? יעוין שם.

ונראה לי בס"ד דעל פשט דברי הגמרא ליכא קושיא דיש לפרש מחוי על הספד שהיה מכבר בבית רב ששת וכן אידך ואינו אומר על להבא ואפילו בזה שהוא מדבר על העבר נראה דלא היה מזכיר שם רב ששת בפירוש אלא היה אומר כגון אותו הספד שנעשה בשנה פלונית, ולכך דקדק תלמודא לומר 'מַחְוִי רַב חִסְדָּא' ולא אמר אמר 'רַב חִסְדָּא כִּי מַחְוִי' רוצה לומר רומז ברמז על הספד שנעשה בי רב ששת, וכן הענין באידך 'מַחְוִי רַב שֵׁשֶׁת' על הספד שנעשה כבר בי רב חסדא. מיהו פירוש רש"י ז"ל שכתב 'אם ימות' שהוא לשון להבא אינו מתישב בדבריו לומר כונתו אם ימות אדם בבי רב ששת ועשו לו הספד אז אחר כך מחוי רב חסדא בביאור המשנה על אותו הספד שעשו לאותו המת בבי רב ששת, לומר דזה נחשב הספד של רבים.

יַי חָסְרָא אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל גַּבְרָא רַבָּה. פירוש אפילו בארעא דישראל ששם מקור החכמה ונמצאים שם חכמים רבים ניכר חסרונו של זה.

תָּא חֲזִי מַה בֵּין תַּקִּיפֵי דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל, לְחֲסִידֵי דְּבָבֶל. עיין פירוש רש"י ז"ל. ונראה לי בס"ד דקרו לרבי שמעון בן לקיש תקיפי ארעא דישראל שהיה תקיף בדעתו ובדיבורו, כדאיתא בסנהדרין (סנהדרין כו.) שדבר קשות כנגד רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בר יהוצדק עיין שם, וכן מצינו בירושלמי דסנהדרין פ"ב דדרש ריש לקיש, נשיא שחטא

מלקין אותו בבית דין של שלושה וכו', ואחר שבא אליו הנשיא השיב לו דברים בחוזק, ומכל זה מוכח שהיה תקיף בדבורו ולא ישוב מפני כל.

כִּי הָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ חֲוָה אָזִיל בְּאוֹרְחָא, מָטָא עוּרְקָמָא דְּמַיָּא. הקשה מהרש"א דמייתי הא דריש לקיש מעשה לסתור, דהא לא רצה להשתמש גם במי דתני לחוד עיין שם.

ונראה לי בס"ד כי על מַתְנִי לא אצטריך להוכיח כלום שזה מפורש יוצא במאמר דאסור בְּמַתְנִי, אך ההוכחה דתלמודא מעובדא דריש לקיש הוא על תני לחוד דאינו בכלל האיסור וזה מוכח ממה שאמר לו אותו גברא שהוא תני הלכות, ואמר לו ריש לקיש 'שְׁדִי בַּר לָקִישָׁא בְּמַיָּא' וקשה דאם אסור מן הדין למה יצוהו להשליכו? הוא ישליך את עצמו! ועוד, אם היכא דתני נמי אסור עדיפא איך נחה דעתו של ריש לקיש במה שאמר לו אותו גברא 'נִיחָא לִי' דאם אותו גברא ניחא ליה איך ריש לקיש יקבל לעשות דבר זה? אלא ודאי מדינא מותר במאן דתני בלבד ורק משום מדת חסידות היה חושש ריש לקיש, ולכך לא השליך עצמו עד שיראה אם ישיב לו 'נִיחָא לִי' דאז ליכא בזה חשש אפילו ממדת חסידות, ולכן כיון דאמר לו נִיחָא לִי אז נחה דעתו של ריש לקיש בזה. ולפי זה נמצינו למדין מהאי עובדא דריש לקיש במאן דתני בלחוד ליכא איסור מדינא וכאמור.

פְּסַלְתְּ לָךְ אַרְבָּעָה טוּרֵי, וְטָעֲנַתְּ בַּר לָקִישׁ אַכַּתְפֵּיךְ? שְׁדִי בַּר לָקִישָׁא בְּמַיָּא. נראה לי בס"ד הא דכינה לסדרי משנה בשם 'הָרִים' דאיתא בסנהדרין (סנהדרין כד.) אמר עולא הרואה את ריש לקיש בבית המדרש כאלו עוקר הרים וטוחנן זה בזה עיין שם, נמצא היו החכמים מדמין לחכמת ריש לקיש לעקירת שתי הרים שטוחנין זה בזה ולכן אמר לו ריש לקיש אם עלי יאמרו שאני עוקר הרים שהם שנים כי מעוט רבים שנים, הנה אתה פסלת ארבעה הרים, ואם כן אתה גדול ממני! ודבר כן מצד ענוה.

ועוד נראה לי מכנה את עסק התורה בשם 'הָרִים' כי ידוע שעסק התורה מתקן בחינת הרוח וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל שההרים הגדולים נבראו בשביל להגין על העולם מן הרוח הקשה מאד, וכמו שנאמר על פסוק (עמוס ד, יג) 'יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ'.

ועוד נראה לי נקראת 'הָרִים' דחביבה על לומדיה כיום שנתנה בהר סיני. **ודע** מן הגמרא דהכא נראה דאין שם אביו היה לקיש אלא 'לָקִישׁ' הוא כינוי משפחה דאם לא כן איך יאמר בפיו 'שְׁדִי בַּר לָקִישָׁא' שזוכר שם אביו? ובפרט כי הוא שם פלאי בודאי מן הסתם.

דף כט.

רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָלוּב וְשֶׁאֵינוֹ עָלוּב, יָכוֹל וְאֵינוֹ יָכוֹל. נראה לי בס"ד נקיט על עצמו שתי חלוקות אלו כי הוא היה גלגול בבא בן בוטא אשר ניקר הורדוס את עיניו וגם עתה בגלגול זה נסתמא בידי שמים לכן 'שֵׁשֶׁת' בא"ת ב"ש הוא 'בבא' וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים יעוין שם, ולכן כנגד מה שקרה לו על ידי הורדוס נקיט חלוקא דעלוב וכנגד מה שקרה לו בידי שמים בגלגול זה נקיט חלוקה דאינו יכול.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: בּוֹא וּרְאֵה, כַּמָּה חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יש להקשות אומרו בא וראה להיכן יבא? ונראה לי בס"ד כי בימיהם היה ניכר גילוי שכינה בחוץ לארץ בבתי כנסיות, וכדאמר שכינה בבבל היכא שריא? אָמַר אַבַּיֵי: בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּהוּצָל וּבְבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּשַׁף־וְיָתִיב בְּנָהֳרְדְּעָא, ולזה אמר בּוֹא לבתי כנסיות שבחוץ לארץ, וּרְאֵה בעיניך כמה חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל כי תמצא שם השראת שכינה בגלותם בחוץ לארץ.

עֲתִידִין בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ, שֶׁיְּקַבְּעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אין הכונה שתעקר גוף הקרקע שלהם ותהיה בארץ ישראל, וכן ב'תְּבוֹר וְכַרְמֶל' לא נעקר הקרקע שלהם אלא הכונה הוא כמו שיש לגוף האדם צל רוחני שמקיפו שהגוף מושך חיות ממנו, כן יש צל שהוא אויר זך ורוחני חופף על הארץ כולה ומאיר לה ואין הצל של כל הארצות שוה בזכותו ומעלתו ויש בזה כמה מדרגות בצללים החונים על ארצות חוץ לארץ, ובודאי צל ארץ ישראל הוא מעולה וזך ביותר לפי ערכה של ארץ ישראל.

ולכן אמרו רבותינו ז"ל (חולין צא:) על פסוק (בראשית כח, יג) 'הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ' שקיפל הקב"ה את כל ארץ ישראל והניחה תחתיו של יעקב אבינו ע"ה ושכב עליה, וקשה לפי פשוטו אם כן בני אדם שהיו יושבים בה להיכן הלכו וישבו? וכן הבעלי חיים והבניינים והמטלטלים היכן היו? אך הכונה הוא על הצל שהוא האויר הרוחני החופף עליה שהוא לה כמו הנשמה הנותנת חיות לגוף. וכיוצא בזה כתב השל"ה ז"ל בפרשת ויחי, בכל מקום ששם עומדין יחד כל זרע ישראל שם נמצא אויר ארץ ישראל, ושם מותר להקריב לה' וכמו שעשו ישראל במדבר ארבעים שנה, ולכן אמר יעקב אבינו ע"ה (בראשית מז, ל) 'וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי' אף על פי שנפטר בחוץ לארץ יעוין שם.

ובזה פירשתי רמז הכתוב (דברים א, ח) 'רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ' דקשה והלא עודם במדבר והיכן נתן להם את הארץ? אך הכונה על אויר ארץ ישראל כולה שהיה חונה אתם במדבר, וזהו ראו ראיה רוחנית.

ובזה פרשתי (במדבר יג, ל) 'עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ' ולכן אמרו (במדבר

יד, ט) 'סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם' הוא האויר הנזכר, וזה סימן מובהק כי ה' אִתָּנוּ למסרם בידינו ולכן אַל תִּירָאֵם כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהֶם בודאי כי כבר כבשנו את הארץ בעודנו במדבר מחמת הצל הנזכר.

ועל כן מה שאמר כאן עֲתִידִין בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ שֶׁיִּזְקְבָעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לאו על גוף הקרקע קאמר שתעקר אלא על האויר שהוא הצל הפרוס וחונה בבתי כנסיות ובתי מדרשות וכן הענין ב'תָּבוֹר וְכַרְמֶל' שבא הצל שלהם ולא גוף ההרים.

כֻּלְּכֶם בַּעֲלֵי מוּמִין אַתֶּם אֵצֶל סִינַי. נראה לי בס"ד לכך קראם (תהלים סח, יז) 'הָרִים גַּבְנֻנִּים' כי גב רוצה לומר אחור, דהר סיני נחשב צד הפנים והם נחשבין גב שהוא צד האחור, והנה אותיות האחור של אותיות 'סִינַי' שהם הגב שלהם הם ט"ן מ"ט. פירוש טן כלומר גוף כמו שאמרו 'טָב לְמֵיתַב טַן דּוּ' ומט הוא כמו (ישעיה נד, י) 'וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטָנָה' וקראתם גב להר סיני, כלומר הם גוף מט ונשפל לגבי סיני.

מַאי דִּכְתִיב (תהלים צ, א): "ה', **מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָנוּ**", **אֲלוּ בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת.** נראה לי קראם 'מָעוֹן' מפני ששם מתגלה נועם ה' שהוא אור השכינה, דכתיב (תהלים כז, ד) 'לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ', ולכך נקראים מָעוֹן אותיות נוֹעַם.

ונראה לי אות נו"ן דמעון הוא מספר ת"ש, ועם אותיות 'מעו' דמעון נעשה צירוף 'תשמעו' ויש בזה שתי משמעות, האחת לשון קיבוץ ואסיפה כמו (שמואל א' טו, ד) 'וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת הָעָם' ואחת כפשוטו שהוא ענין שמיעה שמתאספים שם לשמוע בחוקי אלקים ותורותיו.

דף לא.

כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה מוֹצֵא עַנְוָתָנוּתוֹ. נראה לי בס"ד שם 'אהיה' יש במילואו מספר **עֲנָוָה** [131] כזה, אל"ף ה"י יו"ד ה"א, וידוע ששם 'אהיה' הוא בבינה, ואיתא בזוהר הקדוש בינה גבוראן מתערין מינא, ולזה אמר כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רוצה לומר בשם 'אהיה' שהוא סוד בינה דגבוראן מתערין מינה, אַתָּה מוֹצֵא עַנְוָתָנוּתוֹ כי בשם זה נרמז מספר עֲנָוָה.

דף לא:

לֹא דַיָּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁחוֹטְאִין לְפָנַי, אֶלָּא שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לֵידַע אֵיזוֹ גְּזֵרָה קָשָׁה אָבִיא עֲלֵיהֶם. הא ודאי אין טורח שייך אצלו יתברך, כי הוא יתברך לא ייעף ולא יגע, אין חקר לתבונתו, וכל העולם כולו סוקרו בסקירה אחת, דכתיב (ישעיה מ, כו) הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר

צָבָאִם, (תהלים לג, טו) הַמֵּבִין כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, אך לשון זה נאמר לשכך את האוזן, להלהיב לבבות ישראל ולהחרידם שיהיה העון קשה וחמור בעיניהם ויעשו תשובה.

ועוד נראה לי נקיט הכי על דרך מה שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בביאור 'מנאן לידע הנותרים' (רש"י על במדבר א, א) דהכונה הוא שיהיו הנותרים יודעין כמה הן, וכן כאן לידע המלאכים ונשמות הצדיקים איזו גזרה קשה אביא עליהם יען כי דרכו יתברך להודיע תחלה את הגזרה למלאכים ונשמות הצדיקים אשר למעלה בשמים ואשר בגן עדן הארץ כדי שיתפללו על החיים כמו שנאמר (עמוס ג, ז) 'כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי אֱלֹקִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים'.

(ויקרא כג, מד) 'וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', **מִצְוָתָן שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין אוֹתָן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּזִמַּנּוֹ**. נראה לי דריש הפסוק הכי מה שידבר משה את **מֹעֲדֵי ה'** המקראות השייכים למועדי ה' צריך שיהיו המקראות האלה נקראים **אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** כל מקרא בזמנו.

אמנם צריך להבין למה יש מצוה בחיוב קריאת פרשיות המועדים בזמנם והלא כל הפרשיות תורה הם, וכל זמן שאדם קורא בתורה יש בזה מצוה ומה הפרש יש בין מקרא בזמנו למקרא שאינו בזמנו?

ונראה לי בס"ד בהקדים מה שכתב הרב שער החצר ז"ל בשם ספר כ"י וזה לשונו, ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל כי כשעבדו ישראל את העגל היה שש שעות ולא יותר, וקיימא לן בביטול האיסור צריך ששים כנגדו, ועל כן כדי שיתבטל האיסור של שש שעות מה עשה הקב"ה? תקן לישראל שלש רגלים, שהם שבעת ימי סוכה ושבעת ימי פסח ויום אחד של שבועות, ובאלו ט"ו ימים יש שלש מאות ששים שעות!

ובזה פירשו כונת המסרא ארבע פסוקים של אלה, והם (תהלים מב, ה) אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי, (שמות לב, ד) אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל, (ישעיה מט, טו) גַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה, (ויקרא כג, ד) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה', רוצה לומר **אֵלֶּה אֶזְכְּרָה** תמיד כדי לתקן ואיזהו **אֵלֶּה**? ואמר **אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל** שאמרו בעגל. ומה התיקון אשר נעשה כדי **שֶׁגַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה**? והשיב ואמר **אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'** שעל ידי שמירת המועדים שהם ש"ס שעות מתבטלים אותם שש שעות של העגל שאמרו בם 'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל' עד כאן דברי ספר כ"י שהביא הרב ז"ל שם יעוין שם.

ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב מה שאמר הש"ית למשה רבינו ע"ה אחר מעשה העגל, (שמות לג, יט) 'אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ' תיבת טוּבִי תחלקנה לשתים וקרי בה 'ט"ו בי' פירוש בשביל תיקון עון העגל לבטל שש שעות של איסור **אֲנִי אַעֲבִיר כָּל ט"ו** יום

של פסח ושבועות וסוכות **בִּי** כלומר בקדושתי כדי לבטל איסור שש שעות בקדושת ש"ס שעות של ט"ו ימים אלו והנה הם רמוזים **עַל פָּנֶיךָ** פירוש באמצע השם שלך, כי כל אמצעי נקרא פנימי ואות שי"ן דמשה היא אות הפנימית של שמו אשר במלואה עולה ש"ס, כנגד ש"ס שעות של ט"ו ימים טובים הנזכר.

נמצא המועדים הם תיקון פגם עון העגל, וידוע כי **כל תיקון צריך שיהיה לימוד תורה** כי אין נעשה בנין להריסת העון אלא על ידי התורה, דלכך התלמידי חכמים שעוסקים בתורה נקראין בנאין כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות סד.) אַל תִּקְרֵי בָּנַיִךְ אֶל בּוֹנָיִךְ (ישעיה נד, יג), ואם תהיה שמירת המועדים בלתי הצטרפות קריאת התורה, לא יהיה בהם בנין לחרבן והריסה שעשו ישראל בעגל בנפשם הן למעלה הן למטה כי עיקר הבנין הוא בקריאת התורה ולכן פרשיות של המועדין מצותן שיהיו נקראים בזמנן דהיינו בתוך המועדים כדי שיהיו קריאת התורה והמעשה באין כאחד כי 'כל הקורא בפרשת עולה כאלו הקריב עולה' (מנחות קי.) נמצא זה הקורא הפרשה בזמנה יש בידו שתים אחת קריאת התורה שבה עיקר הבנין והשני המעשה של ההקרבה ובזה תועיל קדושת עיצומו של אותו היום לבטל האיסור של העגל כאמור.

ולזה אמר הכתוב 'וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' פירוש מקראות אשר **דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה'** הם יועילו **אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, בני לשון בנין כמו אַל תִּקְרֵי בָּנַיִךְ אֶל בּוֹנָיִךְ, ואם לא קראו **כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּזְמַנּוֹ** אין בידם שתי מצות כהלכתן דאין כאן מצות הקרבה כיון דאין יום זה מקריבין קרבן של פרשה זו."

דף לב.

תָּנוּ רַבָּנָן: מֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיְּהוּ שׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיְנוֹ שֶׁל יוֹם הִלְכוֹת פֶּסַח בְּפֶסַח הִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת הִלְכוֹת חַג בַּחַג. יש להבין תיבת 'לָהֶם' נראית לשון יתר. ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הגאון הט"ז ז"ל על מה שכתוב בשולחן ערוך סימן תכ"ט שואלין בהלכות הפסח קודם שלשים יום, דנפקא מינה לענין ממון דאיתא בפרק השואל (בבבא מציעא דף צז.) אמר לו רבנן לרבא שאיל לן מר, פירש רש"י רבינו נשאל למלאכתינו ללמוד לנו תורה שיושב ומלמד לנו תורה כל היום, ואם נשאל ממנו בהמה ומתה נפטר דהוי שאלה בבעלים, איקפד רבא אמר לו לאפקועי ממונאי קא בעיתו אדרבה אתון שאלתין לי דאלו אנא מצי לאשתמוטי ממסכתא למסכתא, פירוש כשאני חפץ להתחיל במסכתא אחרת שלא תשתכח ממני אין אתם יכולים למחות בידי אתון לא מציתו לאשתמוטי, ולא היא! איהו שאיל להו ביומי דכלה כשדורשין לפני הרגל

בהלכות הרגל דלא מצי לאשתמוטי למסכתא אחרת, ואינהו שאילו ליה בשאר יומי. ואם כן יש נפקא מינה לענין אם שאלו התלמידים בהמה מהרב תוך שלשים יום קודם פסח ומתה פטורים דאותו זמן הוא משועבד להם והוי שאלה בבעלים, כן נראה לי נכון עד כאן לשונו.

והנה ידוע תיבת 'לָהֶם' נדרשת כמו לך ולכם, שדרשו רז"ל 'שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים' (במדבר יג ב) לך להנאתך ולטובתך, וכן 'קַח לְךָ סַמִּים' (שמות ל, לד) להנאתך ולטובתך וכנזכר בזוהר הקדוש, וכן דרשו תיבת 'לכם' בכמה דוכתי, וגם כאן מילת 'לָהֶם' נדרשת להנאתם ולטובתם, פירוש זו התקנה שתיקן משה רבינו ע"ה שיהיו שואלין ודורשין הלכות פסח בפסח וכו' היא היתה לטובת ישראל, שאז אם יהיו ישראל שואלין מן משה רבינו ע"ה באותם הימים בהמה או שאר חפץ ואבדו יהיו פטורים מלשלם לו דהוי שאלה בבעלים כיון דעל פי תקנתו זאת הוא משועבד להם ללמדם הלכות הרגל ולא מצי לאשתמוטי להלכות אחרים, ולזה אמר תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל רוצה לומר לטובתם והנאתם, לענין ממון. ועוד נראה לי בס"ד לרמוז בתיבת 'לָהֶם' שהוא ראשי תיבות **ל**הביא **מ**לך **ה**משיח, כי בזכות הדרשות שעושין ברגלים שבהם נקבצים ונאספים עם רב יהיה הדרת מלך ואז יכולה זכות התורה של הדרשות האלה להביא מלך המשיח וזהו שנאמרו תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל פירוש תיקן להביא מלך המשיח לישראל שֶׁיִּהוּ שׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם הַלָּכוֹת פֶּסַח בַּפֶּסַח וכו', ולהכי נקיט פֶּסַח ברישא כי בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל (ראש השנה יא.)!

והנה לפי הטעם שהבאתי לעיל שבמועדים יהיה תיקון לעון העגל, וידוע דעון העגל לא נטהר לגמרי וכל משך הגלות הם לוקין חלק אחד בעבורו, וכמו שאמרו רז"ל (סנהדרין קב.) אין לך כל פקידה ופקידה שאין בה מעון העגל דכתיב (שמות לב, לד) 'וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם' אם כן יבא נכון רמז שרמזנו על ביאת מלך המשיח בעבור זכות דרשות הלכות המועדים בזמנן.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בדניאל (דניאל יב, ו) וַיֹּאמֶר לָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר עַד מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת, וָאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וָחֵצִי וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד עַם קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָל אֵלֶּה, פירוש תלה לו הגאולה במועדים שהם שלשה, ואמר **לְמוֹעֵד** זה חג הפסח **וּמוֹעֲדִים** זה חג הסוכות שמצורף עמו שמיני חג עצרת שהוא חג בפני עצמו **וָחֵצִי** זה חג השבועות שהוא חצי פסח מפני שהוא יום אחד בלבד ופסח יש בו שני יום טוב בראשון ובשביעי ואמר לו סגולה שנית **וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד עַם קֹדֶשׁ**,

דהיינו שתכלה השנאה והמחלוקת שעושה פירוד ופיזור יד עם קודש, אז **תִּכְלֶינָה כָל אֵלֶּה** הצרות והגליות אשר אתה רואה, וגם רמז לו על עון העגל שחטאו ב'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל' (שמות לב, ד) שיתוקן ויוסר הפגם הזה לגמרי.

והנה נראה לי בס"ד לרמוז סופי תיבות 'פֶּסַח חַג עֲצֶרֶת' שהם שלשם רגלים אלו שתיקן משה רבינו ע"ה לישראל בהם הוא חג"ת [חסד, גבורה, תפארת] שהם דרגין דאברהם יצחק ויעקב שהם בחסד וגבורה ותפארת, וידוע כי שלשה רגלים הם כנגד שלשה אבות, סוכות לאברהם אבינו ע"ה, פסח ליצחק אבינו ע"ה, עצרת ליעקב אבינו ע"ה. ובזה יובן (שמות כג, יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים 'תָּחֹג' לִי בַּשָּׁנָה, כי שלש רגלים הם סוד חג"ת [חסד, גבורה, תפארת], ואמר 'תָּחֹג' התחיל מן עצרת וסיים בפסח. ונראה על ידי דרשת ההלכה שדורשין בהם תשתלם **הַכַּלָּה** העליונה שהיא אותיות **הֲלָכָה** באורות חג"ת [חסד, גבורה, תפארת] ואז תקבל המוחין שהם אורות **החיים**.